

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1922.

Andra kammaren.

Nr 44.

Lördagen den 27 maj, f. m.

Kl. 11 f. m.

§ 1.

Justerades de vid kammarens sammanträde den 20 innevarande maj förda protokollen.

§ 2.

Herr talmannen tillkännagav, att enligt överenskommelse mellan kamrarnas talmän gemensamma voteringar komme att äga rum torsdagen den 1 nästkommande juni angående de voteringspropositioner, som då vore av kamrarna godkända.

§ 3.

Enligt därom den 24 innevarande månad fattat beslut företogs nu val av dels tolv valmän för att enligt § 70 riksdagsordningen utse en kommitterad för tryckfrihetens vård, dels ock tre suppleanter för dessa valmän; och blevo därvid utsedda till

valmän:

herr *Billqvist*,

» *Johansson*-i Krogstorp,

» *Lindley*,

» *Lindqvist* i Halmstad,

» *Lindskog*,

» *Lundström*,

» *Norman*,

» *Olsson* i Golvvasta,

» *Olsson* i Ramsta,

» *Törnkvist* i Karlskorna,

» *Waldén*, och

» *Vennerström*,

var och en med 150 röster; samt till

Andra kammarens protokoll 1922. Nr 44.

suppleanter:

herr *Andersson* i Höör,
 » *Eurén*, och
 » *Gustafson* i Vimmerby,

var och en med 71 röster.

Ordningen mellan suppleanterna bestämdes, sådan den finnes här ovan angiven, genom lottning.

§ 4.

Justerades protokollsutdrag angående de i nästföregående paragraf omnämnda valen.

§ 5.

Föredrogs herr *Molanders* vid gårdagens sammanträde framställda, men då bordlagda anhållan att till hans excellens herr statsministern få framställa spörsmål angående användandet, vad Ungern beträffar, av eventuellt anslagna medel för vissa länders ekonomiska återuppbyggande m. m.; och blev berörda anhållan av kammaren bifallden.

§ 6.

Vid föredragning härpå av första lagutskottets utlåtande, nr 22, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 93 § i lagen den 12 augusti 1910 om aktiebolag, dels ock i anledning därav väckta motioner biföll kammaren utskottets däri gjorda hemställan.

§ 7.

*Ang. lag mot
 oskäligen hyres-
 stegring m. m.*

Till avgörande förelåg nu första lagutskottets utlåtande, nr 23, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt tillämpning av lagen den 17 juni 1921 med vissa ändrade bestämmelser mot oskäligen hyresstegring m. m. ävensom i ämnet väckta motioner, dels ock väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående reformering av gällande hyreslagsbestämmelser.

Genom en den 28 april 1922 dagtecknad, till lagutskott hänvisad propositionen, nr 250, som behandlats av första lagutskottet, hade Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagda utdrag av i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogat förslag till lag om fortsatt tillämpning av lagen den 17 juni 1921 (nr 309) med vissa ändrade bestämmelser mot oskäligen hyresstegring m. m.

I samband med denna proposition hade utskottet till behandling förehävt nedannämnda inom andra kammaren väckta motioner, nämligen

nr 37 och 312, av herr *Hage*;
nr 113, av herr *Samuelsson m. fl.*; samt
nr 311, av herr *Lovén*.

*Ang. lag mot
oskälighyres-
stegring m. m.*

(Forts.)

Utskottet hemställde,

1) att ifrågavarande proposition icke måtte av riksdagen bifal-
las; samt

2) att ifrågakomma motioner, i vad de icke kunde anses genom
utskottets hemställan under 1) besvarade, ej måtte till någon riksdag-
ens åtgärd föranleda.

Vid utlåtandet var fogad reservation av herrar *Jacob T. Larsson*,
Kiefbeck, *Julin*, *Lindqvist* i Halmstad, *Leo*, *Billqvist* och *Carlsson* i
Mölndal, vilka ansett, att utskottet bort hemställa,

1) att ifrågavarande proposition måtte vinna riksdagens bifall;
samt

2) = utskottet.

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde:

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet *Åkerman*:
Herr talman, mina damer och herrar! Då riksdagen förra året
beslöt en avveckling av gällande hyreslag, så låg under detta beslut
tydligt den meningen, att avvecklingen skulle ske, när detta kunde
utan sociala vådor försiggå. Det är vidare klart, att förra beslut-
et vilade på hoppet, att bostadstillgången kunde väntas bli till
den för upphörandet utsatta dagen, den 1 oktober 1923, väsentligen
förbättrad. Men jag tror dock, vi alla måste säga, att denna för-
hoppning icke har gått i uppfyllelse.

Vad var det man väntade? Jo, det var naturligtvis för det
första, att det skulle blivit en större nyproduktion av lägenheter.
Den föreliggande utredningen visar, att detta icke har inträffat.
Byggnadsverksamheten är fortfarande lam. Och jag kan för min
del icke dela den tron, att det snart skulle stunda ett uppsving här-
vidlag. Och vidare var det en omständighet, som också kom vissa
personer att hysa förhoppningar, och det var, att man trodde sig
kunna förutspå en utflyttning ifrån städerna. Ej heller detta har
inträffat. I det föreliggande utskottsbetänkandet och i socialstyrel-
sens utlåtande är ju denna sak närmare ventilerad, så att jag skall
icke gå in på detaljerna av densamma. Men så mycket veta vi dock
alla, att den väntade utflyttningen har icke påbörjats, och det fin-
nes enligt min uppfattning ingenting, som ger vid handen, att man
kan våga det påståendet, att den snart skall taga fart. I det före-
liggande utlåtandet från socialstyrelsen uttalas den förmodan, att
när depressionen och allt det elände, som följer med den, kommit
att framstå tydligt och klart för alla, som äro tryckta därav, då
skulle denna utflyttning börja. Men jag vädjar till kammaren, om
man verkligen kan tänka, att någonting sådant skall inträffa, som

Ang. lag mot
oskälig hyres-
stegring m. m.
(Forts.)

att alla skola få klart för sig det elände, som råder och som ännu länge kommer att råda? Jag måste snarare önska, att det icke blir så klart för alla, ty då skulle hopplöshet och förtvivlan gripa omkring sig. Och även om för övrigt den stora mängden skulle få klart för sig, att här finnes nu på en tid ingenting att hoppas, så vill jag ändå fästa uppmärksamheten på, att det sista en människa släpper är hemmet. Må vara att nu i många svenska hem råder brist och nöd, men man tröstar sig dock bättre, när man har tak över huvudet och ett hem att samlas uti. Men vart skulle det bära under nuvarande förhållanden, om en massuppsägning började den 1 juli och till annat elände komme känslan för de fattige, att nu, sedan arbetsinkomst berövats oss, nu tar man även hemmen ifrån oss? Jag tror icke, att det går an att ordna på det sättet. Det står också i ett av föreliggande utlåtanden, att detta skulle vara ett steg i det ovissa. Det är ett av de *tillstyrkande* utlåtandena. Ja, för visso ett steg i det ovissa. Och regeringen vill icke uppmana någon att taga detta steg. Fastän det är så, att endast de socialdemokratiska ledamöterna i utskottet äro emot att taga detta steg i det ovissa, så tänker jag, att det finnes många både inom högerpartiet och det liberala partiet, som också draga sig för att vara med om detta steg i det ovissa, sådana förhållandena gestaltat sig nu i vårt land.

Det är också att märka, att ungefär hälften av de i ärendet hörda myndigheterna avrått detta steg i det ovissa. Jag anser, att innan man bestämmer sig för en sak som denna och för att taga ett sådant steg, en ljusning tydligen bör skönjas i de bestående förhållandena, och denna ljusning kan åtminstone icke jag skönja.

Vad skulle nu bliva följden, om kamrarna bifölle utskottets hemställan? Jo, först en massuppsägning den 1 juli med därav följande oro och bekymmer och slutligen en pressning nedåt, en stark pressning nedåt, så att alla sökte sig mindre och mindre våningar. Men huru skulle det gå för dem, som sitta trångt, som redan ha mindre lägenheter? Skulle de komma ut på gatan för att bereda möjlighet för andra att få mindre bostäder? Och även de som finge sitta kvar i de små lägenheterna, skulle naturligtvis bliva utsatta för en högst betydande hyresstegring. Ty hemmet är det sista, som en människa vill släppa, och därför blir det nog så, att de finge förklara sig villiga till ganska betydande hyresstegringar och detta mitt i den sociala nöd och de bistra tider, som vi ha. Jag vill också fästa uppmärksamheten på, att i intet annat land, där hyresreglering finnes, har man tänkt att avskaffa den. Då skulle vi här i Sverige vara de första, och dock med ett klimat, som redan i och för sig tillräckligt manar till den största försiktighet, därför att de klimatiska förhållandena här göra hyresfrågan till en fråga av första rang.

Det har på ett ställe i utlåtandet talats om att här skulle finnas dolda reserver i fråga om bostadstillgång. Jag undrar det. Då måste de vara mycket väl dolda i sådant fall.

Allt som allt förefaller det mig som om kammaren gjorde icke endast klokt utan handlade efter en av nödvändigheten klart föresta-

vad plikt om den i likhet med regeringen utan tvekan ville prolougera den föreliggande lagstiftningen.

*Ang. lag mot
oskälilig hyres-
stegring m. m.
(Forts.)*

Herr Lindqvist i Halmstad: Herr talman, mina damer och herrar! Den föreliggande frågan är säkerligen en av riksdagens mera viktiga frågor. Den fråga, som denna lag äsyftar, är ju hemmet, bostaden, och intet är ju viktigare än detta. Detta visar sig också av alla de skrivelser, alla de resolutioner, som man får utifrån landet, att hyresgästerna på de olika platserna äro mycket oroliga och gå och fråga sig, vad som skall bliva den kungl. propositionens öde, om det skall bliva så, som Kungl. Maj:ts föreslagit, eller att hyresstegringslagen ännu ett år förlänges, eller om det skall bliva så som utskottsmajoriteten föreslagit, att lagen skall upphöra att gälla från och med nästa års höst. Jag skall icke föredraga de många resolutioner och uttalanden, som jag tagit del av, men jag ber att till en början i mitt anförande, som icke skall bliva långt, få meddela några av dessa uttalanden för att visa, att man ser denna fråga på samma sätt i olika delar av landet.

Här i Stockholm ha hyresgästerna vid flera tillfällen varit samlade till möte under den tid, lagen gällt. För någon vecka sedan voro hyresgästerna samlade till möte för att överlägga med varandra om denna sak, och resultatet blev, att den enhälliga meningen därvid kom till uttryck, att det skulle vara till största skada för hyresgästerna, såvitt man kunde se, om utskottsmajoritetens förslag här skulle segra. I en resolution, som kommit från en annan stad, Örebro, uttalar man sig på samma sätt och säger bl. a. i resolutionen:

»Då hyresstegringslagen är en kristidslag, torde förutsättningen för att densamma skall kunna upphävas vara, att man kommit ur de av kristiden förorsakade förhållandena på bostadsmarknaden. Så är enligt föreningens mening ej fallet. Den brist på bostäder, som varit den huvudsakliga anledningen till hyresstegringslagens tillkomst och prolongation, är ingalunda avhjälpd eller i någon nämnvärd mån minskad. Det antal nya byggnader, som under de senaste åren tillkommit, har varit högst otillräckligt för bostadsbristens avhjälpande. Offentliggjorda siffror från bostadsförmedlingskontoret bestyrka detta.»

Gå vi till en sådan stad som Lund, som icke är en av våra största industristäder och där förhållandena säkerligen äro bättre än på många andra ställen, finner man, att man där fruktar för den fara, som skulle uppstå, om hyresstegringslagen fölle. Trots den osäkerhet, den oro, som råder på många ställen i landet, har utskottsmajoriteten icke kunnat följa Kungl. Maj:ts förslag om prolongering utan föreslår, att lagen upphäves nästa år. Jag och mina medreservanter ha ansett, att lagens upphävande nästa höst kan komma att medföra sådana vådor, som det bör vara ett viktigt samhällsintresse att skydda sig för. Om lagen kommer att upphöra redan nästa års höst, vet man icke, vilka hyror, som komma att utgå, vilka hyror, som av värdarna komma att krävas. Men med största sannolikhet kan man räkna med, att det blir en avsevärd stegring av hyrorna den

Ang. lag mot
oskälilig hyres-
stegring m. m.
(Forts.)

dag hyreslagen kommer att upphöra. Detta har man också räknat med på alla håll. Så räknade socialstyrelsen i fjol, då den hade att yttra sig över lagen. Den räknade med, att det skulle bli en avsevärd stegring i bostadshyrorna, när lagen upphörde att gälla. Det föreslogs därför, att man skulle gå in för en högre procent i fråga om den fria hyresstegringslatituden, så att det icke blev en tvär övergång utan så, att man successivt kunde gå fram till en stegring av den hyra, som sedan komme att bli den konstanta. Vi finna också, när vi taga del av första lagutskottets utlåtande i fjol, att där är en reservant bland andra, överståthållaren här i Stockholm, som räknade med, att det skulle gå på det sättet, att det bleve en väsentlig stegring av bostadshyrorna, om lagen upphörde att gälla, och han föreslog då i sin reservation, att den fria hyresstegringslatituden skulle höjas från 50 till 60 procent. Kungl. Maj:t och riksdagen ansågo sig icke kunna vara med om en stegring av den fria hyresstegringslatituden, utan den fastställdes till 50 procent som den tidigare varit.

När vi behandlade denna fråga inom första lagutskottet, hade vi tillfälle att höra de olika meningarna inom socialstyrelsen, och man måste säga att efter de föredrag, som höllas av de olika meningarnas representanter, det var omöjligt att få någon fast hållpunkt att hålla sig till, som var absolut säker, utan i det hela — och det framgår också av det utlåtande, som socialstyrelsen avgivit och som bifogats propositionen — rörde man sig endast med antaganden. I ett av de föredrag, som vi hade tillfälle att höra inom första lagutskottet, uttalades om hyresstegringen, att man icke kunde förutse, vilka hyror komme att bli gällande den dag, lagen komme att upphöra, men personligen trodde denne man icke, att hyrorna i allmänhet skulle komma att stiga. Och vad skäl hade han för sin tro, att hyrorna icke skulle stiga? Jo, sade han, om de bliva allt för höga, så komma de icke att betalas. Ja, men om de icke komma att betalas, komma väl då hyresvärdarna att taga den hänsyn till hyresgästernas betalningsförmåga, att dessa få betala en lägre avgift eller den hyra, som de kunna komma ut med? Nej, förvisso icke, ty om icke hyresgästerna betala den hyra, som hyresvärdarna vilja ha, så dröjer det icke länge innan de använda den rätt, som de ha att med lagens hjälp få dylika hyresgäster vräkta ut ur lägenheten.

Beträffande hyresstegringen ber jag få erinra, att vi ha ett exempel härför ifråga om butikshyrorna. När lagen uteslöt dem från reglering, befanns det, att i alla de samhällen, där lagen förut varit gällande, det blev en stark höjning av butikshyrorna. Jag skall icke taga många, utan endast några få siffror från min hemstad. Visserligen äro de icke kontrollerade, men jag har ingen anledning betvivla, att de äro fullt riktiga. Enligt uppgifter, som jag fått, var hyran för en liten butik år 1915 1.000 kr., den är nu 6.000 kr. En annan butik, som förut kostade 1.500 kr. i hyra, kostar nu 4.500 kr. och nästa år stiger priset till 5.000 kr. För en tredje butik, som förut kostade 1.800 kr., får man numera betala 4.500 kr. Nu är det ju icke så farligt, om hyran stiger för butiker, som när det gäller bostäder, ty det blir icke butiksinnehavaren, som betalar, utan han

har den köpande allmänheten att taga ut den ökade hyran av. Men var skola arbetare och tjänstemän taga medel för att kunna betala den höjda hyran? Blir hyran så hög, att de icke kunna betala den, blir det ingen annan råd än att de få vända sig till kommunala myndigheter.

*Ang. lag mot
oskäligen hyres-
stegring m. m.
(Forts.)*

Så säger man, och det har särskilt gjorts gällande i vissa tidningar, där man velat ha bort lagen, att den icke får försvaras med lämplighetsskäl, utan det skall vara ett verkligt nödläge tillfinnandes, om lagen skall prolongeras. Ja, förefinnes icke just ett sådant nödläge? Jo, förvisso är det svårare nu än det tidigare har varit. Det är icke nog med, att det råder brist på bostäder, utan dessutom ha vi arbetslösheten att räkna med. Det är brist på arbete för många tiotusentals människor, och för en stor del av dem, som ha arbete, är arbetstiden inskränkt, vilket ju medför en avsevärd sänkning av de inkomster de tidigare haft. Det går icke för vare sig den ene eller den andre att betala en bostadshyra, som i många fall kommer att uppgå till 50 % eller mera av den inkomst personen ifråga kan få. Redan nu ha vi i de nybyggda husen fått hyresbelopp på 1,000 kr. eller 1,100, om icke mer, för de allra minsta lägenheterna. Det kommer att bli motsvarande hyror även för de bostäder, som finnas i de gamla husen. Det blir synd om de kommunala myndigheterna, när lagen faller, om vi icke då avskaffat den värsta arbetslösheten och fått andra förhållanden än dem, som nu råda. Om man skulle upphäva hyresstegringslagen nu, kan det komma att försvåra ett upptagande av arbetet. Ty det är icke möjligt att tänka sig, att man skall producera varor till priser, som erfordras för att man skall kunna omsätta varorna på världsmarknaden, om vi på det nu ifrågasvarande området skapa sådana förhållanden, att folk får betala så stor del av sin inkomst i hyra, som här skulle bli fallet.

Nu har visserligen gjorts gällande från socialstyrelsens och utskotts majoritetens sida, att det icke är så farligt. Det är icke så stor brist på lägenheter, som man vill göra troligt, och det talas ju om, att här skulle finnas en bostadsreserv. Ja, det är antaganden, men man har icke kunnat påvisa, att denna bostadsreserv existerar. Jo, på sådant sätt, att man meddelat, att det icke är brist på stora bostäder. Om detta är riktigt, vilket jag icke har anledning be tvivla, bör det icke medföra, att man upphäver hyresstegringslagen, utan då bör man från lagens giltighetsområde avkoppla de stora lägenheterna men låta den gälla ifråga om de små lägenheterna. Nu har framhållits som bevis på den rikliga tillgången på större bostäder, att när en person annonserade om en trerumslägenhet, fick han 70 svar, men om han annonserat om en enrumslägenhet eller en tvårumslägenhet, skulle han icke fått 70 eller ens 7 lägenheter till sitt förfogande, utan då skulle han med största sannolikhet icke fått någon bostad alls. Nu vill det förefalla — fastän det kan tas upp som en elakhet, om man uttrycker det så — som om man vill upphäva lagen, när det icke är brist på större bostäder. Man får icke sikta alltför mycket på detta, när man tar ställning till frågan om lagens vara eller icke vara, hur stor tillgång det är på lägenheter av en eller annan kategori.

Ang. lag mot
oskälåg hyres-
stegring m. m.
(Forts.)

Först när det visar sig, att det icke överhuvud taget är brist på bostäder, kan man utan större våda gå till ett upphävande av lagen.

Nu har socialstyrelsen såväl i fjol som i år talat om, att det skulle bli stor utflyttning till landsbygden. Blott lagen upphör, kommer folk att tvingas ut till landsorten för att söka sitt uppehälle. De förhoppningar, som socialstyrelsen hade i fjol i det avseendet, ha icke visat sig riktiga, och jag tror ej heller, att de komma att visa sig riktiga i år, ty frågan är, var människorna skola bosätta sig på landet. Möjligen kunna de under sommarmånaderna få tillfälligt arbete, men därmed är icke sagt, att de kunna få arbete av varaktig karaktär och få bostad, så att de kunna taga dit sin familj. Likaväl som andra hoppas jag, att utvecklingen skall gå i den riktningen, att det stora överskottet av arbetskraft, som finnes i städerna, så småningom söker sig ut på landsbygden, men icke torde man kunna räkna med, att det skall kunna ske i någon större skala redan under nästa år.

Herr Hage har föreslagit, att den fria hyresstegringslatituden, som nu är 50 %, måtte ändras till 35 %, och herr Samuelsson m. fl. har velat sätta den till 25 %, detta för att lätta på den tunga, som onekligen vilar på de små inkomsttagarna. För min del förstår jag väl och behjärtar i hög grad de synpunkter, som av dem framförts. Men då jag och mina medreservanter icke gått med på förslaget, är det därför att, hur viktigt det än kunde vara att få procentsatsen sänkt till 35 eller 25 %, måste vi koncentrera våra strävanden på att få igenom den kungl. propositionen. Ty om det lyckas, ha vi fått så mycket som vi f. n. kunna få. Vi ha sålunda icke haft någon annan uppfattning än herrar Hage och Samuelsson m. fl. om nödvändigheten av att söka få ned hyrorna, men vi anse det omöjligt att kunna göra det vid denna riksdag och befara, att genom fasthållande vid deras förslag man därigenom skulle göra det ännu svårare att få igenom Kungl. Maj:ts förslag.

Herr talman! Såvitt jag kan se och förstå, är det ännu alltför stora risker att upphäva den lag, som nu under krisären gällt ifråga om hyresstegring. Jag tror därför, att riksdagen skulle göra klokt, om den uraktläte att följa utskottets majoritet och i stället följde reservanterna, vilket i huvudsak är detsamma som bifall till Kungl. Maj:ts proposition. När det blir riklig tillgång på arbete och bostäder, först då kan riksdagen på allvar taga under omprövning, hurvida man bör upphäva lagen, men dessförinnan är det alltför stor risk att följa utskottet, varför jag ber att få yrka bifall till den av herr Jacob Larsson m. fl. avgivna reservationen.

Häruti instämde herrar *Knutsson, Höglund, Olsson* i Gävle, *Granath, Pettersson* i Hällbacken och *Hedvall*.

Herr *Pettersson* i Södertälje: Herr talman, mina damer och herrar! Hyresstegringslagen ingriper kännbart både i hyresvärdarnas och hyresgästernas ekonomiska förhållanden. I städer och stadsliknande samhällen äro så gott som alla människor antingen hyresvärdar eller hyresgäster. Det är således en mängd människor,

som beröras av lagstiftningen ifråga, och det är därför allt skäl för lagstiftaren att vara varsam, när det blir fråga om dess avskaffande.

Från början var det meningen att lagen skulle bli av endast provisorisk karaktär. Jag torde vara vittnesgill i det avseendet, eftersom jag väckte förslag om en sådan lag här i kammaren år 1917. Avsikten var att förhindra en alltför stark uppskrivning av hyrorna under kristiden. Alla visste, att lagen skulle upphävas, när vi började närma oss mera normala förhållanden. Redan för ett och ett halvt år sedan ansågs det vara en lämplig tidpunkt att bestämma lagens giltighetstid till den 1 oktober 1923. Under den tid, som återstod till den dagen, skulle man kunna hinna inrätta sig för de nya förhållandena. Jag vill också framhålla, att i fjol dåvarande chefen för justitiedepartementet uttalade, att han å ena sidan fann önskligt, att redan då en fast avsikt om avveckling av hyresstegringslagen komme till uttryck i så bestämd form som möjligt, men å andra sidan ansåg ett dylikt uttalande icke böra ovillkorligt utgöra det sista ordet i frågan. Departementschefen trodde, att dessa båda synpunkter kunde på så sätt förenas, att i lagen hyresvärd medgaves rätt att efter den 1 juli 1922 uppsäga hyresavtal till upphörande den 1 oktober 1923 eller senare dag. En dylik bestämmelse skulle enligt departementschefens mening klart utmärka, att, såvida icke förhållandena inom det närmast följande året utvecklade sig i en då oförutsedd riktning, allmänheten hade att inrätta sig med hänsyn till hyresregleringens upphörande den 1 oktober 1923.

Detta uttalande biträdades av riksdagen. Den nuvarande chefen för justitiedepartementet tycktes nyss vilja göra gällande, att villkoret för att man ej skulle få rubba detta riksdagens beslut skulle vara att man dessförinnan fått i gång en verkligt kraftig bostadsproduktion. Så torde dock icke hava varit meningen, utan såsom framgår av handlingarna, var det meningen att man skulle stå fast vid fjolårets beslut, såvida icke utvecklingen ginge i annan riktning än man i fjol kunde antaga. Jag vill i detta avseende fastslå, att det ur allmän synpunkt är önskvärt, att, när statsmakterna fattat ett beslut, allmänheten kan lita på att det blir ståndande. Folket bör kunna veta, att även när riksdag och regering göra ett sådant uttalande som det ovannämnda, kan man därefter inrätta sina beräkningar, naturligtvis under förutsättning, att icke alldeles oförmodade händelser inträffa.

Den fråga vi nu ha att svara på är denna: ha förhållandena, sedan riksdagen senast behandlade denna sak, utvecklats så, att de ligga väsentligt annorlunda än de gjorde i fjol. Om så är fallet, behöver riksdagen icke stå fast vid vad den sade i fjol. Hava åter förhållandena ändrat sig, bör också riksdagen hava rätt att ändra sig. Man har enligt utskottets förmenande icke att vänta sig någon svårare bostadskris eller avsevärt höjda bostadshyror hösten 1923. Hyrorna för bostäder komma under nästa år liksom alltid under fri prisbildning att bero på den tillgång och efterfrågan man har att räkna med. Beträffande bostadsefterfrågan antar socialstyrelsen, att det

Ang. lag mot
oskäligen hyres-
stegring m. m.

(Forts.)

Ang. lag mot
oskälilig hyres-
stegring m. m.
(Forts.)

på grund av den ännu rådande depressionen kommer att äga rum en utflyttning från städer och stadsliknande samhällen till landsbygden. Det är icke så, att man tänker sig, att det skall ske en massutvandring, men någon utflyttning har man att vänta på grund av den stegrade omöjligheten att vinna utkomst i städerna.

Det är sant, som herr justitieministern sade, att folk icke gärna släpper sin bostad, även om förhållandena äro svåra, men till sist gäller det, att nöden har ingen lag, och stadsarbetarna torde komma att tvingas att söka sin utkomst på andra ställen än i städerna.

Vidare har man till följd av depressionen att räkna med, att de nya familjer, som bildas, icke bli så många som förut. Äktenskapsfrekvensen kommer beklagligt nog att nedgå, vilket minskar efterfrågan på nya bostäder.

Slutligen kan det vara på sin plats att hänvisa till det kända nödtvånget för folk inom alla samhällsklasser att med hänsyn till de rådande dåliga tiderna minska sina pretentioner i alla avseenden, även i fråga om bostadsutrymme. Nu säger herr justitieministern, att om alla söka minska sina anspråk på bostäder, kommer det att bli den största konkurrensen, om de allra minsta bostäderna och att många som icke kunna nöja sig med mindre än de ha, de skulle komma att få flytta ut på gatan. Många andra faktorer äro dock att räkna med. Jag vill bara nämna ett förhållande, som icke förekommer så sällan utan är ofta förekommande, nämligen att en familj, bestående av ett äldre par, upplöses genom enderas frånfalle. Familjen har haft en bostad på ett eller två rum och kök. Den efterlevande vill icke sitta kvar i lägenheten utan flyttar till något av de gifta barnen, som kanske har tre eller fyra rum och kök. På det sättet blir en lägenhet om ett rum och kök ledig. En sådan omflyttning inom det redan existerande bostadsbeståndet bidrar till att i viss mån fylla behovet av bostäder.

Jag är härmed inne på frågan om en del faktorer, som inverka på tillgången av nya bostäder. Vad nyproduktionen av bostäder beträffar hade prisen på byggnadsmaterialier väsentligt nedgått redan under förra året och i år hava dessa pris visat tendens att stabiliseras. Arbetslönerna ha ju genom den nyligen träffade uppgörelsen mellan vederbörande organisationer reducerats och komma att ytterligare reduceras i höst. Att nyproduktionen av bostäder under kristiden varit så inskränkt beror ju huvudsakligen därpå, att man för att få ränta på byggnadskostnaderna nödgats sätta hyrorna i de nyuppförda husen så mycket högre än i de gamla, att de icke varit lönande att i spekulationssyfte bygga nya bostadshus. Då nu genom priset på byggnadsmaterial och nedgången i arbetslönerna ifrågavarande kostnader väsentligt nedpressats, har det förnämsta hindret för att bygga billiga bostadshus bortfallit, varför den spekulativa byggnadsverksamheten är oförhindrad att bygga nya bostäder i den mån sådana kunna behövas. Ty nu finns utsikt till att skillnaden mellan hyror i gamla och nya hus icke blir så avskräckande stor som förut. Ifråga om den beräk-

neliga tillgången på nya bostäder om ett och ett halvt år framåt har man emellertid även att tänka på det hinder för nyproduktion av bostäder, som hyreslagen utgör. Det har flera gånger påvisats, och det synes mig otvivelaktigt — fastän jag till min förvåning hörde, att herr Lindqvist icke ville tro det — att det finnes en stor bostadsreserv. Många människor sitta med större bostäder än de behöva, men till följd av de nuvarande förhållandena göra de sig icke av med de överflödiga rummen. På det sättet hindrar hyreslagen en efter befolkningens behov avpassad fördelning av existerande bostäder. Det är icke sant, som man ibland får höra, att hyreslagen har utgjort det förnämsta hindret för nyproduktion av bostäder, utan det har naturligtvis byggnadskostnaderna varit. I sin mån utgör lagen emellertid ett hinder för nyproduktionen därigenom, att den omöjliggör en översikt över hur stor bostadsreserven är. Hyreslagen har haft den verkan, att man icke kunnat utröna, hur många lägenheter, som verkligen skulle kunna uthyras, ehuru innehavarna nu hålla på dem. Det är omöjligt att åstadkomma en statistisk utredning angående hur många, som ha större bostäder än de behöva. Men om lagen upphäves, då blir det möjligt att få reda på den dolda bostadsreserven, och den spekulativa byggnadsverksamheten kan då göra hållbara beräkningar över vad man kan våga sig på ifråga om bostadsbygge.

När man talar om den beräknliga tillgången på bostäder hösten 1923, få vi till sist icke glömma, att därest den privata byggnadsverksamheten icke skulle komma igång, finns det alltid möjlighet för det allmänna och för den kooperativa verksamheten att ingripa. Det är vidare möjligt, att egnahemsbyggare kunna rätt väsentligt bidra till att utjämna den bostadsbrist, som finnes. Jag menar, att vi icke äro uteslutande beroende av spekulativt bygge.

Totalresultatet blir sålunda, att ehuru man måste vara försiktig, då det gäller att uttala sig om förhållandena i framtiden, och ehuru man icke med bestämdhet kan påstå, att det kommer att gestalta sig så eller så hösten 1923, tyda dock alla kända omständigheter därpå, att det då icke behöver befaras någon större bostadsbrist i städerna.

Trots allt detta måste naturligtvis erkännas, att vissa olägenheter äro oskiljaktiga från hyreslagens avskaffande. Emellertid är det givet, att den nuvarande depressionstiden, då allting står stilla i utveckling, är lämpligare för vidtagande av en sådan åtgärd än en tid, då folket strömmar in till städerna och flera omständigheter äro ägnade att åstadkomma en ökning av hyror. Nu är man på sina håll övertygad om att när hyreslagen upphäves, det skall bli ett fullständigt olidligt tillstånd. Herr Lindqvist målade förhållandena i synnerligen mörka färger och talade om, att det skulle bli massor av folk, som icke kunde betala sina hyror, och han tänkte sig, att läget skulle bli sådant, att de kommunala myndigheterna finge träda emellan i stor skala med betalningen av fattigt folks hyror. Jag tror, att det är mycket överdrivna föreställningar. Det

*Ang. lag mot
oskäligen hyres-
stegring m. m.*
(Forts.)

Ang. lag mot
oskälly hyres-
stegring m. m.

(Forts.)

är visst icke sagt, att hyresvärdarna i stor utsträckning säga upp sina hyresgäster till oktober 1923. Det vore för övrigt oförnuftigt av dem att göra det. Ty först och främst är det icke säkert, att de få andra lika säkra hyresgäster i stället för dem, som flytta, och vidare är det icke heller säkert, att de få lika förmånliga villkor i hyresavtalen som förut. Vidare ha vi härvidlag att komma ihåg en omständighet av icke liten betydelse, och det är, att så länge hyresvärdarna ha kvar sina gamla hyresgäster, så är det i allmänhet åtminstone icke stora reparationskostnader som komma ifråga. Men om de säga upp de gamla hyresgästerna och hyra ut till nya, då stå de inför tvånget att för större eller mindre kostnader reparera lägenheterna, och det draga sig hyresvärdarna för i det allra längsta.

Alltså: framtiden är alltid oviss, men av fruktan för ökända olyckor kan man icke avstå från att vidtaga åtgärder, som med hänsyn till kända och beräknliga förhållanden framstå såsom riktiga och välbetänkta.

Då nu hyreslagen skall upphöra, är det emellertid önskvärt, att vissa av dess bestämmelser, såsom t. ex. om hyresocker m. m., ingå i den permanenta lagstiftningen. Och jag tror, att det vore skäl att där införa även den såsom lämplig allmänt erkända bestämmelsen, att hyresgäst skall vara befogad att betala sin hyra månadsvis, även om annat överenskommits. Utskottet har därför ställt sig mycket sympatiskt till den motion, som väckts av herr Hage och som går ut på att man skall ingå med en särskild begäran till regeringen angående intagande i 1907 års hyreslag av en del bestämmelser, som finnas i den nuvarande hyresstegringslagen. Emellertid har det under ärendets behandling meddelats av justitieministern, att regeringen samtidigt med att propositionen avläts givit i uppdrag åt socialstyrelsen att undersöka: 1:o vilka övergångsbestämmelser, som vore erforderliga vid övergången till den nya hyreslagen, och 2:o huruvida icke vissa av hyresstegringslagens bestämmelser borde inpassas i hyreslagen.

Då det är givet, att detta uppdrag kommer att med största skyndsamhet exekveras av socialstyrelsen, samt att herr justitieministern kommer att ägna frågan uppmärksamhet och intresse även i fortsättningen, så kanske det icke är för djärvt att uttala den förhoppningen, att vi redan nästa år ha att emotse ett lagförslag angående dessa viktiga förhållanden. Med hänsyn härtill har utskottet nu ansett överflödigt att tillstyrka bifall till herr Hages motion.

Herr talman, jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Leo: Herr talman! Efter de anföranden, som hållits här av statsrådet och chefen för justitiedepartementet och en av reservanterna, herr Lindqvist i Halmstad, till förmån för reservationen, skall jag söka fatta mig kort.

Utskottet har i början av sitt utlåtande på ett klart och korrekt sätt lagt upp själva kärnpunkten i denna fråga. Men om man ville

vara elak, så skulle man kunna säga, att det är också det enda klara och korrekta som finnes i detta utskottsutlåtande. Ty resten är en enda serie av antaganden, förmodanden och förhoppningar. Men alla dessa förmodanden och förhoppningar sväva fullständigt i luften, och jag kan icke underlåta att uttala min förvåning över att utskottet har vågat bygga ett avslagsyrkande på så lösa grunder som de, som här blivit förebragta.

Utskottet erinrar i början av sitt utlåtande om att statsmakterna i fjol principiellt uttalat sig för hyresstegringslagens avveckling till den 1 oktober 1923, men att förutsättningen för att detta beslut skulle vara definitivt vore, att icke förhållandena på bostadsmarknaden utvecklade sig i en oförutsedd riktning. Det är därför — såsom utskottets ärade ordförande också mycket riktigt har anmärkt — huvudsaken för oss att se till, huru det är ställt med förhållandenas utveckling på bostadsmarknaden. Jag skall då utan vidare omedelbart medge, att dessa förhållanden ha icke utvecklats i någon oförutsedd riktning. Men de ha å andra sidan — och det är för mig avgörande — icke utvecklats alls: de stå på samma punkt i år som i fjol. Riksdagen utgick i fjol ifrån den förutsättningen, att bostadsbristen skulle vara delvis avhjälpd redan i år, detta dels genom utflyttningen från städerna till landsbygden och dels genom ökad nyproduktion av bostäder. Ingendera av dessa förutsättningar har emellertid inträffat. Utskottet nödgas själv, efter att ha åberopat socialstyrelsens uttalande, medgiva, att utflyttningen från städerna icke har ökats, utan att tvärtom inflyttningen har ökats. Inflyttningen till Stockholm visade högre siffra vid 1921 års slut än vid årets början. Således har utvecklingen icke rört sig framåt på det sätt man tänkte sig i fjol, den har i bästa fall stått alldeles stilla.

Och den ökade nyproduktion av bostäder, som riksdagen i fjol räknade med, har heller icke inträffat i sådan grad, att förhoppningarna om att den skulle avhjälpa bostadsbristen blivit på något sätt infriade. Bostadsproduktionen från tiden för riksdagens beslut och fram till närvarande tidpunkt har varit lika obetydlig som under de närmast föregående åren, den har icke ens kommit upp till det normala bostadstillskottet före kriget och således långt mindre varit i stånd att fylla den brist på bostäder, som uppstått under krisåren.

Vi ha således att utgå ifrån, att läget på bostadsmarknaden vad bostadsbristen beträffar är precis likadant i år som i fjol. Och följaktligen borde konsekvensen härav bjuda riksdagen att icke definitivt besluta om hyresstegringslagens upphävande till nästa år, utan att vänta, till dess vi fått se några tecken till de förbättringar i situationen, som man hoppades på redan i fjol, men som tills dato ha uteblivit.

Emellertid säger nu utskottet, att det bygger sitt avstyrkande utlåtande även på andra omständigheter. Utskottet har i sitt utlåtande medgivit, att någon utflyttning från städerna som sagt icke

Ang. lag mot
oskäligen hyres-
stegring m. m.
(Forts.)

Ang. lag mot
oskälilig hyres-
stegring m. m.
(Forts.)

ägt rum, och att någon ökad bostadsproduktion av betydelse icke heller ägt rum. Men, säger utskottet, det finnes andra omständigheter, som göra, att man måste räkna med att man utan våda kan besluta om lagens definitiva upphörande redan till nästa år. Och vad är då det för omständigheter? Jo, utskottet tror och hoppas, att den utflyttning från städerna som man förutsatt i fjol nu snart skall inträffa. Varför utskottet är av denna mening och hängiver sig åt dessa förhoppningar, har man egentligen icke fått klart för sig. Det pekas på arbetslösheten och dess följder. Men arbetslösheten har ju varit rådande hela tiden sedan riksdagens beslut i fjol, och man har väl ingen större anledning att förmoda, att utflyttningen skall börja på ett kraftigare sätt göra sig gällande vid en tidpunkt, då arbetslösheten börjar vika, även om detta sista sker i mycket sakta tempo.

Och vidare säger utskottet, att den ökade bostadsproduktion, som man hoppades på i fjol men som uteblivit, den har man anledning att ändå räkna med i år, därför att nu ha inträffat vissa omständigheter, prisfall på byggnadsmaterial och arbetslöner, som göra, att man kan vänta sig en ökad produktion av nya bostäder. Ja, det är möjligt, att det kan bli en ökad bostadsproduktion på grund av det ändrade läget ifråga om materialpris och arbetslöner. Men därom vet utskottet inte ett spår och ingen annan heller. Och jag vill upprepa min förundran över, att man vill bygga hyreslagens slopande så tidigt, som här är föreslaget, på så ytterst lösa grunder och förmodanden, som icke ens, åtminstone ännu, visa tecken till att vara befogade.

I fortsättningen ger utskottet uttryck åt den meningen, att ett slopande av hyresstegringslagen skulle komma att medföra en hälsosam omflyttning ibland hyresgästerna, och att bara denna omflyttning i och för sig skulle råda bot på de svåra missförhållandena — med vilka, enligt vad jag förmodar, utskottet avser bostadsbristen, men nu är det väl så i allmänhet, att man icke betraktar en omflyttning av hyresgäster såsom önskvärd i och för sig, utan tvärtom. Vidare är det att märka, att ingen som helst omflyttning kan bidraga till skapande av en enda ny bostad. Bostäderna bli likadana, lägenheterna lika många, om man så också tar alla de olika hyresgästerna i Stockholm i en hatt och skakar dem om varandra: det blir icke ett rum, icke ett kök mer på grund av denna omflyttning. Hur kan man då tro, att en omflyttning skall kunna råda bot på bostadsbristen? Jo, säger utskottet, den kommer att visa upp de dolda bostadsreserver som säkerligen finnas. Ja, jag står för min del lika frågande inför detta utskottets antagande som inför alla andra antaganden i detta utlåtande. På vilka grunder har utskottet anledning att tro, att det finnes en dold bostadsreserv exempelvis här i Stockholm? Man har ju icke sett skymten av den. Jag har för min del under dessa dagar rätt ofta gått igenom de stora Stockholmstidningarnas annonslistor, men icke funnit en enda smålägenhet under 3 rum och kök utbjuden till hyra annat än i samband med vissa villkor, såsom övertagande av möbler, korkmattor eller dylikt. Däremot skall jag

villigt medge, att en viss tillgång på större lägenheter redan börjat inträda, och det finnes en reserv, ett överskott av lediga bostäder i större lägenheter, som ingalunda är dold utan fullt öppen. Men denna omständighet visar två saker: först och främst att en omflyttning, om den kommer till stånd, kommer att gå i riktning mot mindre lägenheter. Den ekonomiska depressionen, som gjort sig kännbar ganska långt upp, tvingar folk i mycket stor utsträckning att inskränka sin bostadsstandard, tvingar dem att söka sig ned till mindre och billigare lägenheter. Därutav följer, som vi redan sett, att det kommer att bli lediga större lägenheter. Men detta att man har börjat att annonsera ut sådana lediga större lägenheter, det visar också, att när en bostadsreserv uppstår, så håller den sig visst icke dold, utan kommer ögonblickligen fram till offentligheten genom tidningarnas annonsspalter. Om där finnes den allra minsta lilla bostadsreserv bland smålägenheter, så skulle det icke dröja länge, förrän även sådana lägenheter komme att utannonseras från hyresvärdarnas sida. Men då det nu faktiskt är omöjligt att upptäcka ett enda utbud på smålägenheter, kan man i motsats till utskottet draga den viktiga slutsatsen, att någon dold reserv av mindre lägenheter icke existerar. Lagen har ju dock hela tiden haft sin viktigaste uppgift att fylla på de små lägenheternas område. Lagen har strävat att skydda hyresgästerna mot oskäligen hyresstegring, naturligtvis alldeles särskilt med tanke på obemedlade och fattiga familjer, som alltid ha det svårt ändå. Någon särskild önskan, något särskilt behov att skydda de ekonomiskt välsituerade från hyresförhöjning har egentligen aldrig förefunnits, även om man icke gjort undantag för dessa.

Nu förefaller det — såsom herr Lindqvist i Halmstad redan påpekat — som om utskottet, så fort det börjat ljusna på den delen av bostadsmarknaden, som omfattar de större lägenheterna, vore färdigt att kasta bort hela denna skyddslag utan hänsyn till de följder, som skulle uppstå för de fattiga, obemedlade familjerna, vilka alltid äro hänvisade till att bo i smålägenheterna. Det är nämligen klart, att dessa skulle komma i en ställning svårare än någonsin förut under dessa år. Om hyresstegringslagen släppes och det nu förefinnes en — så vitt man kan se — utbredd strävan att söka sig till mindre lägenheter, att sänka sin bostadsstandard, komma naturligtvis smålägenheterna att bli utsatta för en mängd anbud från hyresgästernas sida med åtföljande uppskrivning av hyrorna. Sådana familjer, som aldrig haft råd att hyra annat än smålägenheter, komma då att i många fall bli urständsatta att hålla hemmet samman och skaffa sig tak över huvudet.

Det har sagts, att denna lag bör så fort som möjligt avvecklas, då den är en kristidslag; den bör så snart som tänkbart är dela våra övriga kristidslagars öde och försvinna. Det finns väl ingen här — i varje fall hör jag icke dit — som önskar, att man bibehåller hyresstegringslagen ett ögonblick längre än absolut nödvändigt är. Även jag har den uppfattningen, att så fort man utan social våda kan låta lagen falla, bör man göra det. Men det är att märka å andra sidan, att lagen är ingen vanlig kristidslag. Lagens verkningar ha icke

*Ang. lag mot
oskäligen hyres-
stegring m. m.
(Forts.)*

Ang. lag mot
oskälilig hyres-
stegring m. m.

(Forts.)

blivit sedda med samma ögon som de övriga kristidslagarna. Man erkänner numera från nära nog alla håll, att densamma haft mycket goda sociala verkningar. Den har icke bara skyddat hyresgästerna från oskälilig hyresstegring, utan den har också skyddat många människor från att kasta sig in i fastighetsspekulationer, där de otvivelaktigt skulle ha brutit nacken av sig. Denna lag har genom att hålla någorlunda rimliga pris på hyrorna även i någon mån hållit nere prisen på fastigheterna. Dessa ha icke blivit spekulationsobjekt i samma omfattning, som under andra förhållanden skulle ha blivit händelsen. Men vi kunna vara förvissade om, att så länge det råder en så stor skillnad, som det för närvarande gör, mellan byggnadskostnaderna nu och före kriget, kommer det att uppstå mycket osunda spekulationer på fastighetsmarknadens område i händelse hyresstegringslagen slopas. Sådana spekulationer gå i första hand ut över obemedlade hyresgäster, men de komma i sinom tid att gå ut även över dem, som kastat sig in i de samma.

Tidigare har man icke brukat släppa någon kristidslag, förrän man blivit förvissad om, att det funnits möjlighet härtill utan skada för samhället. Vi upphävde icke våra ransoneringslagar förrän de varor, som voro ransonerade, bjödos ut i den fria marknaden i så stor utsträckning, att man utan vidare förstod, att ransoneringarna saknade betydelse. Först då man förmärker någon egentlig ljusning och förbättring på bostadsmarknaden, bör man därför släppa hyresstegringslagen.

Det har redan sagts, att det skulle vara att taga ett steg ute i det ovissa, om riksdagen nu fattar beslut i överensstämmelse med utskottsmajoritetens ståndpunkt. Ja, man behöver bara läsa detta utskottsutlåtande för att få en klar blick däröver, huru ovisst läget i själva verket är. Utskottsmajoriteten vågar inte på någon punkt bestämt uttala sig om, huru det kommer att bli och huru det kommer att gestalta sig — man tror, man hoppas och man förmodar. Det skulle helt enkelt vara ett äventyr, om riksdagen på de lösa grunder, som utskottet byggt sitt utlåtande på, skulle följa utskottets förslag.

Jag ber sålunda, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Fru Östlund: Herr talman, kammarledamöter! Jag skulle kanhända ha nöjt mig med att instämma med de två reservanter, som här talat, men då jag tror mig ha litet erfarenhet om hyresstegringslagens verkningar genom mitt arbete i Stockholms stads hyresnämnder under de år, som denna hyreslag existerat, har jag velat begagna tillfället att säga några ord. Jag tror för övrigt, att Stockholm är en av de städer, där denna lag haft sin allra största betydelse.

Det är väl ingen, som icke erkänner, att hyresstegringslagen har två sidor. Borgmästare Pettersson framställde i sammanhang därmed den frågan, om situationen för närvarande kan tänkas gestalta sig något annorlunda än den var, då föregående års riksdag fattade sitt beslut. Enligt min uppfattning är verkligen situationen en annan så till vida, som den nästan är sämre än under förra året.

Justitieminister Ekeberg yttrade förra året vid behandlingen av denna fråga: »Den tidpunkt måste komma, då lagens olägenheter överbäga fördelarna. Men denna tidpunkt är ännu inte kommen.» Så fortsatte han: »De flesta äro ense om, att stor försiktighet är av nöden vid lagens avveckling.» Detta var i fjol, och jag tror, att den tidpunkt, som är lämplig för lagens avveckling, ännu mindre är kommen i år. Det går an att, såsom man här gjort, räkna ut på papperet, att utflyttning ur städerna kommer till stånd och att detta skall leda till, att överloppsrum finnas att tillgå, men verkligheten i Stockholm — och det är uteslutande till Stockholm, som jag hänför min erfarenhet — är den, att det råder en ständig brist på smålägenheter. Det har bildats under kristiden en mängd bostadsföreningar, som inköpt de förut uthyrda husen. Däröfver är ju ingenting att säga, särskilt om hyresgästerna bo kvar i de lägenheter, som de köpt. Men runt om i Stockholms förstäder bo emellertid en mängd familjer, som endast vänta på hyresstegringslagens upphävande för att taga i bruk sina egna under kristiden inköpta lägenheter.

Ännu en sak. Utskottet talar om, att den nuvarande ekonomiska depressionen måste medföra, att det icke kan bildas så många familjer som under normala förhållanden. Min erfarenhet är därvidlag, att det finns mycket folk, som under dessa sista år fått vänta på att bilda familj och som icke på något sätt eller till något pris kunna bringa upp en bostadslägenhet. De ha då köpt en lägenhet och komma naturligtvis att taga den i besittning, så snart hyreslagen upphör.

Jag har många gånger under de senare åren hört talas om den dolda bostadsreserv, som skulle finnas. Jag har emellertid kommit till det resultat, att det är många som tala om den, men ingen vet, var den finnes. Man tror, antager, att den finns, men heller inte mera. Jag kan också nämna, att då jag flera gånger hört rykten om, att rum skulle finnas att tillgå, har jag bett om uppgift på adress och namn, men då har man inte kommit längre, då vet ingen någonting — man har bara hört talas om saken.

Det är många som tro — man har nämnt den saken förut — att räddningen skulle ligga däri, att folk på grund av de höga hyrorna bli villiga att tränga ihop sig och taga ett eller ett par rum mindre. På det sättet tror man sig få en ökad tillgång på rum. Men de tecken, som tyda på att alla skola jaga efter smålägenheter, leda ju strängt taget endast till en ännu större konkurrens om desamma. Om detta skulle vara lösningen på frågan — att alla skulle jaga efter de små lägenheterna — vart i all världen skola då de människor taga vägen, som bo i ett rum och kök eller i ett enkelrum? Mindre kan man väl ändå inte hänvisa folk till. När man ser på dessa lägenheter om ett rum och kök, finner man också, att det ofta förekommer, redan nu, att människor dela med sig av utrymmet. Jag har sett många exempel på detta och skall bara be att få tala om ett enda, som verkligen tyder på, att det råder bostadsnöd. Jag kom in i en lägenhet och fann, att lägenhetsinnehavaren, mannen, låg sjuk

Ang. lag mot
oskälilig hyres-
stegring m. m.
(Forts.)

i tredje stadiet av tuberkulos. Familjen hyrde ut sitt kök, ett mycket litet kök, åt en ung familj, som hade ett barn om tre à fyra månader. I detta kök, där all rengöring och dylikt skulle ske, bodde sålunda en hel familj, vilken hade jagat efter en lägenhet utan att kunna uppbringa någon. Jag kunde berätta än mera upprörande saker om trångboddheten för närvarande.

Det är märkvärdigt — och inte så litet märkvärdigt heller — att då man från vissa håll talar om begreppet »hem», är det som om detta icke existerade, när det gäller mindre innehav av lägenheter än 3, 4 rum och kök — allt det andra är som en myrstack. Någonstades måste folk bo i alla fall, och det förhåller sig ju så som det konstaterats, att människor uppbjuda sin yttersta förmåga för att behålla åtminstone bostaden. T. o. m. utskottet säger i sin motivering, att »de arbetslösa i det längsta söka att hålla hemmet orubbat». Ja, jag kan intyga att det finnes människor, som burit bort till pantlånaren så gott som rubb och stubb av sitt möblemang, sina kläder o. s. v. för att in i det sista söka behålla lägenheten, d. v. s. det som en gång varit deras hem och som de fortfarande hoppas skall få förbli detta.

Jag anser, herr talman, att det är ett mycket viktigt ögonblick, som förestår, då riksdagen nu skall fatta sitt beslut, vilket det än blir. Jag vågar uttala den tanken, att det icke endast är ekonomiska intressen, som här stå på spel. Riksdagens beslut i dag kommer måhända att bli avgörande för många hems vara eller icke vara.

Under hela den tid, som hyresstegringslagen funnits, har det klagats över stillheten på bostadsmarknaden. Socialstyrelsen — och dess eftersägare — anser också viktigt, att det blir rörlighet på detta område och att omflyttning kommer i gång. Jag anser, att man, socialt sett, bör önska raka motsatsen för hemmens räkning, nämligen lugn och trygghet.

Jag har sagt detta om hemmen därför att, såsom kammarens ledamöter torde förstå, jag under mitt sociala arbete ofantligt många gånger mött den underfulla fråga, som också häromdagen i annat sammanhang framställdes här i kammaren: hur går det med de svenska hemmen? När vi behandla spørsmålet om hyresstegringslagens upphörande är det mycket större anledning till bekymmer för de svenska hemmen än då det gällde, huruvida några få kvinnor skulle komma in på ett arbetsområde, där man förut icke varit van att se dem. Nu skulle jag vilja efterlysa det stora intresse för de svenska hemmen, som det i allmänhet brukar vara så klädsamt att anlägga.

Det säges nu, att inte husvärdarna fått ut kompensation för dyrtiden i samma mån som andra medborgare. Jag tror dock, att det är dock en sanning med mycket stor modifikation, i ty att beträffande de hus, som ägarna behållit och ännu behålla, befinner sig hyresökningen i regel på 50 %-gränsen mot hyrorna före kristiden. Men där hus köpts och sålts många gånger om, kunna hyrorna mycket väl vara höjda med 100 %, men den siste ägaren har kanske ändå icke fått någonting. Men han har köpt med berätt mod med

spekulation på framtiden, och jag anser, det icke kan vara möjligt, att det ligger någon absolut rättvisa i att under denna fruktansvärda nödtid tillåta en fullkomligt fri hyresprisbildning, för att denna sista kategori av husvärdar icke skulle behöva vänta alltför länge. När det upprepas inför denna fråga med samma orubbliga tro som på ett sakrament, att värdarna ännu ha mycket att fordra för sina lägenheter skall man då icke taga någon som helst hänsyn till den ekonomiska situation, vari så många av hyresgästerna leva? Bragta till förtvivlan genom arbetslösheten skulle dessa människors svåra läge endast bra mycket förvärras genom att nu utlämna dem åt husvärdarnas godtycke. De bästa husvärdarna kunna icke hindra de mindre goda att gå rätt så skoningslöst till väga.

*Ang. lag mot
oskäligen hyres-
stegring m. m.
(Forts.)*

Jag skulle vilja sluta med samma citat, som herr Lindqvist i Halmstad nämnde här förut, nämligen herr Hederstiernas yttrande vid föregående års riksdag i debatten om denna fråga. Han yttrade: »Då hyresstegringslagen en gång blir upphävd, så kommer det alldeles säkert i början åtminstone, innan nya bostäder hinna bli uppförda, att bli en hyresstegring, och ju lättare» säger han, »man kan förmedla övergången till bättre förhållanden, ju bättre blir det naturligtvis.» Men tror kammarens ledamöter, att denna övergång kan bli »lätt» förmedlad nu eller inom den närmaste tiden? En hyresstegring nu anser jag skulle innebära en verklig olycka, och för att återgå till det yttrande, som jag förut citerade från dåvarande justitieministern om fördelarna och olägenheterna av lagen, så anser jag, att fördelarna fortfarande äro större än olägenheterna.

Till sist vill jag framhålla, att jag känner naturligtvis stora sympatier för den motion, som herr Hage framlämnat, men jag anser det ändå viktigare, att lagen icke nu borttages, så att hyresprisbildningen blir fullkomligt fri. Ty därmed kunna vi befara just denna ökning, såsom redan i fjol förutsades med mycket stor auktoritet.

Herr talman! Jag skall därför be att få yrka bifall till reservationen.

Herr H a g e: Herr talman, mina damer och herrar! Då jag väckt två motioner i denna fråga, skall jag be att få säga några ord i densamma.

Jag skall då först be att få peka på en omständighet, som icke alls har berörts här i debatten, nämligen den omständigheten att, även om regeringens förslag om en ytterligare prolongation av lagen nu går igenom, så finnes det ju tillfälle att upphäva lagen i de samhällen, där man anser, att lagen bör upphävas. Alltså, om det inträffar i vissa samhällen här i landet det förhållandet, att det blir god tillgång på bostäder, såsom man ju tror, så finns det nu den möjligheten att i detta samhälle sätta lagen ur kraft; det är ju en av bestämmelserna i den lag, som nu är ifrågasatt till prolongering.

I det sammanhanget skulle jag vilja särskilt beröra det här talet om att i och med industriens tillbakagång, så inträder arbets-

Ang. lag mot
oskälighyres-
stegring m. m.
(Forts.)

löshet, och i och med detsamma inträda också bättre förhållanden på bostadsmarknaden. Därvidlag skulle jag vilja säga, att vår industri är placerad så ojämnt här i landet, att de förhållanden, som bli en följd härav, inträda mycket ojämnt i olika samhällen. Det kan hända, att det i ett samhälle existerar en exportindustri, som i mycket stor utsträckning nedlägges, vilket resulterar däri, att arbetarna flytta ut från det samhället. Då finnes ju denna möjlighet att även med lagen, sådan den nu är, upphäva hyresregleringen i det samhället. Så kan det återigen finnas ett annat samhälle, där det finnes en annan industri, som icke alls lägges ner eller går tillbaka, och då är det givet, att följderna därav blir den, att där kommer fortfarande att existera bostadsbrist, och då finnes det all anledning i världen att ha kvar lagen i det samhället. Alltså, denna lag, som här ifrågasättes till prolongering, är en sådan lag, att den kan verka på lämpligt sätt vid olika tillfällen och efter olika omständigheter.

Nu vet jag visserligen, att här finnes en hel del gott folk, som alltid resonera på det sättet, att de ha en viss erfarenhet från kris-tiden, att så fort staten tar bort sådana här inskränkande bestämmelser, som hindra rörelsefriheten, så blir det alltid mycket bättre förhållanden. Det var en person, som på ett populärt sätt framställde den saken för mig. Han sade, att när man tog bort ransoner-ingen på fläsket, så kom det genast mycket, mycket mera fläsk i marknaden. Från den utgångspunkten ledde han sig fram till den konsekvensen att han påstod, att, taga vi bort hyresstegringslagen, så få vi fram en massa lägenheter med detsamma. Men, mina damer och herrar, det är väl dock en gränslöst stor skillnad på svin och på bostäder! Det är ju dock på det sättet, att svinen föda levande ungar; det är en känd sak. Men det lärer icke vara förhållandet med husen, utan där måste till många åtgärder av diverse slag för att öka antalet hus och bostäder. Jag tror därför, att det finnes icke alls någon anledning att göra en dylik jämförelse på det här området. Ty det, som gäller och visar sig vara riktigt på det ena området, är säkerligen icke riktigt med avseende på ett annat.

För övrigt skulle jag vilja säga till utskottsmajoriteten och särskilt till herr Jakob Pettersson, att det som här ifrågasättes, eller borttagandet av hyresregleringslagen, enligt mitt förmenande är och måste vara en social hästkur och ingenting annat. Jag tror, att man har visst belägg för den saken. Det omtalas i en huvudstadstidning, nämligen i Socialdemokraten för i dag, att man tagit bort denna hyresregleringslag i Finland. Hur har det gått där? Det påtalas, att det på grund därav existerar synnerligen beklagliga förhållanden, och man står nu där, inför en situation, som, efter vad man kan se, tvingar vederbörande till att vidtaga en del motåtgärder för att upphäva de ofördelaktiga verkningarna av denna lags borttagande. Jag tror inte vi ha anledning att, när man ser sådant inför ögonen, gå samma väg och därmed åstadkomma sådana förhållanden, som synbarligen inträffat på det här området, när man tagit bort denna lag.

Vi ha för övrigt ytterligare en omständighet att påpeka, som redan förut antytts, nämligen att en hel massa utländska stater icke ännu vågat sig på detta experiment, utan stå fortfarande kvar på den linjen, att man anser, att denna lag bör existera och ha bestånd. När det gäller att fatta ståndpunkt till denna fråga, är riksdagen för övrigt fullt oförhindrad att göra på det sättet, som reservanterna här föreslagit. Till och med om man följer det uttalande, som gjordes av herr Jakob Pettersson, som väl bör anses vara auktoritet på det här området, vid föregående års riksdag, så finna vi, att riksdagen är fullt oförhindrad att utan att handla mot föregående uttalanden prolongera lagen. Herr Jakob Pettersson sade nämligen i debatten förra året på följande sätt: »— — — att riksdagen skulle vara fullt oförhindrad att prolongera densamma (lagen) om så skulle befinnas lämpligt». På ett sådant sätt uttryckte sig herr Jakob Pettersson. Alltså, hans uppfattning kunde icke gärna vara någon annan än den, att här föreligger en helt vanlig prövning, här är icke alls fråga om något föregående bindande principbeslut av riksdagen, utan riksdagen står fullt oförhindrad att taga ståndpunkt efter sig företeende omständigheter.

*Ang. lag mot
oskälighyres-
stegring m. m.
(Forts.)*

Nu har jag visserligen hört, att herr Jakob Pettersson skulle ömma exempelvis för dessa människor, som ha stora bostäder. Jag för min del tror icke, att det är något så farligt för dem. Även om de skulle ha överloppsrum, finnes dock den möjligheten att hyra ut ett eller annat rum; det finnes ju fortfarande en hel del människor, som äro ungarlar och som måste ha rum, och det kommer väl fortfarande att existera sådana människor. Ja, enligt herr Jakob Petterssons åsikt kan man t. o. m. förmoda, att dessa människor komma att ökas; ty han sade ju, att antalet giftermål kommer antagligen att minskas under den kommande tiden, och om så blir förhållandet och antalet ungarlar därför kommer att ökas, så är ganska viktigt och även samhällsnyttigt, att man söker ordna för dessa på något sätt, så att de händelsevis kunna hyra sig ett rum hos dessa människor, som sitta med stora bostäder. Jag tror därför, att den stora ömheten för dessa, som ha alltför stora bostäder, är ej så synnerligen motiverad. Nog klara de upp saken på något sätt, det har jag all anledning tro.

Så vill jag därtill säga, att vad som jag särskilt ser såsom en fara i det här upphävandet, det är, att jag är tämligen övertygad om att, därest hyresstegringslagen nu upphäves, kommer särskilt detta att gå ut över sådana hyresgäster, som ha hos hyresnämnderna överklagat och bevakat sina intressen eller som särskilt satt sig i spetsen för hyresgästerna, när det gällt dessa intressen. De ha blivit personae ingratae, som man säger, hos hyresvärdarna och komma att få åka i väg, att obarmhärtigt fockas, även om de erbjuda goda hyror. Jag har på flera håll hört talas om sådana personer, det har alltid varit de intelligentaste, dugligaste och företagsamaste — sådana taga ju alltid ledningen — men de skulle säkert vräkas ut på gatan, därför att de begagnat sig av sin lagliga rätt och

Ang. lag mot
oskälig hyres-
stegring m. m.
(Forts.)

gått i spetsen i detta avseende. De som icke gjort någonting utan varit beskedliga, de komma kanske att få sitta kvar, medan de andra bliva säkerligen offren, om denna lag upphäves. Detta är min alldeles bestämda övertygelse.

Med avseende på hyrespriserna torde det vara ställt utom allt tvivel, att de komma att stiga om lagen upphäves. När det kan påvisas, att det dock existerar en sådan brist på bostäder, så är det ju givet, att efterfrågan kommer att bli mycket stor. Husägarna komma att överflyglas av personer, som vilja hyra lägenheter; det kommer att stå 20, 30 människor i kö i deras förstugor för att få hyra. En del av dessa komma från större bostäder och anse sig därför kunna erbjuda högre hyror, eftersom de ju ändå fått betala högre hyra för den större bostaden. Näväl, dessa hyresspekulanter pressa de förutvarande lägenhetsinnehavarna, särskilt i de mindre lägenheterna, som icke ha råd att betala så stor hyra, och så bli dessa senare tvingade ut på gatan. Man behöver bara se på de framställningar om hyresökning, som gjorts från husägarnas sida. Det har konstaterats, att den *begärda* hyresökningen här i Stockholm under en viss tid utgjort 87 %, under det att den *medgivna* hyresökningen uppgått till 66 % — allt i förhållande till hyror den 1 oktober 1915. Av dessa siffror ser man alltså, vilka pretentioner på ökning av hyror, som husägarna hava, och man har all anledning att antaga, att vad de nekats att taga ut i avseende å hyresförhöjningar på grund av att hyresstegringslagen funnits till, det kommer att tagas ut, så snart hyreslagen kommit bort.

När man nu grundar utskottsmajoritetens förslag i så hög grad allenast på antaganden och förmodanden, så vill jag påminna om en åskådning, som jag är alldeles övertygad om att herr Jakob Petersson ofta fört fram i lagfrågor. Denna åskådning, som man mycket ofta möter just från det hållet, går ut på att *i tveksamma fall handlar man icke*. Att tillämpa den grundsatsen på det föreliggande spörsmålet måste innebära, att man icke går med på att upphäva hyresstegringslagen. Denna åskådning eller denna grundsats brukar jämt och ständigt framhållas av personer, som syssla med lagstiftning. Det heter alltid, att man i sitt lagstiftningsarbete bör låta sig ledas av den principen att icke fatta en ny position, förrän man kommit fram till en bestämd uppfattning, och det betyder i detta fall, först när det tydligt och klart framgår huru stor bostadstillgången är, eller då det finnes en viss marginal mellan tillgång och efterfrågan på bostäder. Det bör på den vägen skapas ett slags jämviktsförhållande mellan hyresgäster och husägare. Det har hittills under en del år icke existerat något sådant förhållande, och det är detta, som varit orsaken till hyresstegringslagens tillkomst och bibehållande. Så länge detta jämviktsläge ännu icke kunnat uppnås, så länge hyresvärdar och hyresgäster icke uppväga varandra i fråga om maktställning, så länge finnes det enligt mitt förmenande all anledning att ha lagen kvar.

Detta är min uppfattning rörande frågan om hyresreglerings-

lagens bibehållande. Nu vill jag även säga några ord om de två motioner, som jag väckt i denna fråga, och som innehålla yrkanden, vilka sträcka sig utöver Kungl. Maj:ts förslag.

*Ang. lag mot
oskälighyres-
stegring m. m.*

(Forts.)

Jag har till en början i dessa motioner begärt en utredning om möjligheten att i 1907 års lag, d. v. s. den gamla hyreslagen, som en gång skall träda i kraft, när hyresstegringslagen upphäves, bibehålla en del av de sociala bestämmelserna i denna senare lag. Likaså har jag begärt en allmän revidering av 1907 års hyreslag. Nu framgår ju av utskottets utlåtande, att socialstyrelsen fått i uppdrag att verkställa en sådan utredning. Ja, för min del har jag den allra största respekt för socialstyrelsen på många områden, men jag skulle det oaktat vilja rikta den frågan till herr justitieministern, efter som han är här närvarande, om man icke ändå kan anse, att, eftersom denna fråga är en intressefråga mellan husägare och hyresgäster och för övrigt berör stora delar av landets befolkning, det vore lämpligt att, efter denna förberedande utredning, som skulle göras av socialstyrelsen, igångsätta en utredning, vid vilken även en representant för hyresgästernas intressen finge deltaga. Jag vet visserligen, att man nu för tiden icke tycker om kommissioner och kommittéer, men jag vågar dock det påståendet, att när det gäller en så viktig fråga, som denna, så kan det dock finnas anledning att även låta hyresgästintresset få möjlighet att göra sig gällande vid det slutliga utarbetandet och utformandet av den nya lagstiftningen.

Härjämte skulle jag även vilja säga några ord om den andra motionen jag väckt. Denna syftar ju till att man skulle försöka få fram en *sänkning av hyror*. Jag anser nämligen, att om nu hyresstegringslagen blir prolongerad, så vore det nyttigt, för att inte säga rentav nödvändigt, att söka åstadkomma några åtgärder i lagstiftningsväg, varigenom man icke blott förhindrade en höjning av hyror, utan även åstadkomme en sänkning. När nu den allmänna prisindex går ned, så är det dock icke mer än rätt, att man samtidigt försöker göra något för att även hyror ska sjunka. Ty eljest kan man komma att stå inför det egendomliga förhållandet, att hyresprisindexen står högre än den allmänna prisindexen, vilket sannerligen skulle vara ett mycket sorgligt förhållande, när vi dock förut lyckats hålla hyresnivån under den allmänna prisindexen. Den motion jag framfört med yrkande i denna riktning har emellertid icke blivit tillstyrkt av utskottet. Då det icke finnes ens någon reservant till förman för motionen och således inga möjligheter att motionen skall kunna vinna riksdagens bifall, skall jag icke heller göra något yrkande om bifall till min motion. Jag vill i detta hänseende förena mig i det yttrande, som nyss fälldes av den ärade talarinnan, som då hade ordet, nämligen att det viktigaste är att vi få ha kvar hyresstegringslagen. Jag skall därför sluta mitt anförande utan att göra något yrkande med avseende på mina båda speciella önskemål. Jag ber således endast att få yrka bifall till den reservation, som är avgiven vid utskottets utlåtande.

Ang. lag mot
oskälig hyres-
stegring m. m.
(Forts.)

Herr Åkerlund: Herr talman! Om man genom att bibehålla hyresstegringslagen ännu någon tid skulle begå en orättfärdighet mot vederbörande husägare, skulle jag nog betänka mig mer än en gång, innan jag ginge med härpå. Jag kan emellertid icke finna, att detta skulle bli fallet, då ju husägarna alltjämt få upptaga samma hyror, som voro gällande under den allra dyraste kristiden, trots att nu arbets- och materialpriser sjunkit så betydligt. Men vad skulle följderna bli, om hyreslagen, såsom nu ifrågasättes, skulle tagas bort? Ja, icke tror jag, att hyrorerna i allmänhet bleve höjda. De större våningarna skulle nog snarare betinga lägre hyror, men de våningar, där hyrorerna minsann icke skulle komma att sjunka, om de så sjönke hur lågt som helst för övrigt, det vore smålägenheterna, där de fattiga i samhället ha sina bostäder. Varpå tro herrarna det beror, att i år så många innehavare av smålägenheter här i staden blivit uppsagda och avfordrade höjda hyror? Jo, åtminstone på många håll beror det därpå, att man antagit, att hyreslagen skulle försvinna, och därför skulle dessa lägenhetsinnehavare nu vara villiga att gå med på att betala större hyra för att slippa att sedan bli trakasserade, då lagen en gång försvinner. De förhoppningar man här uttalar om, att hyrorerna i allmänhet komma att sjunka, i händelse lagen tages bort, tror jag således icke på; det är alldeles säkert ett misstag.

Man har velat påstå, att byggnadsverksamheten skulle förhindras genom lagens bibehållande. Jag kan icke förstå det resonemanget, ty denna lag har ju ingenting med nybyggnader att göra; för nya hus får man ju taga hur höga hyror man vill.

Även andra skäl hava anförts emot lagens bibehållande. Jag hörde nyss en person, som sade, att det finns bostäder, som stå tomma och som icke bli uthyrda, förrän hyreslagen åstadkommit en sänkning i hyresbeloppen. Härtill vill jag säga, att den, som rör om ett hus, kan väl sänka hyrorerna, hur mycket han vill trots hyresstegringslagen. Det kan väl envar göra både i Stockholm och överallt i Sveriges rike.

Jag har blivit ombedd av åtskilliga personer såväl här i Stockholm som i andra städer att göra vad jag kan för att få hyreslagen prolongerad. Enligt min mening vore det också i högsta grad olyckligt, om lagen skulle försvinna, och jag tror också, att lagens upphävande skulle utgöra ännu en anledning till missnöje utöver alla de verkliga eller inbillade missnöjesanledningar, som redan nu förefinnas.

Ja, herr talman, jag brukar aldrig tala mycket och skall icke göra det nu heller, men eftersom vederbörande bett mig därom, har jag velat uttala min åsikt i saken på samma sätt som jag gjorde i fjol, så att de personer, som för mig uttalar sina bekymmer i anledning av hyresstegringslagens ifrågasatta upphävande, må veta, att jag icke suttit här stum, utan verkligen med mitt yttrande till förmån för lagens bibehållande sökt tillmötesgå deras önskan.

Jag ber, herr talman att få yrka bifall till reservationen.

Herr Björnberg: Herr talman! Ehuruväl jag icke fått något speciellt uppdrag att framlägga min åsikt i denna fråga, som den siste ärade talaren sade sig hava fått och vilket han anförde som motivering, för att han hållit det anförande, vi nyss åhörde, skall jag dock be att få säga några ord.

*Ang. lag mot
oskäligh hyres-
stegring m. m.
(Forts.)*

Jag har icke tidigare kunnat bli övertygad om nödvändigheten att fortfarande bibehålla den här lagen, och de skäl, som framkommit i de anföranden, som i dag hållits, hava ännu mindre lyckats övertyga mig härom. En del av de talare, som uppträtt till försvar för reservationen, ha med mycket stort patos och delvis även på ett utmanande sätt vänt sig mot utskottsmajoritetens förslag och dem, som anslutit sig till detta, samt efterlyst, vilka verkliga motiv, som förestavat majoritetens hållning. Man har sagt, att utlåtandet endast rör sig om antaganden och gissningar och icke har något bestämt att bygga på. Herr Hage, som var den siste talaren på den sidan, yttrade, att man måste ha en säker grund att bygga på, om man skall handla. Jag får säga, att jag förgäves sökt upptäcka den säkra grund, som man på den sidan skulle ha. Hur skall det för övrigt vara möjligt att anlägga några säkra perspektiv för den tid, som kommer? Även jag är av den meningen, att hyresstegringslagen nog haft stor betydelse och varit till stor nytta för massor av människor under den tid, som gått. Men lagen är dock en kristidslag, och det torde vi väl alla vara överens om, att vi böra såvitt möjligt avkoppla kristidslagarna undan för undan. Det kan icke förnekas, att hyresstegringslagen med sina bestämmelser om allehanda villkor rörande priser och annat, som hyresnämnderna hava att bestämma, lägga liksom en död hand på bostadsproduktionen, och det skulle med all säkerhet bli till det bättre och skapa större frihet och rörlighet, om vi avkopplade denna kristidsbestämmelse.

Beträffande priserna är det nog så, att man hyser ganska överdrivna farhågor, när man särskilt söker göra gällande, att lagens upphävande komme att innebära en avsevärd höjning av hyrorna, särskilt för smålägenheter. Jag tror sannerligen inte, att det skall vara möjligt att kunna genomföra någon mera avsevärd höjning. Jag menar, att depressionen överhuvud taget nu är sådan, att ingen med fog kan göra gällande, att man kan räkna med höjningar vare sig i fråga om bostäder eller på något annat område. Bostadsprisen måste nog i någon mån anpassa sig efter den nuvarande situationen, det är min mening, och jag tror inte heller, att det skall bli så särskilt lätt för husägarna att få den kompensation, som en del talare, däribland fru Östlund, varit inne på.

Fru Östlunds anförande rörde sig nästan uteslutande inom Stockholms horisont, vilket hon ju själv underströk, men jag må säga, att vi äro ju inte här för att lagstifta endast för Stockholm. Jag tror, att de flesta här, liksom jag, äro representanter för landsbygden och ha att taga sikte på förhållandena ute i det vida Sverige. Jag säger emellertid, att det icke finns stora utsikter för hyresvärdarna att

*Ang. lag mot
oskälilig hyres-
stegring m. m.*

(Forts.)

få någon kompensation under den kommande tiden, och det skall bli tydligt för var och en, som lever och får följa med utvecklingen.

Jag kan inte underlåta att i detta sammanhang erinra om en enda sak, som under kristiden var påtaglig och som vi då alla kommo mer eller mindre i kontakt med. Vi hade ju då beslag på bland andra varor fläsk, så att ingen fick köpa fläsk utan kort. Fläskpriset i marknaden var sannerligen icke något lågt pris, men när man skulle komma över en fläskbit, fick man betala den kanske tre eller fyra gånger högre. Men i och med att beslaget upphävdes, fläsket frigavs och fläskkorten försvunno, sjönk priset fabulöst. Och vad som var ännu märkvärdigare: under det förut intet fläsk funnits att få, fanns det nu övernog och svinkropparna hängde i långa rader i slakteributikerna.

Herr Hage såg i en profetisk syn tjoftals familjer stå i kö i husägarnas förstugor och överbjuda varandra för att få en lägenhet. Jag tror verkligen, att herr Hage kommer att, liksom vi andra, få erfara, att några sådana syner icke komma att visa sig, om vi nu i överensstämmelse med utskottets förslag gå i författning om att upphäva denna kristidsförordning.

Socialsstyrelsen har ju för sin del avstyrkt regeringsförslaget, och här har ju ifrån flera andra gjorts liknande uttalanden. Det är ju givet, att ibland alla utlåtandena olika meningsriktningar göra sig gällande, allt eftersom det ena eller andra ekonomiska intresset ligger bakom. Varje reform, varje lagändring och i synnerhet sådana, som beröra det ekonomiska livet, röra ju olika individer på olika sätt. Jag talar för min del icke såsom representant för de besittande klasserna eller för dem, som bekämpa de små i samhället, utan jag ser denna sak fullständigt objektivt och står icke på något sätt med båda fötterna på ena sidan. Man är annars mycket benägen att göra det, och jag må säga, att när herr Hage i sin motion föreslår, att man inte bara skall bibehålla en lag, som förbjuder hyresstegringar, utan också införa bestämmelser, som påbjuda och framtvinga sänkningar, vill jag fråga herr Hage, när man kommer till de siffror och den linje, där man också måste medgiva, att man måste taga någon hänsyn även till andra parten? Ty det är ju så i samhället, att det finns olika intressen, och det kan nog vara behövt.

Jag skulle, liksom fru Östlund, kunna vittna om förhållandena i slunkvarteren, ty jag har sett åtskilliga bilder därifrån. Där finnas familjer, som skulle vara mycket väl betjänta med att hyrorna sänktes till noll, så att de fingo bo hyresfritt, det kan ingen bestrida. Dessa människor, som nu knappast kunna sägas äga ett hem, skulle på den vägen få en dräglig tillvaro och inte behöva bo bara i en del av ett rum eller ett kök. Trångboddheten är för övrigt inte i egentlig mening en kristidsföreteelse, ty sådana förhållanden, som jag antydde, förekommo här i Stockholm redan för 20—30 år sedan, fast det naturligtvis blev särskilt svårt efter kristidens inträdande, just på grund av den invasion av utlänningar hit till staden, som

*Ang. lag mot
oskälilig hyres-
stegring m. m.
(Forts.)*

då började och som oavlatligt stegrade efterfrågan på rum. Därför var emellertid, som jag sade från början, denna lag mycket välbehövlig under den tiden. Men vi ha kommit över den tiden nu, åtminstone i stort sett, och för närvarande råder en sådan depression, att det är omöjligt för stora massor av folk i vissa samhällen att bo kvar. Jag vill inte uttala mig om, huruvida de arbetslösa i Stockholm äro benägna att ge sig därifrån, ehuru jag inte tror, att det vore någon riksolycka, om några skulle göra det. Det är ju så, att storstadsbor ha för sig, att det finnes ingenting utanför tullarna. Jag vill emellertid säga storstadsborna, att det finns — det veta vi, som äro från landet — en hel del värdefulla moment utanför staden, så att om några personer skulle tvingas till en utflyttning till landet, till fåglarna och blommorna, skulle det inte vara någon olycka, allra minst för Stockholm och dem, som drabbades av det ödet.

Jag skall icke dröja längre. Det vore givetvis en hel del detaljer att stanna vid, men jag förmodar, det är överflödigt. Den förste talare, jag åhörde, och under vars anförande jag begärde ordet, herr Lindqvist, uttalade sina förhoppningar, att kammaren skulle bifalla reservationen. Jag för min del hoppas tvärtom, att kammaren skall finna sig föranlåten att grusa de förhoppningarna och vid voteringen ansluta sig till utskottets förslag, till vilket jag, herr talman, ber att få yrka bifall.

Herr Lovén: Herr talman! Mina damer och herrar! Det var med förvåning och jag måste säga — fastän det är ett mycket missbrukat ord — med beklämning, man såg, att lagutskottet kom med ett avstyrkande av prolongeringen av denna lag. Detta gjorde mig ont, så mycket mer som jag hyser obetingad tillit till lagutskottets ärade ordförande, att han i sådana saker som denna endast handlar efter sin övertygelse. Jag kan därför endast beklaga, att hans övertygelse denna gång gått i den riktning, som jag för min del anser vara den orätta.

Man har från utskottets sida och även från den siste ärade talarens gjort ett stort nummer av att socialstyrelsen yttrat sig, att denna lag nu skulle kunna upphävas, men man bortser ifrån att de allra flesta hyresnämnder och länsstyrelser i vårt land uttalat sig för lagens prolongering. Jag bortser då inte från att Stockholms stads hyresnämnd verkligen uttalat sig i likhet med socialstyrelsen; det kan bero på särskilda omständigheter. Men man borde väl taga någon hänsyn till den mångåriga erfarenhet, som samlats av hyresnämnderna och länsstyrelserna, av vilka det största antalet tillstyrkt prolongeringen.

I ett utlåtande, som kommit ifrån någon fastighetsägareförening såges det, att man vill ha upp hyrorna till det verkliga hyresvärdet. Vad anser man då det verkliga hyresvärdet vara, särskilt i gamla fastigheter, de enda som här kunna vara i fråga? Jo, man anser, att hyresvärdet i gamla fastigheter skall vara lika högt som i nya, som betingat ett helt annat byggnadspris och därför kunna betinga

Ang. lag mot
oskälilig hyres-
stegring m. m.
(Forts.)

helt andra hyror. Dessutom vill man ha hyresvärdet baserat på räntabiliteten. Nu vet vem som helst, hur man går tillväga i storstäderna, där gamla hus gå i handel ibland vecka för vecka, ibland månad för månad och i varje fall år för år. Man vet hur köpesumman stiger från det ena köpet till det andra. Och jag frågar då: hur skola hyror bli, om den siste köparen skall förränta det onormalt stegrade priset? Det är detta hyresvärde, som absolut icke kan införas, utan att förr eller senare ett bakslag kommer, fastän det på grund av den stora efterfrågan på bostäder nog kommer att dröja i åtskilliga år.

Man har också gärna velat säga, särskilt man och man emellan, att om hyreslagen upphör, kommer ett ofantligt stort antal hus att uppföras. Materialprisen och arbetsprisen ha redan sjunkit, men dessutom skulle hyreslagen bort.

Vad har egentligen hyresstegringslagen att göra med uppförande av nya hus? Den gäller inte för nya hus! Det blir inte murat en mursten på grund av dess borttagande; nybyggnadsverksamhetens återupptagande kommer att bero på helt andra faktorer.

Så säger man, att om hyreslagen upphäves, blir det större omsättning på lägenheter. Det ligger en viss sanning i detta. Hade man låtit lagen gälla lägenheter på upp till tre rum och kök eller bara lägenheter på högst två rum och kök och släppt lös de större lägenheterna, då hade det legat någon mening däri. Ty det finns många, som gärna skulle vilja slippa sina stora lägenheter och få mindre. Men vid närmare betraktande ser man, att icke heller detta förfaringssätt skulle ha varit riktigt, emedan dessa lägenhetsinnehavare då komme att uppträda i konkurrens om de små lägenheterna. Men så säger man, att de stora lägenheterna komma att omändras till mindre. Tro det, den som vill! Om herrarna och damerna känna till, hur pass välsinnad man är mot de familjer, som skola hyra smålägenheter, förstå ni, att det inte kommer att inträffa i ett fall på hundra, att man släpper in dessa barnrika familjer i fina hus med hissar och vackra trappor. Där kommer man sannerligen inte att kosta på sig en omändring till en- och tvårumslägenheter och släppa in dessa familjer, som nu knappast kunna få tak över huvudet. Jag säger inte som den siste ärade talaren »jag tror», ty det vet man, att dessa våningar icke komma att inredas till en- eller tvårumslägenheter för att släppa in barnrika familjer.

Så en annan sak. Här finnas hundratals och åter hundratals förlovade par, som tänka gifta sig, så fort de kunna få en lägenhet. Utom dem, som nu ha fyra- eller femrumslägenheter, komma dessa att uppträda som konkurrenter. Man är väl inte mer än människa, fast man är hyresvärd, och man kommer ovillkorligen att så fort som möjligt säga upp de barnrika familjerna och taga emot de nygifta, som inte komma att fylla trapporna med barn, åtminstone under de närmaste åren, och som också eventuellt äro i bättre ekonomisk ställning, så att de kunna betala hyror på punktligt. Och de övriga, de som nu bo i lägenheter på 4, 5 och 6 rum, skulle konkurrera med

dem härom. Vart skall det taga vägen för samhällets undre skikt, för dem, som skulle hjälpas men för vilka herr Björnberg, såvitt jag förstod, inte hade någon känsla? Vart skall det taga vägen för dessa, som redan nu sitta trängst och som skulle utlännas i konkurrensen om smålägenheterna med dessa andra? Vad skall det bli av dessa människor iorstäderna, som redan nu bo i kolonistugor och källare, dessa, för vilka vi hos oss i Malmö fått inreda bostäder i ett gammalt fängelse och ett gammalt vattentorn, där man hängt upp presenningar såsom gavlar i stället för murade gavlar eller trägavlar, dessa, som bo i lägenheter, som redan för många, många år sedan utdömts av hälsovårdsmyndigheterna? Vart skola nu alla dessa taga vägen? Ja, herr Björnberg ville visa dem ut till blomorna och fåglarna. Och dit få de nog bege sig under sommaren. Men under *vintern*, då det finns varken blommor eller fåglar, vart skola de då vända sig? Då äro blommorna och fåglarna en dålig tröst. Och dessutom finns det landsfiskaler, som ta dessa fågel- och blomsterdyrkare, om de slå sig ned och bo i skogarna, där de nog i alla fall bli tvungna att försöka bo under sommartiden. Detta yttrande av herr Björnberg skulle vara så vackert, men i mitt tycke var det ett cyniskt yttrande mot dessa fattiga stackare, som skola vräkas ur sina lägenheter och visas ut till fåglarna och blommorna.

Vidare får jag säga, att jag tycker, att det där gamla talet om fläskkort och fläskpris och den mängd fläsk, som kom fram, då fläskransoneringen upphörde, är synnerligen opåkallat i detta sammanhang. Jag vill säga herr Björnberg, att i Malmö, där polisnästaren står i spetsen för hyresnämnderna, ha vi med ljus och lykta sökt efter lägenheter. Och jag undrar verkligen, hur herr Björnberg där skall kunna skaffa fram en enda lägenhet genom att hyreslagen upphäves, liksom man fick se fullt med fläsk i fönstren, när fläskransoneringen upphävdes. Jag undrar, hur detta skall tillgå, när det redan nu är så, att myndigheterna tvinga folk att släppa till varje lägenhet, där människor överhuvud kunna bo. Jag tycker som sagt, att den där jämförelsen med fläskransoneringen är fullständigt opåkallad.

Med anledning av att fru Östlund berört de beklagliga förhållandena här i Stockholm, framhöll herr Björnberg, att vi lagstifta inte bara för Stockholm utan för hela landet. Och det är ju alldeles riktigt. Men om ni, som bo på landet, inte själva ha någon känning av eländet iorstäderna, så vädjar jag till er att tro oss och stödja oss i detta fall. Vi vilja inte husägarna något ont. Och jag vill säga, att jag är inte så rädd för de höga hyrorna, men det är uppsägningsrätten jag är rädd för. Den kommer att missbrukas från första dagen hyreslagen inte längre gäller. Den kommer att missbrukas i oerhört många fall mot dessa stackars familjer, där husfadern är arbetslös och där man sitter med många barn i dessa små lägenheter och har svårt att betala sin hyra.

När vi behandlade lagen förra gången och beslöto, att butikerna skulle undantagas från hyreslagen, så sades det, att våra farhågor

Ang. lag mot
oskälighyres-
stebring m. m.
(Forts.)

Ang. lag mot
oskälilig hyres-
stegring m. m.
(Forts.)

för de mindre butiks innehavarnas vidkommande voro överdrivna. Nej, herr Jakob Pettersson, som då förde utskottets talan, dessa farhågor och varningar voro icke överdrivna. Jag har i min hand ett brev från en känd, aktad affärsman i södra Sverige, inte i Malmö utan i en annan stad i södra Sverige. Han skrev häromdagen till mig, och detta brev är ett verkligt nödrop från särskilt de små affärsinnehavarna men även från de bostadssökande. Han nämner flera butiker med angivande av gata och husnummer, så att vem som helst kan kontrollera uppgifterna. En liten butik, som år 1915 kostade 1,000 kronor i hyra, kostar nu 6,000. En annan liten butik, för vilken hyran år 1920 var 1,800 kronor, är nu uppe i en hyra på 4,500 kronor. Han meddelar vidare, hur hyran för en annan butik stigit från 1,500 kronor år 1920 till 4,500 kronor i år och hur man skrivit kontrakt på 5,000 kronor för nästa år. Kan man under sådana förhållanden säga, att våra farhågor voro överdrivna? Vart skola dessa små affärsmän taga vägen. De kunna ju inte flytta ut till utkanterna, till blommorna och fåglarna med sina butiker, utan de måste ha dem vid en gata, där det bor folk. Dessa farhågor voro icke överdrivna, mina herrar, och det är inte heller överdrivet, då vi nu säga, att det blir en katastrof på bostadsmarknaden, om riksdagen nu följer utskottets förslag. Min sagesman omnämner också ett hus, som för någon tid sedan såldes med en avans av 50,000 kronor för säljaren. Den nye ägaren höjde hyrorna med 80 å 100 procent. Vilka fingo betala dessa 50,000 kronors avans? Jo, det fingo naturligtvis hyresgästerna göra. Och den nye ägaren gör också förtjänst, då han lägger på 80 å 100 procent på hyrorna. Var är ockerlagen i sådana fall? Inför hyresnämnden i samma stad drogs frågan om hyresreglering i ett hus med 12 lägenheter, och med hyresnämndens tillstånd fingo hyrorna höjas i ett fall från 500 kronor till 1,050 kronor, i ett annat fall från 700 kronor till 1,200 kronor, i ett tredje fall från 900 kronor till 1,600 kronor och beträffande övriga lägenheter i samma tempo. Kan man då påstå, att hyreslagen lägger hinder i vägen för en rimlig höjning av hyrorna i dessa tider? Nej, det gör den inte, utan man kommer verkligen upp till rimliga, ja, till mycket höga hyror. Men det är som sagt uppsägningsrätten jag är mera rädd för än de höga hyrorna. Denne fastighetsägare, som genom hyresnämndens förmedling fick reglera hyrorna i dessa 12 lägenheter, han gjorde sig därmed en merinkomst på 6,000 kronor. Vilken löntagare och vilken lantbrukare gör sig en merinkomst på 6,000 kronor på ett bräde med myndigheternas hjälp? Detta brev från en känd och aktad invånare i denna stad på Västkusten är, som jag sade, ett verkligt nödrop över förhållandena, och nu vill man ändå göra dem ännu sämre. Det kommer sannerligen att då bli bekymmersamt. Jag bifogade såsom bilaga till min motion den senaste rapporten från hyresnämnderna i Malmö angående förhållandena på bostadsmarknaden där hemma. Det framgår inte av utskottets utlåtande, huruvida utskottet tittat något på denna bilaga eller ej. Men den visar, att man visst icke har skäl att förringa herr Hages farhåga, att det hos husvärdarna kommer att stå köer av människor, som icke kunnat få tak över hu-

vedet. Detta var visst ingen felkalkylering av herr Hage. Ty redan nu försöker man på onvägar bjuda över varandra i hopp om att hyreslagen skall upphävas. Liksom man här i Stockholm höjde kaffepriiset med 1 krona per kilogram redan flera dagar innan kaffetullen beslöts, så har man också redan börjat träffa pro forma-avtal angående förhyrande av lägenheter från och med den dag hyreslagen upphör att gälla. Det är inga fabler, utan det är rena verkligheten att dylika pro forma-kontrakt tecknats. Och de människor, som nu inneha dessa lägenheter, dem vill man helt obarmhärtigt driva ut till fåglarna och blommorna och — landsfiskalerna, och detta även mitt under vinterns dagar, då det icke finns vare sig blommor eller fåglar.

*Ang. lag mot
oskälighyres-
stegring m. m.
(Forts.)*

Detta är ingen politisk fråga, men det är en fråga som gäller för de burgna och mot de fattiga. Det kan inte hjälpas, att det måste sägas ut, att hyreslagens upphävande inte kommer att inverka menligt för dem, som ha lägenheter på 4, 5 och 6 rum, ty de kunna få prima 2- eller 3-rumslägenheter i stället. Men det kommer att inverka menligt för de fattigaste bland de fattiga, för dem, som inte ha någon utväg med sina stora barnskaror, för dem, som man, för att de inte skola frysa ihjäl, måste inhysa i sommarkolonistugor och källaruppgångar och var som helst, därför att det är samhällets plikt att åtminstone på något sätt taga hand om dem. Det är därför jag vågar vördsamt vädja till landsbygdens representanter att stödja oss i storstäderna, som ha så stora bekymmer på detta område, och att hjälpa oss att få lagen prolongerad ännu ett år. Jag framhåller ännu en gång, att jag är inte så rädd eller så bekymrad för de höga hyrorna, men det är uppsägningsrätten som vi icke våga ännu utlämna till dem, som alldeles säkert komma att missbruka densamma. Det är därför som jag gör denna vördsamma vädjan till landsbygdens representanter att hjälpa oss att få behålla lagen ännu ett år.

Det är härför, herr talman, jag yrkar bifall till den vid utskottets utlåtande fogade reservationen.

I detta anförande, under vilket herr andre vice talmannen övertagit lednigen av kammarens förhandlingar, instämde herrar *Wagnsson, Kloo, Borggren, Olovson* i Västerås, *Björklund, Berg* i Karlskrona, *Paulsen, Öhman, Eklund, O. Nilsson* i Örebro, *Svensson* i Skönsberg, *Olsson* i Mellerud, *Norsell* och *Hansson* i Trollhättan.

Herr M o l a n d e r: Herr andre vice talman! Ärade kammarledamöter! När jag hörde herr Björnberg säga, att han för sin del trodde, att om lagen skulle upphävas, så skulle man inte behöva se hyresgästerna stå i kö hos hyresvärdarna för att få sig en bostad, så erinrade jag mig en teckning i en tidning, som på ett drastiskt sätt illustrerade förhållandena på bostadsmarknaden. Det var en teckning, som föreställde, hurusom ett rykte hade spritt sig, att en av hyresgästerna i ett hus hade avlidit. Och när detta rykte hade kommit ut, så samlades en lång kö efter gatan så långt ögat kunde se. Men när de första i kön knackade på i lägenheten, där den förment döde fanns, för att få hyra lägenheten, så möttes de av hus-

Ang. lag mot
oskälilig hyres-
stegring m. m.

(Forta.)

assistenten, som sträckte upp händerna och sade: »Lugna er, mina herrar, han är inte död ännu.» Detta kan ju sägas vara en grov karrikatyr av förhållandena. Men jag tror, att icke ens herr Björnberg kan bestrida, att köer samlas på åtskilliga ställen, där det blir känt, att en lägenhet är ledig till uthyrning. Dessa köer äro naturligtvis mycket bra för gårdsägarna, hyresvärdarna; men vad som icke är bra för dessa är, att inte den fria prisbildningen får verka, när man skall försöka exploatera dessa köer. Jag menar alltså, att om man ser efter vilka grupper i samhället det är som gå till strids för att få hyresregleringslagen upphävd, man torde kunna påstå att det främst är just hyresvärdarna. Man menar, att denna kristidslag bör avskaffas i likhet med vad som skett beträffande en hel del andra kristidsförordningar.

Är det verkligen så, att kristidsförhållandena på hyresmarknaden äro överkomna? Stå exempelvis hyrorna för närvarande i lämplig relation till arbetarklassens löner, för att icke säga arbetslöshetsunderstöd. Skulle hyresvärdarna önska lagens upphävande i syfte att hyrorna skulle sänkas, skulle jag icke hava något emot att gå dem till mötes, men då man, såvitt jag kan förstå, önskar, att hyresregleringslagen skall upphävas, för att den fria prisbildningen skall göra sig gällande, kan jag icke vara med. Ty det blir med all säkerhet den följen, såsom flera talare anfört, att på grund av bostadsbristen hyrorna komma att springa upp i stället för, som det nu vore på tiden, att hyrorna skulle gå ned.

Den kommunistiska gruppen har i en motion, som också är omnämnd i utskottets betänkande, yrkat bland annat, att prolongering av hyreslagen skall ske, men har även kommit med det ändringsförslaget, att den fria hyresstegringslatituden, som i 1919 års lag utgjorde 25 procent å i september 1915 utgående hyra, måtte återinföras. Jag vill säga, att detta krav är alls icke någon orimlighet. Visserligen pekar man från det andra hållet på att hyresvärdarna hava många utgifter, höga räntor o. s. v., men man får också taga hänsyn till den ekonomiska styrkan hos dem, som skola betala hyrorna. Och ser man på lönerna för arbetarna, som i de allra flesta fall måste hyra, så tror jag icke man skall finna, att deras löner äro mycket högre än 25 procent av den lön de hade 1915. Det skulle alltså vara normalt, att hyrorna inte heller skulle vara högre än 25 procent av vad de voro samma år.

Med hänsyn dock till det läge, i vilket frågan kommit, skall jag icke hemställa om bifall till detta vårt i motionen framställda yrkande, utan inskränka mig till att yrka bifall till den vid utskottets utlåtande fogade reservationen.

Fru Thü ring: Herr andre vice talman, ärade kammarledamöter! Jag skulle kunna nöja mig med att instämma i det anförande, som herr Lovén hade för en stund sedan. Men det var utöver detta några ord som jag skulle vilja säga.

Herr Björnberg framhöll för en stund sedan, att de arbetslösa

borde flytta från städerna och ut till landet, ut till blommorna och fåglarna. Ja, det skulle vara synnerligen roligt, om de så kunde göra. Men eftersom vi inte ha blommor och fåglar på vintern, blir det väl litet svårt för dem att kunna företaga den där flyttningen. Beträffande utflyttning till landet vill jag vidare säga, att det icke finnes några överloppsbestäder på rena, rama landet. Det är mycket få platser där, som man kan uppdriva någon lägenhet på, och i industri-samhällena på landet är det samma trångboddhet som i städerna. Dit kunna följaktligen dessa människor icke flytta. Ute på rena landet, där har ju var och en, som ni alla torde hava er bekant, sitt eget hem, och där tager man icke emot några arbetslösa familjer från städerna. Detta är bara en vacker tanke, innan vi kommit dit hän, att vi fått flera egna hem på landet, att den jordfråga blivit ordnad, som det varit så mycket tal om under detta år. Det är först då det kan bli en möjlighet för arbetslösa och husvilla att få bostad ute på landet. Vi få väl hoppas, att förhållandena skola ordna sig under de närmast kommande åren, och att vi då skola få en lättnad på hyresmarknaden. Men som det nu är, är det alldeles omöjligt att kunna hjälpa de behövande. Det är därför vi stadsrepresentanter få lov att vädja till landsbygdens representanter — som, det vågar jag säga helt enkelt, ej kunna sätta sig in i denna fråga — att hjälpa oss till att fortfarande få hava denna lag, åtminstone under ytterligare ett år.

*Ang. lag mot
oskälighyres-
stegring m. m.
(Förta.)*

Jag tror, att vi skulle göra en oerhört dålig gärning, om vi nu upphävde denna lag, vilken då redan nästa år skulle upphöra att gälla. Det talades om, att det icke skulle bli någon hyreshöjning i städerna för de mindre lägenhetsinnehavarna. Men jag har från Göteborg erfarenhet av att så kommer att bli fallet, och jag vet, att det är hundratals värdar, som bara gå och vänta på, att hyreslagen skall upphävas, för att de skola få tillfälle att höja hyrorna utöver vad de redan gjort. Den höjning, som redan är verkställd, är i många fall mycket större än den tillåtna. Så man finner, att det varit möjligt för värdarna att få kompensation även utöver vad hyresstegringslagen giver.

Jag skulle kunna draga fram interiörer från Göteborg, som visa att förhållandena där icke äro bättre än de äro i Stockholm, utan tvärtom mycket värre. Ty det finns ingen stad i hela Sverige som i alla tider har haft en så dålig bostadsmarknad som Göteborg, detta i trots av att kommunen själv har byggt mycket, under kristiden nästan allt som blivit byggt. De slumförhållanden, som fru Östlund pekade på för Stockholm, när hon talade, föreligga även i Göteborg, de höra till ordningen för dagen, t. o. m. bland ordentliga arbetarfamiljer. Det är en trångboddhet utan all like, och vid varje flyttning finns det tusentals lägenhetssökande, som icke ha någonstades att taga vägen. De få hålla till godo med vad vi kunna anordna i exercishus, gymnastiksal, stora upptagningssalar o. d. Man gör där upp små rutor vari familjerna inhysas så att de åtminstone kunna få tak över huvudet. Och en av de båda gamla

Ang. lag mot
oskäligen hyres-
stegring m. m.
(Forts.)

skansarna, som uppförts under krigstider, är fortfarande bebodd av flera familjer, för vilka vi icke kunnat bereda annan bostad.

När man talar om en flyttning nedåt ifrån de större lägenheterna, så undrar jag vart de, som nu bo i de minsta lägenheterna, skola taga vägen. I Göteborg utgöres det största antalet lägenheterna av lägenheter om två rum och kök och därunder. Vart skola då alla dessa, som bebo dessa små lägenheter taga vägen, när de, som bebo de större, skola få deras?

Jag vill icke längre uppehålla tiden, utan jag ber att i likhet med de föregående talarna få vädja till kammaren att än en gång vara med om att prolongera denna lag. Jag yrkar bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen.

Herr a f E k e n s t a m: Herr talman, mina damer och herrar! Det lider intet tvivel om, att det är jämförelsevis svårt att fatta position i en fråga sådan som den förevarande, om man inte själv är bosatt i ett stadssamhälle och därför icke kan ha någon större personlig erfarenhet. Det har därför för mig varit av visst intresse att under riksdagstiden vända mig till olika håll inom staden för att få någon kännedom om de stämningar som här finnas för upphävande eller för bibehållande av den lag, det här är fråga om. Jag har i sådant syfte talat med såväl hyresvärdar som hyresgäster. Jag kan öppet förklara, att stämningarna inom dessa båda grupper var för sig äro ganska olika. Jag har funnit hyresvärdar, som äro synnerligen livade för bibehållandet av lagen, men också hyresgäster som icke önska prolongering. Jag tror, att om man skall tränga in i saken, man inte får uteslutande fästa sig vid vad som kan komma en till del från det ena eller det andra hållet, utan att man här får göra på samma sätt som man i allmänhet brukar göra, när det gäller lagstiftning, d. v. s. att man ser på saken med så kritiska blickar som möjligt och sedan söker komma till ett resultat.

Jag har då naturligtvis i första hand funnit, att denna lagstiftning är en ren kristidslagstiftning, och att den är den förnämsta av de ännu kvarvarande kristidslagstiftningarna. I fråga om kristidslagarna har man kunnat iakttaga, att i regeln vid en sådan lags upphävande, de förhållanden, densamma avsåg att reglera, efter en kort övergångstid blivit avsevärt förbättrade. Herrarnas erfarenhet torde i det fallet komma på ungefär samma linje som min. Detta är således ett skäl, som har varit talande för mig: den erfarenhet vi hava av vad som förut förekommit i avseende å de övriga kristidslagarna och verkningarna av deras upphävande. Man har anledning förmoda, att inom en jämförelsevis kort övergångstid även borttagandet av denna kristidslag kommer att hava goda verkningar just inom det område, som här avses. Möjligheten att hava tillgång till lämpliga bostäder har man aldrig någonsin fullständigt kunnat reglera utan förekomsten av en någorlunda normal byggnadsverksamhet. Såvitt jag kan förstå sammanhånga dessa båda saker, tillgång på bostäder och byggnadsverksamhet, med varandra. Så länge

som en lag sådan som denna existerar, kan det icke undvikas, att den lägger en ganska tung hand på byggnadsverksamheten. Men upphäves lagen, så måste, även under nu rådande förhållanden, det liksom kännas som en möjlighet att med större framgång bedriva en byggnadsverksamhet, vilken kommer att lämna utsikt för folk av olika ställning i livet att få lämpliga bostäder och lämpliga hem.

*Ang. lag mot
oskälighyres-
stegring m. m.*
(Forts.)

Det är en annan sak, som också slagit mig, den nämligen, att om vi nu tänka oss att vi prolongera denna lag, så att den finge ytterligare ett års tillämpning, så kommer tvivelsutan denna fråga nästa år fram till riksdagen, och då komma vid behandlingen av densamma precis samma skäl att anföras för och emot som nu. Skälen mot komma nog icke att i någon mån mista sin styrka. Vad betyder väl detta? Jo, det betyder, att det icke är så mycket de reala förhållandena, som bestämma vad som här säges, utan det är över huvud taget, att denna lag i vissa fall har visat sig gynna vissa förhållanden och i andra fall kanske visat sig ogynnsam. Under sådana förhållanden bör det väl vara för en sund lagstiftning ytterligt lämpligt att försöka få bort denna lag. Jag kan icke tänka mig annat än att riksdagen, även om den nu skulle gå med om att denna lag får stå kvar, dock ett annat år skulle finna, att tiden väl gått så långt fram, att, även om fullkomligt samma skäl, som i dag anförts, skola framföras mot ett borttagande av lagen, riksdagen funne sig vara nödsakad att låta den falla. Ty denna lag är, som jag påpekat, en kristidslag. Och vad har egentligen en kristidslag varit annat än ett läkemedel, som var nödvändigt för samhället under de exceptionella förhållanden som rådde. I och med det dessa exceptionella förhållanden försvunnit, har väl också förutsättningen och berättigandet för detta läkemedels fortsatta användning försvunnit. Inte kan man väl tänka sig, att den riktige läkaren använder samma läkemedel på den som tillfrisknat, som det han ansåg sig vara tvungen att föreskriva, då patienten låg i den akuta sjukdomen.

Jag vill icke förlänga diskussionen med att ingå i svaromål på en hel del av vad som här under diskussionen anförts, men jag vill återupprepa det, som någon i ett annat sammanhang framhöll, nämligen att riksdagen är fullkomligt oförhindrad att i dag fatta sitt beslut. Jag tror, att just detta gör, att det väl kan vara osäkert hur utgången blir. Men för den som funnit, att tiden för kristidslagarna bör vara ute, att läkemedlet ej längre har någon sjukdom direkt att verka emot, bör det ej vara så svårt ändå att fatta sitt parti.

Jag yrkar, herr talman, bifall till utskottets hemställan.

Herr Kristensson: Herr andre vice talman! Jag förstår så väl för min del, att därest vi, som äro bosatta ute i landet, skola kunna komma hem till pingst, som vi tänkt, så är det nödvändigt, att diskussionerna begränsas. Jag hade ett samtal med kammarens ärade talman vid detta plenums början, och han tillät sig uttrycka sitt starka tvivel, huruvida det verkligen skulle kunna bli möjligt, att kammaren skulle kunna behandla ärendena så, att

*Ang. lag mot
oskälighyres-
stegring m. m.*

(Forts.)

vi icke fingo gemensamma voteringar efter pingst. Att jag ändå nödgas säga ett par ord i denna fråga beror på, att jag representerar ett av de samhällen, som sannolikt skulle komma att lida allra värst, därest lagutskottets betänkande här skulle bli av riksdagen antaget. Jag är övertygad om — och jag har fått denna övertygelse genom samtal med personer på olika områden inom Göteborgs stad, som syssla med bostads- och hyresmarknaden — att ett upphävande av hyresstegringslagen nu på sätt, som här är föreslaget, skulle medföra mycket svåra sociala olägenheter. Jag medger, att här finns skäl å ömse håll, men jag skulle vilja vädja till de av denna kammars ledamöter, som i detta fall stå tveksamma, om de icke ändå skulle kunna gå med på att vi få denna lag förlängd ytterligare ett år. Det medför ju ingen risk i egentlig mening att göra detta.

icke kan man resonera, som man här från ett par håll gjort, att arbetarna utan vidare kunna flytta ut på landet. Inom jordbruksdepartementet har man i dessa dagar hållit på med en utredning om att skaffa små lägenheter och bostäder på den publika jorden, och det befanns då, att domänstyrelsen i detta nu icke har timmer tillgängligt, så att det är omöjligt att ens bygga de bostäder, för vilka man redan har gjort upp kalkyler.

Det går icke att resonera, som herr Björnberg gör, att det är precis på samma sätt med bostadslägenheter som med smöret och grisarna, att de utan vidare komma fram igen. Det tager en avsevärd tid dels att bygga bostäder och dels att flytta om en överbefolkning i städerna med hänsyn till industriens framtida utveckling. Jag tror nog för min del, att det får lov att bli en viss omflyttning därvidlag. Men det gäller då, att samhället måste ha en viss tid på sig för denna omgestaltning av de olika skikten. Annars åstadkommer man besvärligheter, som äro avsevärt stora. Jag skulle vilja fråga de herrar, som resonera som så, att det här är en kristidslagstiftning och att om vi taga bort hyresstegringslagen, så går det som med smöret; det kommer fram igen: hur är det nu gent emot förr i världen, då vi hade en bostadsinspektion, som utdömde lägenheter? Det är många år sedan vi i Göteborg slutade upp med det förhållandet, och i stället ha vi fått lov att låta änkor och barn flytta ned i fuktiga källare, där de ådraga sig reumatism och andra sjukdomar. Och vi ha fått draga kritstreck i våra gymnastiklokaler o. d. för att skilja de olika familjernas områden där från varandra. Och de där förhållandena ha icke förbättrats och komma icke att förbättras under det närmaste året.

Nu säger man: upphäv denna lag, så kommer bostadsverksamheten i gång igen. Jag tror icke bostadsverksamheten är till den grad beroende av hyreslagen, som man här gör gällande i stor utsträckning, och det är därför, att man icke vet, vilket det framtida penningvärdet kommer att bli, alltså även vilka de framtida fastighetsvärdena komma att bli. Och icke förrän vi få någorlunda stabilitet där, kan, där icke det allmänna står bakom, det åstadkommas någon i stor stil anlagd bostadsproduktion, vilken är nödvändig.

Om vi nu upphäva denna lag någon dag för tidigt, så blir

ju även här följdén den. att vi få en svängning uppåt och sedermera en svängning nedåt, och det kommer att medföra olägenheter för tusentals familjer på många ställen. Där det går att upphäva lagen, där kommunerna äro övertygade om det, där kunna ju kommunerna, även om vi besluta i enlighet med reservationen i dag, upphäva lagen. Och jag vill hemställa till herrarna, om det icke är bättre att taga denna övergångstid, som Kungl. Maj:t föreslagit, och överlämna åt kommunerna, att, där de anse det kan låta sig göra, tidigare upphäva lagen än man i de större samhällena, där bostadsfrågan är mest brännande, har möjlighet att göra.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Med herr Kristensson förenade sig herrar *Fast, Molin* och *Magnusson* i Kalmar.

Herr *Olofsson* i Digernäs: Ja, herr talman, det är från flera håll vädjat till oss lantmän att nu följa stadsborna i den här frågan. Jag vill för min del säga, att jag har alltid haft den uppfattningen och har det fortfarande, att ju förr man kan komma ifrån dessa kristidslagar, ju bättre. Därför har jag begärt ordet för att få säga min mening i den här frågan.

Jag har icke den uppfattning, som flera här ha uttalat, nämligen att bara vi bibehålla lagen, då skall det icke bli så farligt med hyresfrågan. Jag har en rakt motsatt uppfattning. Jag tror, att ju förr vi komma ifrån denna kristidslag, ju förr skall det visa sig, att den enskilda företagsamheten och det enskilda initiativet skall befordra byggnadsverksamheten, och vi skola komma till normala förhållanden igen. Det kan väl icke vara meningen, som många här tyckas uttala, att vi skola ha den här lagen i all evighet. Det är alldeles givet, att när lagen upphör att vara gällande, så komma naturligtvis vissa missförhållanden att göra sig gällande. Men de komma att inträffa, vilken tidpunkt vi än upphäva lagen. Det är min bestämda uppfattning. Och när t. ex. personer uppträtt här och talet om bostadsnöden särskilt i storstäderna, så tror jag, att den nöden kommer att förefinnas så länge världen står. Det finnes individer, som icke ställa det för sig bättre än att de komma att bo trångbodda. Det komma vi aldrig ifrån.

Men vad gäller hyresstegringslagens vara eller icke vara? Om jag tänker på t. ex. Stockholm, så finnas där åtskilliga, som haft förmögenhet, som bestått huvudsakligen i aktier, och de ha haft inkomster förut och kunnat betala sina hyror för ganska stora våningar. Men för dem har det kastat om, så att i stället ha de mycket besvärligt att kunna bibehålla sina stora våningar. Ja, det finns sådana, som fått inskränka värmet i våningen och taga endast en del av våningen i anspråk, ty det har varit för dyrt att hålla värme i hela våningen. Däremot menar jag, att om det får reglera sig efter naturliga lagar, så att dessa våningar så småningom övergå från att vara stora och alltså dyra våningar till smärre, så får man därigenom större utrymmen även för de små.

*Ang. lag mot
oskälighyres-
stegring m. m.*
(Forts.)

Ang. lag mot
oskäligen hyres-
stegrings m. m.
(Forts.)

Men jag vill säga, att skulle jag fått min yttersta vilja fram här, så skulle jag gärna kunnat gå med på en prolongering av lagen, vad gäller två- och trerumslägenheter. Men hur man sköter det, så när vi en gång skola avpollettera den här lagen, kommer det i alla fall att bli vissa olägenheter. Lagen förorsakar mycket olägenheter, jag må säga både för hyresvärdar och hyresgäster. Det finns hyresgäster, som försöka på allt sätt bara trakassera sin hyresvärd, och det blir en osämja mellan hyresvärden och hyresgästen, så att så fort hyreslagen upphäves — det må vara i år eller längre fram — så blir denne hyresgäst uppsagd. Och det måste bli en ombländning i fråga om hyresgästerna, när vi skola få slut på denna lag.

Herr justitieministern sade, att det fanns intet land, som ännu beslutat upphäva sin hyreslag. Men jag såg i tidningarna för icke så värst länge sedan, att i Finland ha de beslutat att redan i år den 1 juli upphäva sin hyreslag. Så den sanningen var då alldeles icke så hel och ren.

Nu skulle jag också vilja säga, när herr Lovén skriker, kan man säga, i högan sky, och säger: vad har byggnadsverksamheten med den nuvarande hyresstegringslagen att göra? Jo, den har åtskilligt med den att göra. För det första är det det, att om vi komma ifrån hyreslagen, så kunde vi också komma ifrån att vi bevilja anslag av statsmedel för att befordra byggnadsverksamheten i landet. Vi komma också ifrån att lägga på nya skatter. Man har lagt på en skatt, byggnadsskatten, och jag tänker den skatten försvinner också.

Det är många andra omständigheter, som jag skulle vilja andraga här, men jag skall icke uppehålla tiden. Herrarna Hage och Åkerlund trodde som sagt icke alls på, att det skulle bli någon förbättring i själva hyresförhållandena, om vi upphäva denna lag. Jag har däremot antytt och är alldeles förvissad om, att så fort den enskilda företagsamheten får göra sig gällande, då kommer det att gå i normala och de gamla gängorna igen. Men så länge vi bibehålla denna lag, få vi onaturliga förhållanden. Det är min bestämda uppfattning. Jag kan ju förstå, när sådana åsikter uttalas från socialdemokratiskt håll, att man skall giva statsmedel för denna verksamhet, att man skall socialisera den, att man skall så mycket som möjligt ordna saken så, att staten tager hand om byggnadsverksamheten även i stort. Jag förstår icke socialiseringsfrågan, men jag vill säga, att allt vad som går ut på socialisering bjuder mig emot. Jag anser, att det är det enskilda initiativet, som skall göra det. Men så länge det skall vara beroende av staten, så fördyrar man allting. Det blir dyrt att leva. Det är min lilla åsikt i den här frågan.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Carlsson i Mölndal: Herr andre vice talman! Jag skall icke uppehålla kammaren med någon längre redogörelse. Från re-

servanternas sida ha ju framhållits de synpunkter, som ligga till grund för reservationen. Jag vill endast i korthet erinra om, att denna lag naturligtvis har sin största betydelse för storstäderna. För Göteborgs vidkommande har redan framhållits av fru Thüning, att där har rätt sedan ett flertal år och råder fortfarande den allra största bostadsbrist. Senast den 1 oktober i fjol måste myndigheterna i Göteborg taga exercishuset i anspråk, vilket är den sista resursen, som står till förfogande. Exercishuset har måst anlitas för dem, som saknat bostäder, och där har man ju ordnat det mindre trevligt, såsom förut här antytts, med rutor och ställt upp skärmar mellan de olika familjerna. I övrigt är det en gemensam lokal för alla de familjer, som där kunna inhysas.

*Ang. lag mot
oskälig hyres-
stegring m. m.
(Forts.)*

När den 1 oktober 1920 affärslägenheterna frigjordes från lagens giltighetsområde, så vållade det för Göteborgs vidkommande en kolossal stegring i en myckenhet affärslägenheter, en stegring som är alldeles likartad den, som här tidigare angivits av herr Lindqvist i Halmstad och herr Lovén i Malmö. Med hänsyn till detta vill jag, att kammaren icke skall sakna den upplysningen, att hyresnämnden i Göteborg tidigare ställt sig ganska tvivlande angående lagens förlängning. Ja, om jag icke är fel underrättad, var det majoritet för att hyreslagen skulle upphävas som i fjol. Men efter att ha iakttagit vad som skedde i Göteborg 1920 beträffande affärslägenheterna, så har Göteborgs hyresnämnd absolut enhälligt i sitt utlåtande nu ansett det nödvändigt, att hyreslagen förlänges ytterligare.

Jag vill försäkra herrarna, att i Göteborg finns det åtskilliga hundra äktenskap, där mannen sedan två eller tre år tillbaka fortfarande bor hos sina föräldrar och där hustrun likaledes bor kvar hos sina föräldrar och där de använt tre å fyra års tid för en enda uppgift, nämligen att skaffa sig en lägenhet, men icke lyckats. Skulle hyreslagen under sådana förhållanden komma att utlöpa den 1 oktober nästa år och det icke kan produceras nya bostäder i Göteborg — det är ju omöjligt, att det skulle kunna göras till sådant antal, som här behövs — vad inträffar då, när efterfrågan på bostäder är så mycket större än tillgången på desamma? Uppenbart måste detta leda till, att hyresavgifterna komma att väsentligen höjas. Det kan jag försäkra, att så blir förhållandet för Göteborgs vidkommande.

Nu påstod herr Björnberg här i dag, att det är fullständigt otänkbart, att det under nuvarande depressionstid skall kunna bli någon som helst höjning, vare sig när det gäller hyror eller när det gäller andra förbrukningsartiklar. Jag vill svara herr Björnberg med ett exempel ur verkligheten. Den järnvägsman, hos vilken jag bor här i Stockholm, har för den lägenhet, som han hyr, fått tvåhundra kronors förhöjning innevarande år. Nu har huset bytt ägare för någon månads tid sedan, och det har föranlett, att samme hyresgäst i år fått en förhöjning, som väl skall börja den 1 oktober — jag vet icke riktigt, vilken månad den skall träda i kraft — på ytterligare ett hundra kronor. Alltså två förhöjningar: 200 kronor på det år, som är gånget,

Ang. lag mot
oskälilig hyres-
stegring m. m.
(Forts.)

och 100 kronor ytterligare på det år, som kommer. Och det är där jag bott de senaste två riksdagarna. Jag menar, att det är väl icke ett fullständigt enastående fall, utan det förekommer väl även i stor utsträckning i övrigt.

Om nu saken ligger till på det sätt, som man här vill försöka göra gällande, att det skulle egentligen vara fastighetsägareintresset, som hade fördel av att lagen får prolongeras — ty jag vill erinra om, att en sådan tidning som Sydsvenska Dagbladet Snällposten i Skåne har ju under en följd av år på det allra ivrigaste bekämpat hyreslagen, men innevarande år har tidningen skrivit artiklar för att lagen borde prolongeras, och det är möjligt att denna tidning har givit uttryck åt ett fastighetsägareintresse — då skulle man kunna säga, att även om det talet varit något berättigat, att husvärdarna icke fått sin del under högkonjunkturen på grund av denna hyreslag, så skulle det ju kunna vara en viss förmån för dem att få njuta av det ett år längre, vilket ju strängt taget är propositionens innebörd.

Nu tror ju socialstyrelsen, att det skall finnas en dold bostadsreserv, som först kommer till synes, när lagen upphäves. Och beträffande dessa större våningar på 4, 5 eller 6 rum tror socialstyrelsen, att det skall bli lekande lätt att dela upp en sexrumsvåning exempelvis i tre tvårumslägenheter eller något liknande. Av en våning skulle man sålunda kunna få fram tre lägenheter. Men det märkvärdiga är, att när riksdagen i fjol beslöt ställa ett särskilt anslag till fastighetsägarnas förfogande, av vilket de skulle få statsunderstöd, för att de vidtogo sådana förändringar i de större lägenheterna, så har, enligt vad det har upplysts mig, detta anslag icke blivit taget i anspråk. Vill man icke dela lägenheter, när man får statsanslag till det, så undrar jag verkligen, om man på den kanten är villig att dela upp lägenheterna, då man får bekosta det hela själv.

Det här är ju ett område, där man naturligtvis icke kan yttra sig med någon bestämdhet om vad den närmaste tiden skall kunna uppvisa. Socialstyrelsens uppfattning är den, att på grund av depressionen skulle städerna i större eller mindre utsträckning avfolkas, i det att folket skulle flytta ut till landsbygden. Det är ett påstående. Den andra förhoppningen är den, att äktenskapsbildningen, den nya familjebildningen skulle avtaga. Och sedan finns det ju också några andra faktorer, som man bygger på. Och allt detta sammantaget skall vålla, att det blir bättre tillgång på bostäder i städerna. Här har ju nästan till leda upprepats, att vad socialstyrelsen trodde skulle inträffa under 1920 på dessa områden har fullständigt uteblivit. Och vad nu beträffar depressionen, så kan man ju antaga att den så småningom viker, och då skulle denna utflyttning icke komma till stånd. Men om så skulle vara förhållandet, är det då någon som tror, att nyproduktionen skulle komma i gång? Då blir det naturligtvis en viss risk för byggmästarna att bygga, om folket strömmar från städerna, familjebildningen sjunker o. s. v. Jag kan då icke förstå, att det kan vara någon sporre för det enskilda initia-

tivet att då sätta i gång och producera fram nya bostäder. När det senaste avtalet hade träffats inom byggnadsindustrien, så var det ju ett flertal byggmästare, som uttalade sig om, vad detta skulle betyda på bostadsmarknaden. Och här i Stockholm såg jag ett par byggmästare, som förklarade i pressen, att det knappast komme att verka något stimulerande på bostadsproduktionen. Ty med det nu träffade avtalet ligger ändå saken så till, att de nya hus, som skulle komma att uppföras, komma att draga en merkostnad av 100 procent jämfört med de kostnader, som gällde före 1914.

*Ang. lag mot
oskälighyres-
stegring m. m.*
(Forts.)

Ja, herr andre vice talman, jag skall icke trötta kammaren mer, då jag icke förmår att här framdraga några nya synpunkter utöver dem, som från reservanterna ha andragits. Jag anser för min del, att man står på den säkra sidan, om man ställer sig på Kungl. Maj:ts förslag och på reservanternas linje, därför att när ett år har förflutit, så har ju riksdagen då tillfälle att se, i vilken riktning utvecklingen kommer att gå, och då är naturligtvis säkerheten väsentligt mycket större beträffande småfolket.

Jag kan icke underlåta att, om herr Olofsson i Digernäs är här, till slut säga ett par ord till honom. Han förklarade här med en viss pondus, att det finns ju alltid folk, som icke sköta sig bättre, än att de ständigt måste befinna sig i trångboddhet. Ja, beträffande talet om hur folk sköter sig och icke sköter sig, så tillåter jag mig säga till herr Olofsson, att de 50,000 eller 60,000 människor, som antingen arbetat för statsarbetena eller uppbära statligt understöd, då de ha en daglig inkomst av 2 kronor 40 öre, vilket ju vissa statsarbetare ha på landsbygden och i små industrisamhällen, eller om de ha 3 eller 3,50 eller 4 kronor, de må sköta sig huru de vilja, så finns det ingen möjlighet för dessa människor att skaffa sig en skaplig bostad och ännu mindre ett eget hem. Jag menar, att man bör vara försiktig, innan man utkastar sådana insinuationer mot den svenska arbetarklassen, som sedan ett år tillbaka har gått i arbetslöshet.

Jag ber, herr andre vice talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr Pettersson i Södertälje: Herr andre vice talman! Jag har begärt ordet för ett par repliker till en del föregående talare.

Den hittills förda diskussionen har visat, vad man ju kunde antaga förut, nämligen att meningarna i denna svåra fråga äro mycket delade. Och talarna ha för olika ståndpunkter kunnat åberopa stöd av de myndigheter, som förut yttrat sig i ärendet. Herr Lovén ville i det avseendet åberopa flertalet av länsstyrelserna. Jag vill i anledning därav anmärka, att i justitieministerns anförande till statsrådsprotokollet säges det, att länsstyrelsernas yttranden utmärka en ungefär jämn fördelning av röster för och emot vidblivandet av 1921 års beslut.

Herr Lovén åberopade för övrigt några upprörande fall av mycket stark höjning av butikshyror, och en annan talare — jag

Ang. lag mot
oskälilig hyres-
stegring m. m.
(Forts.)

tror det var herr Lindqvist — hade också ett par sådana exempel. Ja, det är nog möjligt, att sådana fall ha kunnat förekomma; det vill jag icke förneka. Men den omständigheten att de icke förekommit mera allmänt, torde väl ändå få utgöra ett bevis för att frigörandet av butikerna från hyresstegringslagen icke på långt när medförde så svåra följder, som man här förespådde.

Herr Leo gjorde mot utskottet gällande, att dess motivering endast var en serie antaganden, förmodanden och förhoppningar. Ja, herr Leo, det är ju så, att vi förstå endels och profetera endels. När det gäller framtiden känna vi oss nog litet osäkra på alla håll. Jag antager att icke heller herr Leo och de, som stå på hans ståndpunkt, äro så bergsäkra på, huru förhållandena komma att gestalta sig på ifrågavarande område 1 1/2 år härefter. Utskottet tror, att det kommer att bli en ljusning under den närmaste tiden, under förutsättning att hyresstegringslagen avskaffas. Herr Leo antager, att så icke blir förhållandet. D. v. s. å ömse sidor är man nödsakad att bygga på antaganden och förmodanden.

Så sade herr Leo, att omflyttningen av hyresgäster i och för sig icke var önskvärd; omflyttningen skapar icke en enda ny bostad, och det är icke rätt att hoppas på densamma. Rätta förhållandet är, att under den fria hyresprisbildningen före hyresstegringslagen ofta förekom en ren okynnesflyttning, t. ex. när hyresgäster, som icke kunde betala hyran, flyttade till ett annat ställe. Sådant är naturligtvis icke önskvärt. Men jag förmodar, att herr Leo går med på, att det nu kan finnas fall, då en flyttning är önskvärd och då den också skulle medföra ökat bostadsutrymme, t. ex. i det av mig anförda fallet, då ett äktenskap upplöses av en eller annan anledning och den kvarvarande maken icke längre behöver lägenheten i fråga utan kan nöja sig med att hyra ett enkelrum. Socialstyrelsen har beräknat, att under den tid, då hyresstegringslagen gällt och ytterligare med säkerhet kommer att gälla, skall antalet genom döden eller annorlunda upplösta äktenskap uppgå till icke mindre än 40,000. Det är åtskilliga bostäder, som sannolikt skulle kunnat bli tillgängliga för andra, i händelse det varit möjligt att flytta något mera fritt.

Fru Östlund efterlyste intresset för de svenska hemmen, och frågade, vart de människor skulle taga vägen, som bo i ett rum och kök, i händelse hyresstegringslagen upphävdes. Jag skulle vilja svara: det kan finnas ett intresse för svenska hem och för familjer, som bo i ett rum och kök, även hos dem, som anse, att man kan våga sig på att avveckla hyresstegringslagen. Svaret på fru Östlunds fråga är nämligen, att de, som bo i ett rum och kök, skulle bland annat kunna inrymmas i de nya bostäder, som vi våga hoppas skola komma till stånd, i händelse alla hinder för en nyproduktion avlägsnas.

Herr Hage erinrade mig om ett yttrande, jag haft i fjol av den innebörden, att riksdagen skulle vara fullständigt oförhindrad att prolongera lagen, om den funne detta lämpligt. Ja, det är riktigt, den meningen hyser jag fortfarande. Det är icke så, att det

är något grundlagshinder för riksdagen att fatta ett sådant beslut, och icke heller kan man säga, att riksdagen är bestämt bunden av ett löfte i motsatt riktning. Är det så, att man nu anser, att förhållandena äro helt annorlunda, än de voro i fjol, så är det klart, att det är i överensstämmelse med riksdagens beslut i fjol att nu prolongera lagen. Anser man däremot, att icke några väsentliga ändringar inträffat i de omständigheter, som föranlett riksdagen till dess fjolårsbeslut, då bör lagen icke prolongeras. Men den saken är en åsiktsfråga.

*Ang. lag mot
oskälighyres-
stegring m. m.
(Forts.)*

Så menar herr Hage, att jag skulle ha uttalat mitt medlidande med de människor, som bo i stora bostäder. Det är ett missförstånd. Jag vill för min del säga, att jag hyser medlidande med alla människor, vare sig de bo i stora eller små bostäder, om de bliva utan tak över huvudet. Jag anser medlidandet särskilt vara påkallat för dem, som bo i små bostäder, därför att de icke ha några ekonomiska resurser att lita till, då de skola hjälpa sig ur sitt nödläge. Något särskilt intresse för dem, som bo i stora bostäder, har jag däremot icke uttalat.

Så sade herr Hage, att avskaffandet av hyresstegringslagen skulle vara en hästkur, som han ville avråda kammaren från att anlita. Jag tror, att det nästan med större skäl kan sägas, att införandet av hyresstegringslagen i själva verket hade en viss likhet med en hästkur, men att denna ordination då var befogad med hänsyn till de föreliggande omständigheterna. Men det torde vara med denna hästkur som med andra, att man icke skall hålla på med dem för länge, ty då kan resultatet bli, att man stjälpes i stället för att hjälpa.

Herr talman! Jag vidhåller mitt yrkande.

Herr talmannen återtog nu ledningen av förhandlingarna.

Herr Björnberg: Herr talman! Jag skall icke förlänga debatten, men då herr Lovén tycks ha ganska allvarligt missförstått mitt anförande, nödgas jag säga några ord.

Han ville göra gällande, att jag på ett cyniskt sätt anvisade dem, som råkade i besvärigheter, att söka sig ut till skogarna, blommorna och fåglarna. Ja, detta är naturligtvis icke fullt allvarligt menat från herr Lovéns sida. Jag har ingalunda insinuerat, att man skulle skicka dem i armarna på vare sig landsfiskaler, länsmän eller poliser eller att de skulle bo utan huld och skydd i buskarna. Men jag ville just påpeka, att det förekommer i storstäderna, särskilt i Stockholm, att familjer år efter år bo icke i ett hem utan inhyses i andras s. k. hem. Det är på grund av detta förhållande, som jag med full rätt ansåg mig kunna säga, att landet är stort och att där finnas många möjligheter, om man blott vågar släppa den smutsiga gränden och den i och för sig visserligen aktningsvärda kärleken till födelseorten.

Jag känner mig icke så imponerad av orden i och för sig och icke heller av den höga tonen från herr Lovén, men jag fäste mig

Ang. lag mot
oskälilig hyres-
stegring m. m.
(Forts.)

vid den andemening, som kom fram. Jag vet ju, att icke ens alla av herr Lovéns partikamrater fattade mitt yttrande så — några ha till och med sagt mig det. Herr Lovén har nu den vanan, att han yttrar sig med en viss charm och bravur. Han är en stridbar man, men jag tycker, att det var väl hårt, att han till och med gav sig in på det fläsk, som jag serverat. Jag talade om fläsket såsom en bild av kristidsförordningarna och de konsekvenser, som följde av att man upphävde dessa förordningar. Jag vidhåller, att jag tror, att det skall visa sig med hyresstegringslagens upphävande bliva möjligheter för den enskilde att börja bygga, och det skulle hjälpa oss i ganska hög grad att undgå fortsatt arbetslöshet. Det finnes många lägenheter, som nu behöva renoveras och undergå grundliga förändringar. Där sitta nu familjer år efter år på grund av dessa bestämmelser, familjer som kommit i konflikt med hyresvärderna och där man å ömse sidor har anledning att vara missnöjd. Jag tror, att det skulle rent av verka fridstiftande, om vi genom upphävande av hyresstegringslagen sökte komma in på normala förhållanden i detta avseende.

Man har velat göra gällande, att jag skulle vara fullständigt likgiltig för de fattiga och små i samhället. Jag skall icke alls säga ett ord om fru Thüring. Hon var också inne på min lilla text om blommor och fåglar, men hon behandlade texten mera sympatiskt än herr Lovén.

När det gäller att taga hänsyn till både den ena och den andra parten i denna sak, vill jag säga, att det finnes ingen anledning att misstänka mig för att föra husjobbarnas och blodsugarnas talan och att vilja förtrycka de små, de som ingenting förmå. Jag tror, att förhållandena i detta avseende lämna mycket övrigt att önska, och jag tror, att det skall dröja länge, innan det blir idealiska förhållanden mellan dessa olika element och innan dessa maktfaktorer bli likställda. Det framgick också av herr Hages yttrande, att han icke ville ha lagen upphävd, förrän hyresvärdarna och hyresgästerna bleve likställda. Men då dröjer det nog ganska länge. Jag tror, att det är lämpligare för samhället att låta det enskilda initiativet och den fria företagsamheten vara i funktion än att binda fast och hindra dem. Strängt taget ha kanske herrarna den uppfattningen, att vi skulle ha alla kristidsförordningar kvar, men jag tror knappast, att vanligt folk kan finna det idealiskt, att vi på detta sätt hålla oss kvar i abnorma förhållanden. Blir marknaden fri, kommer priset att regleras av tillgång och efterfrågan, och man behöver icke frukta för någon våldig exploatering av de fattiga i samhället eller att hyresvärdarna skulle taga för sig glupskt och hänsynslöst. Jag tror icke herr Lovéns siffror äro en sann bild av verkliga läget. De förefalla mig emanera från samma källa som herr Lindqvists uppgifter rörande vissa butiker på västkusten. Jag tror, att för sådana hyresvärdar, som taga för sig 5 å 6 gånger för höga hyror, kommer det att gå så, att de bli utan hyresgäster och få stänga butikerna, enär det icke finns folk, som kunna betala dessa hyror. Det är för närvarande ingen överhängande fara, för att man på detta sätt

skulle släppa lös Barrabam i samhället, så att det bleve en utplundring av de stackars fattiga. Det kan nog vara så, att bland dem, som betraktas som kapitalister, överklassare eller borgerliga, finnes det många, som just är proletär, likaväl som det bland dem, som hylla den socialdemokratiska läran, finnes åtskilliga kapitalister.

*Ang. lag mot
oskäligen hyres-
stegring m. m.
(Forts.)*

Herr Lindqvist i Halmstad: Jag begärde ordet, när herr Olofsson i Digernäs använde sig av en felsägning från statsrådsbänken i dag, nämligen att i intet land hyresstegringslagen blivit upphävd. Det är nog riktigt, som herr Olofsson i Digernäs sade, att den blivit upphävd i Finland, men vilka följer detta haft, skall jag be att senare få återkomma till.

Innan jag nämner några ord om detta, ber jag att få säga, att detta tal om, att hyresstegringslagen lagt hinder i vägen för bostadsproduktion nog icke är så riktigt. I början av lagens giltighetstid framhölls nog detta med skärpa från många håll, men alltefter som åren gått, har man mer och mer måst erkänna, att så icke varit förhållandet. När man följt debatterna i tidningarna om denna sak, har man väl funnit, att ingenjörer och dylika på detta område väl förtrogna personer framlagt fullgiltiga skäl för sin ståndpunkt, att hyresstegringslagen icke lagt hinder i vägen för nyproduktionen av bostäder. Jag skall icke citera mycket, men tillåter mig ändå att anföra något litet av vad som sagts i detta fall av en person. Han yttrar sålunda bl. a. i en tidningsartikel: »Det har många gånger påståtts, att hyreslagen skulle lägga hinder i vägen för bostadsproduktionen. Även från radikalt hyresgästhall har man låtit sig övertygas, att lagen måste hämma bostadsbyggandet. Hur ställer sig detta påstående vid saklig prövning? De faktorer, som förut varit avgörande för bostadsbyggandet, ha varit tillgång på byggnadsmark och kapital, material- och arbetskostnader till rimliga pris. Det verkliga bostadsbehovet likaväl som de önskvärda våningstyperna torde ha spelat en oväsentlig roll. Hur ha dessa faktorer ställt sig under senaste åren?» Och längre ned utvecklar han sina åsikter i denna fråga, åsikter som han icke varit ensam om utan som delats av många, många, som äro väl förtrogna med förhållandena på byggnadsområdet. I senare delen av artikeln talar han också om, hur det skulle komma att gestalta sig vid det tillfälle, då hyresstegringslagen komme att upphöra. Han säger: »Lika riskabelt som det är att lagstifta i onödan kan det vara att undanrycka en lag, som en större allmänhet vant sig att betrakta som ett stöd.» Att detta kan vara en fara, det har man ju fått se i Finland, det land som, såsom herr Olofsson i Digernäs påvisade, upphävt sin hyreslag. Vi finna av tidningarna, hur de verkat. Tidningarna tala sålunda om bland annat, att i Vasa tre ledamöter av stadsfullmäktige »erinra i en till fullmäktige ingiven motion om den kritiska situation, som inträder den 1 juni, då en mängd från sina lägenheter uppsagda hyresgäster med all sannolikhet bliva utan tak över huvudet. För att möta denna eventualitet föreslå motionärerna tillsättandet av en särskild kommitté av fem medlemmar med uppdrag att anordna tillfälliga bo-

Ang. lag mot
oskälilig hyres-
stegring m. m.

(Forts.)

städer och i sådant syfte utreda möjligheterna för skolors och andra allmänna byggnaders användande för ändamålet. För kommitténs arbete begäres ett anslag av 50,000 mark.» I Hälsingfors har man också nödgats sammanträda för att rådslå med varandra om vad man har att göra inför den svåra situation, som där uppstått. Det sägs i fråga om detta, att vid ett sådant möte »vidtog ett par timmars diskussion, varpå mötet beslöt en hänvändelse till stadsfullmäktige med anhållan, att dessa måtte göra vad i deras förmåga stode, för att de kommunens medlemmar, som den 1 juni komme på gatan, finge åtminstone skydd för sina möbler, om ej dem själva kan beredas skydd. Det framhålles också, att då staden numera övertagit två stora kaserbyggnader, i dessa borde beredas lokaler för dem, som vore i svåraste läget, och borde för möblerna, så långt det räcker, beredas plats i kommunens övriga byggnader. Man skulle dessutom kraftigt påyrka, att genom nybyggnadsverksamhet bostadsbristen snarast avhjälpes, och borde dessutom till såväl statsrådet som till stadsfullmäktige ingivas skrivelser med begäran, att hyresgäster, som önska anskaffa egna bostäder, på allt sätt måtte i mån av möjlighet understödjas.»

Sådana äro de meddelanden, som man fått från Finland, där man upphävt hyresstegringslagen vid en tidpunkt, då de icke ännu hade kommit dithän, att utan risk kunna vidtaga en sådan åtgärd. Nu vill jag visst icke påstå, att förhållandena här i vårt land nödvändigtvis behöva bli lika svåra, som de blivit i Finland, men man kan befara, att det blir något ditåt. Vi må besinna, att det icke är riktigt, vad herr af Ekenstam här i dag i sitt anförande ville göra gällande, att den sjukdom, som samhällskroppen har varit behäftad med, nu är borta och att vi enligt herr af Ekenstams uppfattning icke längre behöva det läkemedel, som hyresstegringslagen har varit under dessa krisår. Jag tror för min del, att ännu befinner sig samhällskroppen i det sjukliga tillstånd, att det skulle kunna vara en olycka, om riksdagen i dag följer utskottets hemställan. Och intill dess att vi med större säkerhet kunna säga, att läkningen av samhällskroppen har fortgått längre, än som nu skett, tror jag, att vi göra klokt i att ännu behålla läkemedlet, hyresstegringslagen, och därför vidhåller jag mitt förut gjorda yrkande.

Herr Olofsson i Digernäs: Endast en liten replik till herr Carlsson i Mölndal. Jag tror, att han ådagalade en alltför stor nervositet, när han talade om att jag i mitt yttrande för en stund sedan sagt, att trångboddheten i de större städerna icke lär komma att upphöra. När jag sade detta, syftade jag naturligtvis på personer, som genom ett vårdslöst och supigt liv helt och hållet åsidösätta sina familjer. Det är min bestämda övertygelse, att dessa komma att bo trångbott så länge världen står, något som jag också förut sade. Det tror jag, att herr Carlsson i Mölndal icke kan bestrida. Men jag syftade icke på alla de arbetare, som nu i arbetslöshetens tider sakna bostad. Jag har blott velat framhålla detta.

När jag har ordet, vill jag emellertid också säga, att då vi beslöto, att lagen skulle upphöra den 1 oktober 1923, var det väl

med tanke på att, om icke några exceptionella händelser inträffade innan dess, skulle lagen verkligen upphöra att gälla vid nämnda tid. Vad har nu inträffat? Har det inträffat något, som gör, att man bör prolongera denna lag? Tvärtom, det har inträffat så mycket annat, som gör att vi nu mera än då borde vara färdiga med att säga, att lagen skall upphöra att gälla. Arbetsprisen ha gått ned, materialprisen ha också gått ned, och det är större utsikter nu än då att få den enskilda byggnadsverksamheten i gång. Man brukar alltid säga, att man skall vara karl för sin hatt, och jag tycker, att också riksdagen bör vara karl för sin hatt.

*Ang. lag mot
oskälig hyres-
stegring m. m.
(Forts.)*

Herr H a g e: Herr talman! Endast ett par ord! Jag ber att få säga till herr Olofsson i Digernäs, att innebörden i riksdagens beslut 1921 var icke fullt sådan, som han skildrat. Däri talas aldrig om att det skulle behöva inträffa några exceptionella förhållanden, för att riksdagen skulle gå ifrån sin uppfattning. Det fanns ingenting i utskottets utlåtande, som var formulerat på det sättet. Tvärtom, riksdagen skulle beredas tillfälle att efter förhållandena vid 1922 års riksdag intaga sin ståndpunkt till frågan. Så ligger saken.

Sedan skulle jag även vilja säga några ord till herr Björnberg. Han gjorde gällande, att eftersom man avvecklat all annan kristidslagstiftning, bör även denna kristidslagstiftning avvecklas. Han uppdrog härvidlag jämförelser med avvecklingen av fläskransoneringen och dylikt. För min del vill jag säga, att man kan dock invända mot denna uppfattning, att med avseende på de förhållanden, som beröras av hyresstegringslagen, existerar fortfarande kristiden; det är den stora skillnaden. Med avseende på kött och fläsk och allt detta inträdde ju under kristiden en viss knapphet, och vad berodde den på? Jo, den berodde på att det blev ökad efterfrågan efter dessa varor i utlandet på grund av kriget m. m. Sedan inträdde freden, och då inträffade det förhållandet, att i dessa utländska stater gingo de, som legat i skyttegravarna, i stor utsträckning tillbaka till jordbruket, och det blev ökad produktion. Dessutom inträffade en hel del andra förhållanden, som gjorde, att det icke blev så stor efterfrågan från utlandet efter våra varor. Därigenom framträdde i vår egen marknad en ökad tillgång på dessa varor, och i och med det samma fanns icke längre någon anledning att bibehålla hela denna lagstiftning på dessa områden. Men något liknande har icke inträffat här. Det existerar icke vad man kunde kalla ett internationellt utbytesförhållande, när det gäller bostäder. Dem kan man icke flytta över gränsen, som man gör med fläsk och kött. I en hel del samhällen är det för närvarande en bostadsbrist, som till och med kanske är större än under vissa delar av kristiden. Under sedana förhållanden kan man påstå, att en dylik jämförelse är fullständigt orimlig, när man lägger denna jämförelse på det sätt, som herr Björnberg och flera andra talare gjort i dag.

Slutligen vill jag även säga några ord till herr Jakob Pettersson. Han gjorde gällande, att han icke i sitt anförande särskilt lagt an på att uttrycka något medlidande med dem, som sitta i stora bostäder.

Ang. lag mot
oskälilig hyres-
stegring m. m.
(Forts.)

Det är möjligt, att han icke uttryckte sig precis på det sättet, men i alla fall kan man dock våga det påståendet, att hela herr Jakob Petterssons argumentering och hela argumenteringen på den andra sidan ligger just på den linje, att intresset knyter sig till att bereda fördelar för dem, som sitta med de *stora* bostäderna. Däremot hör man från den sidan ytterst sällan något intresse för konsekvenserna av hyresstegringslagens upphävande för innehavarna av de *mindre* bostäderna. Därvidlag kan man i alla fall konstatera det förhållandet, att upphävandet av hyresstegringslagen skulle medföra just en pressning från innehavarna av de större bostäderna för att köra ut dem, som bo i de mindre bostäderna. Men vart skola de sistnämnda taga vägen? Jo, säger herr Pettersson i Södertälje, till de nya lägenheter, som skola byggas. Men då är det att märka, att det kan tänkas, att dessa nya bostäder i stor utsträckning bli ännu dyrare än en hel del av de lägenheter, som de haft förut, och följden blir alltså den, att dessa människor kanske pressas in i de allra dyraste bostäderna. Om något sådant inträffar, må jag säga, att det är väl om någonting en utveckling i riktigt antisocial riktning, och en sådan utveckling vill jag för min del icke medverka till.

Herr talman! Jag vidhåller mitt yrkande.

Herr Lovén: När herr Olofsson i Digernäs höll sitt första anförande, slutade han med att säga, att det privata initiativet var det enda, som kunde rädda landet även här på bostadsområdet. Efter vad vi upplevat under den sista tiden tycker jag, att det var i en olycklig stund, som han rekommenderade det privata initiativet, då både banker och industrier, som under årtal utbetalat svindlande summor, störta i kras. Det var endast detta, som jag ville säga till herr Olofsson i Digernäs, sedan han redan blivit bemött av herr Lindqvist i Halmstad.

Sedan vill jag säga till herr Björnberg, att jag missförstod icke herr Björnberg, när han hänvisade arbetarna till blommor och fåglar, ty om herr Björnberg menat något annat än att släta över sitt första något brutala yttrande, borde herr Björnberg ha anvisat dessa arbetare, som under ett helt långt liv strävat och arbetat men ändå i dag icke ha pengar till flyttningskostnaderna för sitt bolag, vart de skola taga vägen, när de komma ut på landet. Kan herr Björnberg anvisa dem, var de skola slå ned sina bopålar, dessa fattiga människor, som ändå fört ett så strävsamt liv? Alltså missförstod jag icke herr Björnberg, när han talade så liknöjt om dessa människor.

Man har sagt mig, att herr Björnberg själv är husägare och även har hyresgäster. Jag vet icke, om det är sant, men är det sanning, så är icke herr Björnberg så litet partisk, som han här försökte göra gällande, när han började sitt anförande, och är det riktigt, kan man förstå den liknöjdhet — mycket mildt sagt — som herr Björnberg visar för dessa människor, om vilka man skulle kunna säga, att fåglarna ha nästen och rävarna ha lyor, men dessa ha icke något, varemot de kunna luta sitt huvud.

Herr Åkerlund: Herr talman! Den nybyggnadsverksamhet, som man här tror skall komma till stånd, om denna lag blir upphävd, är väl i alla fall en chimär, ty såvitt jag kan förstå, kan någon verklig byggnadsverksamhet icke komma till stånd, så länge bankerna icke ha pengar att försträcka vederbörande byggmästare. Därför är det min innerliga övertygelse, att denna, man kan gärna kalla den kristid i fråga om bostäder för små familjer icke allenast i storstäderna utan även i de mindre städerna kommer att fortsätta ganska länge. Om då denna lag förlänges ett år mer än man nu föreslagit är det väl icke annat än välbetänkt.

Dessutom har jag fäst mig vid att när man läser utskottets betänkande finner man att utskottet självt är ganska osäkert om det är klokt handlat eller icke att upphäva lagen. Men upphävandet har dock föreslagits såsom vi se. Även detta förhållande tror jag bjuder, att man bör tänka sig för mer än en gång, innan man går med på att upphäva lagen. Jag beklagar emellertid, att åtskilliga på borgerligt håll ovillkorligen vilja upphäva denna lag. Skulle den falla genom medverkan från detta håll, då undrar jag, vart prestige ute bland folket skall taga vägen. Jag tror, att vi få bortse litet grand från de storas synpunkter och tänka vida mer, än kanske hittills skett, på de små i dessa dystra tider, när det är fråga om bostäder i storstäderna och även i de mindre städerna.

Det finns naturligtvis en utväg, på vilken man skulle kunna rätta till detta förhållande, men det kräver många år, och det är genom att ställa så till, att befolkningen kan komma ut på landsbygden och leva ett människovärdigt liv. Först när vi lagt ned ett mera praktiskt arbete på den saken, först då kan man möjligen lyckas i detta avseende, och då tror jag, att man säkert skall lyckas.

Sådan ställningen nu är, måste jag vidhålla mitt föregående yrkande.

Chefen för justitiedepartementet herr statsrådet Åkerman: Herr talman, mina damer och herrar! Det är med en viss bävan, som man tar till orda i slutet av en debatt, som räckt i fyra timmar, ty man kan ju vara ganska säker på, att flertalet äro trötta och att alla önska, att man icke begär ordet. Man är även rädd för, att vad man säger möjligen skall animera någon annan i denna sal att ytterligare gå upp, och då kan elden flamma upp igen och vi få en diskussion, som kanske räcker en eller två timmar till. Jag skall därför allvarligt bemöda mig om att åtminstone icke i det sista avseendet göra mig skyldig till någon vårdslöshet, utan skall försöka lägga mina ord så, att ingen skall ha någon särskild önskan att vidare förlänga denna debatt.

Jag vill i alla fall nu, innan vi sluta, blott starkt framhålla vad jag redan förut sagt, att det för mig står alldeles klart, att ett upphävande av denna hyresregleringslag skulle ofelbart ha den verkan, att det bleve en strömning nedåt mot smålägenheterna. Det kan icke hjälpas, att detta blir följden. Det kommer att öka den redan förut så starka bristen på smärre familjebostäder, och det kommer att bli

Ang. lag mot
oskälilig hyres-
stegrning m. m.
(Forts.)

en signal till allmän strömning ned mot mindre lägenheter. Vad blir då följden av en sådan strömning? Naturligtvis först och främst en stark hyresökning å dessa smålägenheter för detta småfolk, som icke har råd att bära denna hyresökning, och besinna mina herrar, att smålägenheterna utgöra omkring 80 procent av hela bostadsbeståndet.

Vad skulle vidare bli en följd? Jo, en utgallring av en del hyresgäster från hyresvärdarnas sida, och denna utgallring kommer att bli antisocial och rikta sig mot barnrika familjer, som alla hyresvärdar ha en viss obenägenhet för att hysa. Följden alltså av ett beslut från riksdagen i denna riktning kommer att bli en sänkning av den svenska arbetarens redan förut låga bostadsstandard. Det är just denna, som statsmakterna hittills med stora ekonomiska uppoffringar strävat att höja. Statistiken visar, att det är stor brist på smålägenheter åtminstone i Stockholm, och jag tror även på de flesta ställen. Jag skall icke trötta kammaren med några siffror, men man blir verkligen bekymrad, när man ser, vilken mängd familjer som fortfarande söker ett hem.

Herr af Ekenstam nämnde, att vi skulle behandla denna fråga såsom vilken lagstiftningsfråga som helst. Ja, det är klart, att vi i alla frågor göra vårt bästa i att överväga, men icke kan man nu kalla denna fråga för vilken fråga som helst. Det är tvärtom en fråga av den allra utomordentligaste betydelse, då det gäller tusentals svenska hem. Det är alltså en fråga av första rangen, som vi behandla här i dag.

Det var en talare, som i denna debatt drog upp ett spörsmål, som alltid är ägnat att verka söndrande på sinnena, nämligen frågan om enskilt initiativ och socialisering. Jag kan icke finna, att vi behöva taga upp detta ämne i dag, ty den frågan har icke med denna sak att skaffa. Men ett enskilt initiativ, om vi nu skola använda det ordet i detta sammanhang, är jag dock verkligen beträffande hyreslagen rädd för, och det är det initiativ, som jag tänker, att en massa hyresvärdar skola inlåta sig på, nämligen att ställa till med en massuppsägning till den 1 juli. Det är, tänker jag, en form av enskilt initiativ, som vi alla rygga tillbaka för.

Det har vidare talats om, att det skulle vara något slags vacklande fram och tillbaka, ifall man nu skulle prolongera denna lag, då det gjordes ett uttalande i fjol, som i någon mån skulle binda ens händer. Jag bestrider, att det förhåller sig så, och jag har med glädje konstaterat, att ett flertal talare icke heller velat hävda den uppfattningen. Det förekommer dock i utlåtandena i detta ärende sådana yttranden som att en prolongering av lagen skulle vara ägnad att rubba tilltron till de lagstiftande myndigheterna. Nej, mina herrar, vilja vi rubba tilltron till de lagstiftande myndigheterna, så skola vi i dag fatta ett sådant beslut, som jag för min del varnat för. Det skulle nämligen rubba förtroendet till de lagstiftande myndigheterna, om vi nu mitt under en depression och arbetslöshet, vartill man aldrig sett maken, till dessa stackars människors ängslan för brödlöshet även lade hemlösheten.

Herr Björnberg: Herr talman, blott ett par ord! Herr Lovén konstaterade, att han icke missförstått mig, och jag beklagar, att han icke gjorde det. Det är dock i alla fall här i dag tillräckligt resonerat både hit och dit. Då herr Lovén behagade draga in i debatten mina privata förhållanden — »det sägs», yttrade han, »att herr Björnberg är husägare och har hyresgäster» — vill jag, om det kan intressera herr Lovén och kammaren gärna bekänna det. Jag har ett hus en dryg timmes väg härifrån och fem minuters väg ifrån Enköpings järnvägsstation. Jag har tre familjer, som bo där; den ena familjen har tre rum och kök och betalar 500 kronor, den andra har tre rum och kök och betalar 440 kronor och den tredje har två rum och kök och betalar 200 kronor om året. Det är väl bonat, vattnet inlett och elektriskt ljus, och jag tror icke, att man kan betrakta mig såsom någon särskild blodsugare, som profiterar av det betryckta och eländiga samhället. Det är arbetarefamiljer, som bo i mitt hus. Jag vill slutligen säga, att då det yttrades, att jag uttalat mig likgiltigt och på visst sätt utmanande mot de klasser, där jag icke själv hör hemma, vill jag säga, att jag är själv född i ett småbondehem, och att jag fortfarande icke är att räkna bland dem, som man anser sig nödgas bekämpa från samhällets s. k. djupa led.

*Ang. lag mot
oskälighyres-
slegning m. m.
(Forts.)*

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen framställde propositioner först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen; och förklarade herr talmannen sig anse svaren hava utfallit med övervägande ja för den senare propositionen. Votering begärdes likväl, i anledning varav nu uppsattes, justerades och anslags följande voteringsproposition:

Den, som vill, att kammaren bifaller den reservation, som vid fogats första lagutskottets förevarande utlåtande nr 23, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets hemställan i berörda utlåtande.

Omröstningen utföll med 115 ja mot 83 nej; och hade kammaren alltså bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

§ 8.

Föredrogs första lagutskottets utlåtande, nr 24, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt tillämpning av lagen den 31 maj 1918, innefattande särskilda bestämmelser argående rätten till inmutning inom vissa län; och blev utskottets i detta utlåtande gjorda hemställan av kammaren bifallen.

§ 9.

I fråga om rätt till inlösen i vissa fall av under nyttjanderätt upplåtet område m. m.

Vid härpå skedd föredragning av andra lagutskottets utlåtande, nr 22, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om rätt i vissa fall för nyttjanderättshavare att inlösa under nyttjanderätt upplåtet område m. m. dels ock i ämnet väckta motioner begärdes ordet av

Chefen för justitiedepartementet herr statsrådet Å k e r m a n, som anförde: Herr talman, mina herrar! Jag skall endast säga ett par ord. Jag vill till en början beklaga, att utskottet icke ansett sig kunna medhinna att ingå på en fullständig realbehandling av det föreliggande ärendet. Detta är ju icke underligt, och jag vill icke på något sätt klandra utskottet, ty frågan är ju både svår och invecklad. Då emellertid utskottets uttalande möjligen skulle kunna ge någon anledning att tro, att orsaken till dröjsmålet skulle kunna tillskrivas regeringen, skall jag be att få lämna några data rörande frågans behandling.

Jordkommissionens förslag inlämnades i april månad 1921. Myndigheterna inkommo med sina yttranden i början av innevarande år. De myndigheter, som hade att yttra sig, voro överståthållarämbetet, Konungens befallningshavande, byggnadsstyrelsen och lantmäteristyrelsen. Alla dessa yttranden skulle bearbetas i departementet, och denna bearbetning skedde. Frågan togs så i övervägande och en omarbetning ägde rum av vissa punkter i jordkommissionens förslag. Detta arbete var ju mödosamt, men det lyckades i alla fall att så snart bringa det till ett slut, att remiss till lagrådet kunde ske den 3 mars. Föredragningen i lagrådet började den 27 mars — lagrådet var nämligen upptaget av många andra saker — och denna föredragning räckte i nära två veckor. Justering av lagrådets yttrande ägde rum den 20 april, dess yttrande inkom till justitiedepartementet den 28 april och proposition avgavs till riksdagen den 3 maj. Jag tror, att alla härav kunna finna, att här är gjort vad göras kan för att man skulle komma i tid.

Fastän jag sålunda måste beklaga, att frågan om en allmän revision av friköpningslagen icke nu kunnat komma före, måste jag med tillfredsställelse hälsa, att utskottet oförbehållsamt uttalat, att nu gällande lag är behäftad med brister, som tarva ett snart avhjälpande. Det är ju under sådana förhållanden gott hopp om att få en lösning av frågan till nästa riksdag, och det är även synnerligen glädjande, att olägenheterna med uppskovet blivit i rätt väsentlig mån undanröjda genom den av utskottet förordade lagändringen.

I avbidan på en allmän revision av friköpningslagen vill jag därför på det livligaste tillråda kammaren att antaga det av utskottet framlagda ändringsförslaget.

Vidare yttrades ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 10.

Å föredragningslistan var härefter uppfört jordbruksutskottets utlåtande, nr 53, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående omorganisation av hushållningssällskapen ävensom sex i ämnet väckta motioner.

Ang. omorganisation av hushållningssällskapen.

I en till riksdagen den 10 mars 1922 avlåten, till jordbruksutskottet hänvisad proposition, nr 176, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för samma dag, föreslagit riksdagen

dels antaga statsrådsprotokollet bifogat förslag till förordning angående visst villkor för statsbidrag åt hushållningssällskap och därvid yttra sig över samma protokoll bifogat förslag till kungörelse med allmänna grunder för hushållningssällskaps organisation,

dels ock medgiva, att från och med 1924 finge av nionde huvudtitelns ordinarie förslagsanslag till rese- och traktamentspenningar i fråga om sådant extra sammanträde med hushållningssällskap, varom Kungl. Maj:t förordnat, till envar därvid närvarande röstberättigad utgå dagtraktamente för en sammanträdesdag jämte ersättning för resekostnader till och från sammanträdet, allt enligt samma grunder, som gällde för landstingsmän vid landstingssammanträde.

I detta sammanhang hade utskottet till behandling förehaft följande inom riksdagen väckta, till jordbruksutskottet hänvisade motioner, nämligen:

nr 138 i första kammaren av herr *C. Petrus V. Nilsson m. fl.* och nr 272 i andra kammaren av herr *Norman m. fl.*, lika lydande, vari hemställts, att riksdagen i sitt svar på Kungl. Maj:ts förevarande proposition ville i likhet med Kungl. Maj:t uttala den åsikten, att principerna för fördelningen av statsanslaget till hushållningssällskapen ej nu borde fastslås, men därvid framhålla, att riksdagen till skillnad från Kungl. Maj:t ansåge, att jämväl frågan om beviljandet av allast ett grundanslag till varje län borde upptagas först i sammanhang med behandlingen av de allmänna grunderna för anslagets fördelning;

nr 278 i andra kammaren av herr *Silfverschiöld m. fl.*, vari hemställts, att riksdagen icke för närvarande måtte taga ställning till frågorna om grunderna för fördelning av framtida allmänna anslag till hushållningssällskapen och av eventuellt anslag för bidrag till avlöande av sekreterarna i sällskapen;

nr 144 i första kammaren av herr *Rosén*, vari hemställts, att riksdagen måtte i sitt yttrande över förslaget till kungörelse med allmänna grunder för hushållningssällskaps organisation föreslå vissa i motionen angivna förändringar;

nr 150 i första kammaren av herr *von Sneidern m. fl.*, vari hemställts, att riksdagen vid prövning av Kungl. Maj:ts förenämnda proposition måtte beakta i nämnda motion angivna önskemål; samt

Ang. omorga-
nisation av
hushållnings-
sällskapen.
(Forts.)

nr 282 i andra kammaren av herrar *Pettersson* i Stäringe och *Johansson* i Bro, vari hemstälts, att i Kungl. Maj:ts i förevarande proposition innefattade förslag måtte vidtagas ändringar i vissa av motionärerna anmärkta avseenden.

Utskottet hemställde,

1) att riksdagen i anledning av förevarande proposition måtte dels antaga vid utlåtandet fogat förslag till förordning angående visst villkor för statsbidrag åt hushållningssällskap (Bilaga A) och därvid såsom yttrande över förslaget till kungörelse med allmänna grunder för hushållningssällskaps organisation (bifogat utlåtandet såsom Bilaga B) hänvisa till av utskottet gjorda uttalanden vid granskningen av sistnämnda förslag,

dels ock medgiva, att från och med 1924 finge av nionde huvudtiteln ordinarie förslagsanslag till rese- och traktamentspenningar i fråga om ett årligt ordinarie sammanträde med hushållningssällskap ävensom sådant extra sammanträde, varom Kungl. Maj:t förordnat, till envar därvid närvarande röstberättigad utgå dagtraktamente för en sammanträdesdag jämte ersättning för resekostnader till och från sammanträdet, allt enligt samma grunder, som gällde för landstingsmän vid landstingssammanträde; samt

2) att de i ämnet väckta motionerna måtte anses besvarade genom vad utskottet under 1) hemställt.

Vid utlåtandet voro fogade åtskilliga reservationer rörande det riksdagen av Kungl. Maj:t för yttrande underställda förslaget till allmänna grunder för hushållningssällskaps organisation.

Sedan herr talmannen anmält ärendet till handläggning begärdes ordet av

Herr förste vice talmannen *H a m i l t o n*, som yttrade: I avseende å föredragningen av jordbruksutskottets utlåtande nr 53 föreslås,

att utskottets hemställen föredrages till avgörande punktvis, att vid behandlingen av punkt 1) först föredragas var för sig de i punkten omförmälda författningsförslagen och därefter utskottets hemställen,

att av förslaget till kungörelse med allmänna grunder för hushållningssällskaps organisation först föredragas var för sig de paragrafer, vid vilka av ledamöter i utskottet avgivits reservationer, därefter återstoden av författningsförslaget, i den mån så erfordras paragrafvis, och sist slutstadgande, ingress och rubriker, samt

att författningstexten ej må behöva uppläsas.

Denna hemställen bifölls.

I enlighet härmed föredrogs först *utskottets i punkten 1) omförmälda, vid utlåtandet såsom Bilaga A fogade förslag till förordning*

angående visst villkor för statsbidrag åt hushållningssällskap; och yttrade därvid:

Ang. omorga-
nisation av
hushållnings-
sällskapen.
(Forts.)

Herr förste vice talmannen H a m i l t o n: Herr talman! Våra hushållningssällskap hava hittills arbetat under synnerligen fria former, och de hava i allmänhet varit till gagn för lantbruket och i övrigt de näringar, som hushållningssällskapen böra taga hand om. Man har likväl emot vissa hushållningssällskap riktat en del klagomål. Dessa klagomål gå i allmänhet ut därpå, dels att lantmän och andra näringsidkare, exempelvis sådana, som idka fiske och dylikt, hava uteslutits från hushållningssällskapen därigenom, att dessa senare använt sin rätt att invälja allenast dem, som de hava funnit därtill lämpliga, dels ock att de lantmän, som bo närmast de platser, där sammanträdena hållas, kunde komma i större antal än från övriga delar av länet och därigenom få möjlighet att diktera sällskapets beslut, dels slutligen att till följd av ekonomiska förhållanden svårigheter uppstått för småbrukare att kunna bevista sammanträdena.

Kungl. Maj:t har nu i sitt förslag sökt avhjälpa dessa missförhållanden och stävja de eventuella missbruken. Huvudprincipen i förslaget har varit den, att var och en, som idkar lantbruk eller hushållning med därtill hörande binäringar, fiske eller hemslöjd, bör äga rättighet att vinna inträde i hushållningssällskapet, blott han betalar sin avgift. Vidare innebär Kungl. Maj:ts förslag, att hushållningssällskapets beslutanderätt överlämnas åt förvaltningsutskottet jämte valda ombud, och slutligen att reskostnader och dagtraktamenten tillerkännas ombuden. Utskottet har anslutit sig till Kungl. Maj:ts förslag i dessa huvudprinciper, och det har endast varit med hänsyn till vissa detaljer, mindre väsentliga detaljer tror jag mig kunna säga, som meningarna hava varit delade.

Jag skall icke längre uppehålla tiden — jag hoppas, att även andra talare därvidlag vilja följa mitt exempel och yttra sig så kort som möjligt — utan jag ber att i denna del få yrka bifall till utskottets förslag.

Chefen för jordbruksdepartementet herr statsrådet L i n d e r s: Herr talman! Jag ber att få uttala min tillfredsställelse över att utskottet ställt sig så synnerligen välvilligt gentemot Kungl. Maj:ts förslag i denna fråga. Därigenom har, hoppas jag, ett gammalt behov nu äntligen nått fram till en lösning, som kan för framtiden befrämja hushållningssällskapens verksamhet och samtidigt öka förtroendet för dem.

I vissa avseenden har jag några erinringar att göra emot utskottets förslag i vad det skiljer sig från Kungl. Maj:ts proposition, och jag vill endast som hastigast vidröra några av de punkter, där jag har en annan uppfattning än utskottet. Innan jag går in på detaljerna, ber jag att få fästa uppmärksamheten vid, att utskottet för sin del icke tagit någon som helst ståndpunkt till frågan om anslaget. Det har icke heller varit min mening, att den saken nu

Ang. omorganisation av hushållningssällskapen.
(Forts.)

skulle avgöras, utan frågan om såväl anslaget storlek som om fördelningsgrunderna upptages först ett kommande år. Jag har dock velat framhålla vissa synpunkter, såsom att anslaget borde fixeras särskilt med hänsyn till sekreteraretjänsterna, och likaså, att ett eventuellt grundanslag borde utgå lika för varje län. Utskottet har emellertid icke velat gå med på den av mig uppställda principen, att varje grundanslag skulle avse ett länsområde, utan utskottet har ansett, att man med hänsyn till den omständigheten, att redan nu ett par län äro uppdelade mellan två hushållningssällskap, borde taga den saken under närmare omprövning. Det kommer givetvis också att ske. Men jag vill dock säga det, att det förnämsta skälet varför Kungl. Maj:t stannat för det uttalande, som finnes i propositionen, är det, att man skulle undanröja varje som helst möjlighet att för framtiden uppdelade länsområdena i tvenne eller flera hushållningssällskapsområden för att därigenom eventuellt förskaffa sig högre anslag. Och då föreföll det mig, som om den principen är renare och klarare hävdad på det sätt, jag formulerat den till statsrådsprotokollet. Då nu utskottet stannat vid det uttalande, som här gjorts, så är det givetvis svårt att tänka sig denna princip fullständigt rent tillämpad även för de län, som nu äro uppdelade i två hushållningssällskapsområden. Som nu hela anslagsfrågan är undanskjuten, så torde man, för den händelse man icke skulle vilja välja vägen med ett grundanslag, komma att gå efter några nya beräkningsgrunder, efter områdenas areal eller övriga omständigheter, som kunna föranleda fixerandet av anslagsbehovet. Detta skulle således avpassas efter grunder, som vore lika inom hela länsområdet, och som sålunda trots utskottets uttalande verkligen skulle kunna föranleda, att man, där det finns mer än ett hushållningssällskap inom ett län, finge låta sig nöja med mindre anslag än övriga hushållningssällskap.

Då jag tänkt att, såvitt det kan undvikas, sedan icke deltaga i debatten om de särskilda punkterna, skall jag be att med herr talmannens tillstånd få yttra mig om några av de utskottets uttalanden, där jag hyser en skiljaktig mening.

En av de principer, som jag icke delar med utskottet, är den, som är framförd i utskottets yttrande rörande § 6. Där har nog utskottet gjort sig skyldigt till en missuppfattning, ty det har aldrig varit meningen, att man skulle hindra hushållningssällskapen att hålla två årssammanträden. Grundtanken har varit, att hushållningssällskapen ovillkorligen skulle hålla ett årssammanträde och där behandla vissa bestämda frågor. Detta har man ansett vara nödvändigt att fastställa, därför att statsanslaget skulle bli beroende på, vad man behöver i representationsanslag för hållande av detta sammanträde. Detta står emellertid enligt utskottets yttrande i mycket nära sammanhang med § 22, där det talas om anslaget storlek. Jag anser, att detta innebär i sig en försämring av Kungl. Maj:ts förslag. Då Kungl. Maj:t räknat med ett fixerat representationsanslag, beräknat efter de resekostnader, som skulle vara erforderliga för det bestämda antalet ombud och tre sammanträdes-

dagar, så torde detta vara tillräckligt för att fylla det yttersta behovet för ett årssammanträde, som skulle fungera efter representativa och allmänna grunder, som jag lagt fram i statsrådsprotokollet. Men går man utskottets väg, så inskränkes det hela till resekostnader och dagtraktamente för en sammanträdesdag vid ett årsmöte och sedan ingenting vidare. Jag vet icke, om man därigenom har på något vis garderat hushållningssällskapens rätt att hålla mer än ett sammanträde, men man har väl beskurit möjligheten att från statsmakternas sida fixera anslaget till ett ganska fast och bestämt sådant och i stället gjort det till ett rörligt och obestämt, beroende på kostnaderna vid sammanträdena. Men man har icke heller därigenom gagnat hushållningssällskapen, då nämligen Kungl. Maj:ts förslag innebär, att därest hushållningssällskapens årsmöte kunde avhållas på kortare tid, hushållningssällskapen därigenom besparade vissa medel och kunde ha dem tillgodo för att anordna ett ytterligare sammanträde. Dessutom torde det ur representationssynpunkt vara olägligt att begränsa dagtraktamentsersättningen till en dag. Därigenom har man förhindrat representationen att verkligen organisera sig för att utreda de ärenden, som förekomma på årsmötet. Om man begränsar sammanträdestiden till en dag, hindras representanterna från att uppskjuta en fråga för att behandlas av utskott och utredas av den representativa församlingen. Detta är tydligen en olägenhet, då man bygger upp ett representativt system.

Ang. omorganisation av hushållningssällskapen.
(Forts.)

Även i ett par andra avseenden har utskottet gått andra vägar. I andra momentet av § 6 har utskottet strukit bort den i Kungl. Maj:ts förslag förekommade bestämmelsen »efter anmälan av revisor eller eljest» såsom varande onödig. Denna bestämmelse får emellertid ses i belysning av att Kungl. Maj:t skulle hava en särskilt utsedd revisor med vid granskning av räkenskaperna, vilken därigenom skulle äga nära kännedom om de faktiska förhållandena vid granskningen och i god tid kunna meddela Kungl. Maj:t, huruvida det kunde behöva vidtagas åtgärder i det syftet, som här är ifråga.

I åttonde paragrafen föreslår utskottet, att frågan om ansvarsfrihet åt förvaltningsutskottet skulle upptagas bland de ärenden, som må upptagas till avgörande allenast vid ordinarie sammanträde. Det har naturligtvis aldrig varit meningen att förhindra upptagandet av detta ärende vid det ordinarie årssammanträdet. Men just därför att omständigheterna kunna göra, att man då icke har saken fullt utredd, utan att det, såsom tidigare skett vid en del hushållningssällskap, kan behöva hållas ett sammanträde för behandling av denna fråga sent på våren eller tidigt på sommaren, så borde det icke finnas något hinder för hushållningssällskapen att ordna sig efter eget gottfinnande i det avseendet, och därför har förslaget fått den lydelsen, att ansvarsfrihet för förvaltningsutskottet icke stätt upptagen bland de ärenden, som ovillkorligen behöva behandlas av årsmötet.

I § 11 har utskottet behandlat frågan om den proportionella valmetoden. Den förekom även i en annan paragraf i de sakkun-

Ang. omorga-
nisation av
hushållnings-
sällskapen.
(Forts.)

nigas förslag, nämligen proportionella val vid utseendet av ombud. Dessa val voro dock avsedda att endast vara fakultativa. Men jag har ansett, att ett sådant proportionellt valsysteem icke är praktiskt genomförbart, utan att, om man skall hava proportionellt valsysteem vid val av ombud, så måste det vara obligatoriskt. Då man emellertid enligt min uppfattning mycket väl har kunnat avvåra det, har jag stannat vid att i mitt förslag icke ifrågasätta proportionella metoden vid val av ombud. Däremot har jag bibehållit proportionella val för utseende av förvaltningsutskott och särskilda utskott i den representativa församlingen för utredande av vissa ärenden. Jag tror, att det blir nödvändigt att bibehålla detta proportionella valsysteem, vilket också utskottet föreslagit att bibehålla. Jag är viss om, att det icke kommer att tillgripas i onödan, utan att det kommer att tillämpas på samma sätt som i landstingen, d. v. s. så, att sedan man vet, huru det proportionella valsystemet verkar, låter man minoriteten komma till sin rätt i förvaltningsutskott och inom representativa utskott för behandling av vissa ärenden. Man väljer i själva verket såsom vid majoritetsval men med hänsyn till den proportionella rättvisan.

I tredje momentet av 16 § har utskottet förordat ett förslag, som är framburet i tre motioner, och motsatt sig förslaget om absolut majoritet vid val av ombud. Jag vill för min del säga, att om man finner, att detta system, som utskottet här stannat för, verkar lättare, så har jag ingenting att invända mot denna ändring i Kungl. Maj:ts förslag.

I 17 § däremot förekommer en tvistefråga, som tydligen väckt mycket onödigt buller. Det är förslaget om att Kungl. Maj:t skulle äga rätt att utse ett ombud i förvaltningsutskottet. I de sakkunnigas förslag förekommer icke någonting i den vägen; man har där endast förutsatt utseendet av en Kungl. Maj:ts representant i revisionen. Men ifrån en länsstyrelse, som hade förslaget till yttrande, framhölls, att hela hushållningssällskapens verksamhet ur statssynpunkt och med de ekonomiska konsekvenser den hade var så pass viktig för statsverket, att där alltid borde finnas en representant utsedd av Kungl. Maj:t. Jag tror också, att det skulle vara olyckligt att i detta fall följa utskottet, som i detta avseende icke har velat tillstyrka Kungl. Maj:ts förslag. Med hänsyn till de stora anslagssummor och viktiga intressen, som förvaltningsutskotten å hushållningssällskapens vägnar äro satta att förvalta, torde det genom den av Kungl. Maj:t föreslagna anordningen vinnas betydligt mycket större garanti för, att anslagssummorna komma att väl utnyttjas, än om det sitter en revisor, som efteråt granskar räkenskaperna.

Även ur hushållningssällskapens egen synpunkt tror jag det skulle vara betydligt fördelaktigare, om riksdagen anslöte sig till förslaget om, att en representant för Kungl. Maj:t funnes i förvaltningsutskottet, ty denne person komme då att stå betydligt mera i kontakt med särskilt förvaltningsutskottets verksamhet, och därigenom med det större förtroendet, kan man väl säga, funnes också

större möjlighet till att från det allmännas sida verksamt understödja hushållningssällskapen i deras nyttiga verksamhet.

Ang. omorganisation av hushållningssällskapen.

(Forts.)

Slutligen ber jag att få säga ett par ord om en annan paragraf, nämligen § 27, eller förslaget om underavdelningar av sällskapen eller lokalavdelningar. Det hade icke upptagits av de sakkunniga, utan förslaget har sedan på grund av tillstyrkanden från åtskilliga myndigheter i landet utformats inom departementet i syfte att påverka bildandet av lokalavdelningar för hushållningssällskapen. Mot denna tanke har ett par motionärer i denna kammare vänt sig, men utskottet har funnit sig böra tillstyrka den av Kungl. Maj:t föreslagna lydelsen. Jag vill säga, att det torde för framtiden bliva av den allra största betydelse, om hushållningssällskapen kunna förmås att organisera sig i lokalavdelningar, helst i varje socken. Vi hade under kristiden ett ypperligt tillfälle att se vad det betydde för landet i åtskilliga avseenden att hava lokalorganisationer av denna natur. Jag tror, att mycket av kristidens verksamhet skulle betydligt hava underlättats, om det funnits i hela landet hushållningssällskapsorganisationer i socknarna. Jag fäster till och med större vikt vid dessa än vad utskottet tycks göra, då det omnämner dessa motioner. Jag är av den övertygelsen, att ju kraftigare organisationen i underavdelningar kan ske, dess bättre för hushållningssällskapen och den verksamhet, som de äro satta att företräda. Därmed är icke sagt, att det skall ske på något bryskt sätt från det allmännas sida, utan endast för att påverka utvecklingen i god riktning.

För övrigt vill jag slutligen säga beträffande det förslag, som ligger före, att det nog i åtskilliga avseenden verkar överraskande fritt från tendens att klavbinda hushållningssällskapen. Det omödet har jag hört fällas från olika håll, och det har heller aldrig varit min mening att på något sätt binda hushållningssällskapens fria verksamhet i alltför stränga band, utan det, som här är det viktigaste, är, att hushållningssällskapen verka under det allmännas kontroll men med fullt förtroende. Härigenom blir deras verksamhet mest effektiv.

Med dessa ord har jag velat framföra några erinringar i de avseenden, där utskottet ställt sig på annan ståndpunkt än Kungl. Maj:t, men i huvudsak är jag som sagt synnerligen belåten med det resultat utskottet kommit till vid granskningen av förslaget.

Herr Hermelin: Herr talman! Om jag nu under denna debatt kommer att uppträda flera gånger, skall jag försöka liksom herr förste vice talmannen i sitt anförande att yttra mig kort, så att det icke skall dröja länge till det, som kommer efter.

Nu ligger saken på det sättet, att utskottet här som ingress till detta stora omorganisationsförslag anför, »att det avser att tillmötesgå en inom riksdagens andra kammare i anledning av i ämnet väckta motioner vid flera tillfällen tillkännagiven önskan om en viss omläggning i demokratisk riktning av hushållningssällskapens organisation». Det är hela den ingress, som utskottet offrar på detta

Ang. omorga-
nisation av
hushållnings-
sällskapen.
(Forts.)

genomgående förslag. Mot detta anser jag dock i riksdagens protokoll bör komma det uttalande, som de av Kungl. Maj:t tillsatta sakkunniga yttrade i sin ingress till organisationsförslaget i det de säga: »att de sakkunniga vilja icke underlåta att giva sitt erkännande åt den kraftiga och livgivande verksamhet sällskapen under sin hundraåriga tillvaro i många avseenden utövat för lanthushållningen och dess bineringar i vårt land», och, tillägga även de sakkunniga: »detta har också medgivits i de ovan refererade riksdagshandlingarna». I samma riktning gå även uttalanden såväl från kungl. lantbruksakademien som från kungl. lantbruksstyrelsen.

De förslag, som nu föreligga, avse, som herr förste vice talmannen nämnde, först självskrivenheten. För min del tror jag, att det blir en organisationsändring mera på papperet, därför att jag tror, att sällskapens medlemmar liksom hittills komma nog hellre att vilja hava den mera solenna formen av inval än att vara självskrivna. Sedan kommer den mera genomgående förändringen den, som herr förste vice talmannen och även jordbruksministern kallade, representantskapet, nämligen att beslutanderätten skulle överlåtas till vissa representanter. Det är en rätt så stor genomgående förändring, som icke varit tillämpat tidigare vid mer än två hushållningssällskap. Jag har jämte en del andra reservanter tillåtit mig, för att hushållningssällskapen skulle hava litet tid på sig att sätta sig in i dessa nya representationsförhållanden, att yrka på en viss övergångstid, var till jag sedermera skall återkomma. Slutligen kommer såsom en tredje förändring det, som herr statsrådet särskilt var inne på, nämligen ersättningen för sammanträdena, såväl vid hushållningssällskapets sammanträden, som förvaltningsutskottets sammanträden. Detta är något alldeles nytt, som givetvis kommer att medföra rätt så dryga kostnader. Jordbruksutskottet fick inom lantbruksstyrelsen uträknat ungefär vad dessa kostnader skulle gå till, och det kan vara av ett visst intresse för kammaren att få del av detta, då en sådan utredning icke varit intagen i den kungl. propositionen. Lantbruksstyrelsen beräknar då, att kostnaderna för ombuden och förvaltningsutskottets ledamöter skulle uppgå till c:a 182,000 kronor om året. Sedan har beräknats, att en del övriga kostnader på grund av de mera statliga ingripanden, vid sammanträdena m. m. skulle uppgå till c:a 52,000 kronor. Likaledes har lantbruksstyrelsen pekat på att om nu vid såväl hushållningssällskapens sammanträden som även vid sammanträdena inom förvaltningsutskotten ersättning för inställelse skulle utgå med såväl traktement som reseersättning, så är det alldeles givet, att då måste man även gå fram i fortsättningen samt ge alla de vid sidan av förvaltningsutskottet inom beredningar och styrelser, såsom trädgårdsstyrelser, trädgårdskommittéer, smörprovningar m. fl. arbetande funktionärer traktement och reseersättning. Det är alldeles självfallet, att så måste bliva fallet, men i det avseendet har nu lantbruksstyrelsen kommit till en så pass låg siffra som 78,000 kronor. Summan har lantbruksstyrelsen emellertid räknat ut, att enligt vad här ovan anförts skulle hela årskostnaden för hushållningssällskapens omorganisation efter förslaget kun-

na beräknas till c:a 312,000 kronor. Jag tror för min del, att dessa siffror ligga i betydlig underkant. Hur det nu än blir, komma dock dessa utgifter ekonomiskt att menligt inverka på hushållningssällskapens verksamhet, men det ligger naturligtvis i riksdagens skön, som meningen är och som herr statsrådet ju ock uttalade, att direkt bevilja dessa medel, de som nu beräknats, och kanske litet mera.

Nu skulle man kunna tycka, som även motionsvis har framhållits, att behandlingen av organisationsförslaget — herr statsrådet var inne på detta — borde uppskjutas tills anslagsfrågan samtidigt kunde behandlas, och att Kungl. Maj:ts förevarande proposition därför nu borde avslås. Den tanken har framkommit, men inom utskottet uttalades den uppfattningen, att om man nu skulle dröja ytterligare ett år, skulle man förhåla tiden, då man ju givetvis måste ge hushållningssällskapet en viss tid till omarbetande av sina stadgar. Jag har därför för min del varit med om att tillstyrka denna förordnings antagande, dock under förutsättning naturligtvis att vissa av mig reservationsvis framförda anmärkningar kunna vinna kammarens bifall. Emellertid vill jag uttrycka den förhoppningen, att Kungl. Maj:t måtte i god tid för riksdagen framlägga dessa anslagsförslag, så att riksdagen är i tillfälle att fatta sitt beslut, innan hushållningssällskapen definitivt skriva om sina stadgar till fastställelse av Kungl. Maj:t. Detta anser jag vara en ytterst billig fordran, att sällskapens stadgar ej ändras, förrän sällskapen veta, att riksdagen verkligen kommer att i anslag giva, vad herr jordbruksministern och även utskottet gjort uttalande om.

I detta sammanhang torde få erinras — det hör kanske egentligen icke hit, men jag anser mig böra nämna det till följe av att jag gått med på förslaget i huvudsak — nämligen att vid en del hushållningssällskap finnas fonder från enskilda donatorer, och kanske från donatorer, som fortfarande leva. Det är givet, att om nu organisationsförslaget blir antaget och hushållningssällskapen gå att i överensstämmelse med detta att ändra sina stadgar, får naturligtvis hushållningssällskapen själva ta under omprövning, huruvida dessa fonder kunna inrymmas under de nya statliga bestämmelserna, eller huruvida desamma möjligtvis böra undantagas för att ställas under särskild förvaltning. Jag vill endast hava nämnt detta som försvar för att jag kunnat tillstyrka organisationsförslaget, ty det skulle eljest kunna göras den anmärkningen mot mig, att jag icke observerat nämnda förhållande.

Jag ber nu, med stöd av vad jag yttrat, herr talman, att få yrka bifall i den punkt, som föreligger till avgörande.

Vidare anfördes ej. Ifrågavarande förslag godkändes.

Härefter företogs till behandling *Kungl. Maj:ts till riksdagen för yttrande överlämnade vid utlåtandet såsom Bilaga B fogade förslag till kungörelse med allmänna grunder för hushållningssällskapsorganisation.*

Ang. omorganisation av hushållningssällskapen.
(Forts.)

Ang. omorga-
nisation av
hushållnings-
sällskapen.

(Forts.)

För 5 § hade Kungl. Maj:t föreslagit denna lydelse:

5 §.

1 mom. Hushållningssällskaps beslutanderätt skall, i den mån den ej tillkommer sällskapets förvaltningsutskott, utövas å hushållningssällskapets sammanträden av valda ombud jämte förvaltningsutskottets ledamöter.

2 mom. Ombuden, vilka väljas till antal och på sätt, varom förmäles i 13—16 §§, benämnas lantbruksombud.

3 mom. Angående förvaltningsutskott, som är hushållningssällskaps styrelse, stadgas i 17—20 §§.

4 mom. Vid hushållningssällskaps sammanträde äger varje lantbruksombud eller ledamot i förvaltningsutskottet en röst. Ledamot i förvaltningsutskott må dock icke deltaga i val av revisorer för granskning av förvaltning, för vilken han är ansvarig, eller i beslut om ansvarsfrihet för sådan förvaltning.

Mot utskottets uttalande beträffande denna paragraf hade reservation avgivits av herrar *Hermelin*, *Lundell*, *Andersson* i Grimbo, *Silfverschiöld* och *Gabrielsson*, som ansett att hushållningssällskapen under en övergångstid av fem år, räknat från och med den dag ifrågasvarande författning trädde i kraft, borde medgivas att efter Kungl. Maj:ts beprövande jämväl lämna de sällskapens ledamöter, som ej vore ombud men vid sammanträdet närvarande, en i förhållande till ombuden reducerad rösträtt.

Sedan paragrafen föredragits, anförde:

Herr *Hermelin*: Herr talman! Herrarna torde finna, att § 5 handlar om det representantskap, som herr statsrådet talade om. Från det att varje medlem haft beslutanderätt skulle denna beslutanderätt nu lämnas till valda ombud. För att man nu skall kunna tilllämpa den s. k. demokratiska formen, nämligen den att de röstägande bliva i tillfälle att erhålla ersättning uti penningar, så är det tydligt, att ur kostnadssynpunkt de beslutandes antal måste inskränkas. Nu vill jag inom parentes säga, att den beslutanderätt, som hushållningssällskapen hittills tillämpat, har varit den mest demokratiska, som man gärna kan tänka sig, låt vara utan ersättning, men dock så, att varje närvarande medlem har haft sin röst.

Nu har i Kungl. Maj:ts förslag en ändring ansetts påkallad på grund av den erfarenhet, som man i detta avseende haft från två hushållningssällskap, nämligen ett i Norrland och ett i Skåne, där representantskap redan funnits infört. Att man i Norrland infört representativa system har berott på de stora avstånden, och att trakten där varit glest bebyggd, och att det tillämpats i Skåne har åter berott på att trakten varit alltför tätt bebyggd, medlemmarnas antal för stort. Systemet har fungerat bra inom båda dessa län. Men övriga hushållningssällskap ha ännu icke tillämpat detsamma. I somliga hushållningssällskap, bl. a. det som jag har äran tillhöra, har

man gått så till väga, att rösträtt tillkommit såväl valda ombud som även övriga närvarande medlemmar.

Jag har visserligen i princip varit med om att godkänna detta förslag om representantskap, men i en reservation har jag jämte andra föreslagit, att om vissa hushållningssällskap i motsats till andra, som möjligen omedelbart gå in på representantskapssystemet, icke genast skulle vilja övergå till en fullständig tillämpning av ett sådant system, utan önska en övergångstid, detta icke skulle förvägras dem av Kungl. Maj:t. I anslutning härtill vill jag yrka att i slutet av utskottets utlåtande göres följande tillägg: »Emellertid finner utskottet, att en övergångstid av fem år bör beredas de sällskap, som icke redan tillämpa det rent representativa systemet. Under denna tid böra sällskapen, efter Kungl. Maj:ts beprövande, kunna medgivas, att jämväl lämna de ledamöter, som ej äro ombud, men vid sammanträde närvarande, en i förhållande till ombuden reducerad rösträtt.»

Ang. omorganisation av hushållningssällskapen.
(Forts.)

Med herr Hermelin förenade sig herrar *Persson* i Fritorp och *Norman*.

Herr förste vice talmannen *H a m i l t o n*: Herr talman! Det skulle väl dock vara ganska egendomligt, om en ledamot i ett hushållningssällskap, som kanske deltagit i val av ombud och sålunda representeras av detta ombud i hushållningssällskapet vid dess sammanträden, även sedermera skulle få själv rösta i sällskapet. Han komme då att utöva rösträtt på två olika sätt, även om det skulle ske efter reducerad skala. Man kan också tänka sig, att om meningarna bland ombuden voro delade, så skulle, om från en viss ort en del ledamöter deltog i sällskapets sammanträde, dessa i frågor, som rörde speciellt denna ort, kunna utöva ett visst tryck på sällskapet och så att säga snedvrída beslutet. Detta är just vad man velat förekomma genom förslaget, att sällskapet skulle fatta sina beslut genom ombud. Det har också påpekats, att inom ett par hushållningssällskap denna rättighet för varje ledamot att få rösta lett till missbruk och att dessa hushållningssällskap övergått till det system, som här är ifrågasatt. Nu skulle visserligen de bestämmelser, som reservanterna föreslagit, endast gälla under en övergångstid. Men jag vet icke, om det kan vara lämpligt att, då lagen inom kort skall träda i kraft, bestämma en sådan övergångstid. Bäst vore nog att redan nu taga lagen utan någon dylik övergångstid.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr *H e r m e l i n*: Det är visserligen sant, det som herr förste vice talmannen säger, men erfarenheten visar också, att vid flera hushållningssällskap går det utmärkt med den blandade representationen. Meningen är ju, att det icke skulle bli en tvär och hastig övergång beträffande hushållningssällskapen, och herr statsrådet har ju velat ta hänsyn till alla de önskemål, som framkommit från olika håll. Jag anser ock, att Kungl. Maj:ts förslag är betydligt överläg-

Ang. omorga-
nisation av
hushållnings-
sällskapen.

set de sakkunnigas. Men ändå skulle jag vilja vidhålla, att en sådan övergångstid bör finnas. Jag är övertygad om, att en del hushållningssällskap skulle mottaga detta med tacksamhet.

(Forts.)

Jag vidhåller mitt yrkande.

Chefen för jordbruksdepartementet herr statsrådet *Linders*: Jag vill endast gentemot friherre Hermelin anmärka, att hushållningssällskapen näppeligen torde bliva tacksamma, om man skulle gå den väg, som friherre Hermelin ifrågasatt. Ty då nu hushållningssällskapen sätta i gång och skriva sina nya stadgar med den frihet, som är tillåten enligt de föreslagna huvudstadgarna, så skulle det icke kunna tänkas vara fördelaktigt på något sätt, att det skrives ett förslag till stadgar, som avser framtiden och är ställt på lång sikt, men med övergångsstädgande för de närmaste fem åren med, som det säges, reducerad rösträtt för ombuden. Jag vet icke, om icke detta skulle medföra, att allt för mycket bekymmer kastades på Kungl. Maj:t, som skulle granska förslagen. Det torde bliva lika många system som hushållningssällskap, om de reflekterade på en så krånglig åtgärd. Det synes mig icke på något sätt vara lämpligt, att då man går till denna reform, införa en så lång övergångstid, som här ifrågasattes.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav propositioner först på godkännande av utskottets förslag till uttalande rörande ifrågavarande paragraf samt vidare på godkännande av berörda uttalande med det tillägg, som under överläggningen framställt av herr Hermelin; och fattade kammaren beslut i enlighet med innehållet i förstnämnda proposition.

6 § lydde enligt förslaget sålunda:

6 §.

1 mom. Hushållningssällskap skall årligen på därom i stadgar angiven tid hålla ordinarie årssammanträde.

2 mom. Extra sammanträde hålles, då förvaltningsutskottet finner sådant erforderligt eller då Kungl. Maj:t efter anmälan av revisor eller eljest därom förordnar.

3 mom. Kungörelse om hushållningssällskaps sammanträde skall utfärdas av ordföranden och införas i en eller flera av länets mest spridda tidningar, i fråga om ordinarie årsammanträde minst två månader och i fråga om annat sammanträde minst en månad före den dag, då sammanträdet skall börja. Ordföranden åligger därjämte att i god tid förut och minst en vecka före sammanträdet börja låta tillända varje lantbruksombud och ledamot av förvaltningsutskottet meddelande om plats och tid för sammanträdet, avtryck av förvaltningsutskottets framställningar och väckta motioner samt föredragningslista över förekommande ärenden, vilken, i den mån så är möjligt, skall upptaga förvaltningsutskottets förslag i varje ärende.

Sådan fullständig föredragningslista samt tillhörande framställningar och motioner skola senast vid sammanträdet öppnande i erforderligt antal finnas tillgängliga å sammanträdeslokalen.

Ang. omorganisation av hushållningssällskapen.

(Forts.)

I avseende å stadgandet i 1 mom. hade utskottet föreslagit, att ändring uti detsamma måtte företagas i syfte att bereda möjlighet för sällskap att hålla två ordinarie årssammanträden.

Vidare hade utskottet ansett, att den i 2 mom. förekommande bestämmelsen: »efter anmälan av revisor eller eljest» lämpligen borde utgå såsom obehörlig.

I fråga om föreliggande paragraf hade reservationer avgivits:

av herr *Hellström*, som hemställt, att Kungl. Maj:ts förslag i 1 mom. måtte lämnas utan anmärkning;

av herrar *Nilsson* i Tånga, *Sjöblom*, *Hagfält* och *Björk*, som ansett, att utskottet bort yttra sig till förmån för Kungl. Maj:ts förslag; samt

av herrar *Hermelin*, *Lundell*, *Andersson* i Grimbo, *Silfverschiöld* och *Gabrielsson*.

Efter föredragning av paragrafen yttrade:

Herr *Hermelin*: Herr talman! Ja, här äro vi inne på ytterligare en fråga, som herr statsrådet talade om. Frågan gäller huruvida hushållningssällskapen böra anordna ett eller två ordinarie årssammanträden. Utskottet har i likhet med Kungl. Maj:t föreslagit, att det endast skulle vara ett ordinarie sammanträde för vilket ersättning bör utgå, men anser därjämte, att ett andra årssammanträde skulle kunna anordnas, där förhållandena påfordra detta och där hushållningssällskap vill, att två sådana ordinarie årssammanträden skola anordnas. Men här gör utskottet en avvikelse, som vi reservanter icke kunnat vara med om. Utskottet säger nämligen: »Med den ståndpunkt, utskottet intager till ersättningsfrågan, varför närmare redogörelse lämnas under 22 §, synes utskottet icke heller någon vägande invändning kunna göras mot bibehållandet av möjligheten att hålla två ordinarie årssammanträden.» Utskottet resonerar som så: vi kunna vara med om, att det ena ordinarie årssammanträdet ersättes med statsmedel, men att det skulle överlämnas åt hushållningssällskapen att avgöra, om de ha råd att bekosta det andra sammanträdet. Jag anser kardinalfelet i detta resonemang vara detta, att då det ju kräves ersättning för utövanandet av representantskapet man då bör ställa det så, att det icke skall vara beroende på hushållningssällskapet, om ersättning eller ej skall utgå för detta andra ordinarie sammanträde. Blir förhållandet så, kunna ju ombuden i fall ersättning ej utgår vara hindrade deltaga i sammanträdet. Jag anser, att går man in på principen om två ordinarie sammanträden, så måste medel uti Kungl. Maj:ts stadgar garanteras för

Ang. omorga-
nisation av
hushållnings-
sällskapen.

(Forts.)

båda dessa sammanträden. Eljest är det bättre, att det ena av dem inställes.

Därför hemställer jag, att den punkt i sista stycket, som börjar med orden »Med den ståndpunkt» och slutar med »två ordinarie sammanträden» måtte utgå.

Ifall kammaren bifaller vad jag här föreslagit under denna § 6, skall jag återkomma till ersättningsfrågan vid behandlingen av § 22.

Herr Sjöblom: Herr talman! Då denna fråga behandlades i utskottet hade jag en känsla av att kostnaderna för hela denna omorganisation icke voro så lätta att beräkna på förhand, och jag tror, att det ur den synpunkten kanhända skulle vara att beklaga, om man går att besluta, att hushållningssällskapen skulle ha två ordinarie sammanträden. Jag har den uppfattningen, att skulle hushållningssällskapen ha två ordinarie sammanträden, så kunde man icke komma ifrån, att ombuden skulle ha ersättning vid dessa ordinarie sammanträden av statsmedel. Men nu är det föreslaget, att ersättning endast skulle utgå vid ett sammanträde. Och då det gives tillfälle för hushållningssällskapen att hålla extra sammanträden, så synes mig, att klokheten bjuder, att dessa stadgar föreskriva ett sammanträde, för vilket ersättning utgår enligt grunder, som Kungl. Maj:t föreslagit. Skulle det i framtiden visa sig, att det går att anordna två ordinarie sammanträden utan allt för stora kostnader, så tror jag, att det skulle vara lättare att göra stadgeändringen då och besluta anordna två ordinarie sammanträden än att nu besluta detta, då det kan visa sig mera kostsamt än man på förhand kunnat beräkna. Det är av denna orsak som herr Nilsson i Tånga m. fl. reserverat sig på denna punkt till förmån för Kungl. Maj:ts förslag.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till nämnda reservation.

Herr förste vice talmannen Hamilton: Åtskilliga hushållningssällskap ha redan nu två sammanträden, ett på våren och ett på hösten, och utskottet har ansett, att sådana hushållningssällskap skulle ha rättighet, men icke skyldighet att fortsätta härmed. Det skulle bara göras ett medgivande av Kungl. Maj:t att de sällskap, som så önska, skulle kunna få infört i stadgarna, att två sammanträden finge äga rum. Såvitt jag nu kunde förstå, är herr statsrådet med om den saken. Vi hava således misstolkat herr statsrådets förut gjorda uttalanden i denna del. Såvitt jag kunnat finna, hade emellertid herr statsrådet förut anslutit sig till lantbruksstyrelsens förslag, vilket innebär, att ordinarie årssammanträde finge hållas en gång årligen — liksom nu beträffande landstingen — och dagen härför skulle angivas i stadgarna. Nu ha vi fått höra, att vi missförstått herr statsrådet härvidlag. Under sådana förhållanden hemställer jag till den siste aktade talaren, om icke utskottets förslag och herr statsrådets åsikt fullständigt sammanfalla. Jag skulle emellertid i likhet med herr Hermelin kunna vara med om, att den mening i utskottets motivering, som han här vände sig emot, och som börjar

med orden »Med den ståndpunkt» och slutar med orden »två ordinarie årssammanträden», finge utgå. Därigenom binda vi oss icke vid utskottets förslag i fråga om § 22. Jag förenar mig sålunda i det yrkande, som nyss framstälts av herr Hermelin, och jag tycker, att herr Sjöblom också kan göra det med hänsyn till det uttalande herr statsrådet gjort i dag.

Ang. omorganisation av hushållningssällskapen.
(Förkl.)

Herr Sjöblom: På grund av oförmligheten i mitt förut framställda yrkande ber jag få formulera min hemställan så, att riksdagen måtte besluta, att den icke finner något att erinra mot Kungl. Maj:ts förslag i vad det gäller § 6.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad, gav herr talmannen propositioner dels på bifall till det yrkande, som under överläggningen gjorts av herr Hermelin, dels ock på bifall till det av herr Sjöblom senast framställda yrkandet; och biföll kammaren det av herr Hermelin gjorda yrkandet.

Ät 11 § hade i Kungl. Maj:ts förslag givits denna avfattning:

11 §.

Finner hushållningssällskap ärende vara av den beskaffenhet, att före avgörandet ytterligare beredning erfordras, må ärendet för sådan beredning överlämnas till särskilt utsedda personer.

Skola två eller flera personer utses för dylik beredning, sker valet proportionellt, därest sådant äskas av minst så många närvarande röstberättigade, som motsvara det tal, vilket erhålles, om samtliga närvarande röstberättigades antal delas med det antal personer, valet avser, ökat med 1. Då valet sker proportionellt, skall iakttagas vad om proportionellt valsätt vid vissa val inom landsting och stadsfullmäktige m. m. är föreskrivet.

Vidkommande denna paragraf hade utskottet gjort följande uttalande:

»I den av herrar Pettersson i Stäringe och Johansson i Bro väckta motionen hava principiella betänkligheter uttalats emot införandet av den proportionella valmetoden för hushållningssällskapens vidkommande.

Utskottet finner för sin del åtskilliga skäl förefinnas för beredandet av möjlighet att i de fall, som i denna och nästföljande paragraf angivas, tillämpa sagda valmetod.»

Uti avgiven reservation hade herrar *Hermelin*, *Lundell*, *Andersson* i Grimbo, *Silfverschiöld* och *Gabrielsson* förklarar sig anse, att införandet av den proportionella valmetoden för hushållningssällskapens vidkommande ej borde ifrågakomma.

Paragrafen föredrogs. Därefter yttrade:

Herr Hermelin: Herr talman! Vi äro nu komna till den paragraf, som berör de proportionella valen. Det var enligt det ur-

Ang. omorga-
nisation av
hushållnings-
sällskapen.

(Forts.)

sprungliga förslaget meningen, att representantskapet jämväl skulle utses proportionellt, men herr statsrådet har på grund av de erinringar, som blivit gjorda, då förslaget var ute på remiss, tagit avstånd härifrån, men bibehållit det proportionella valsättet vid val av förvaltningsutskott och beredningar ifall de senare händelsevis skulle förekomma. Detta förslag har nästan enhälligt avstyrkts av hushållningssällskapen och andra myndigheter, som hörts i ärendet. Hushållningssällskapen äro ju fullständigt fria ekonomiska sammanslutningar och där har aldrig förekommit någon politik, utan såsom någon här om dagen nämnde, bondeförbundare, högermän, liberaler och socialdemokrater ha alltid samarbetat i bästa sämja, och jag tror, att så kommer att bli fallet även i framtiden. Nu säges, att det icke är meningen, att valen skola ske efter politiska linjer, utan de olika grupperna skulle bestå av lantbor, stadsbor och fiskarbefolkning o. s. v. Men då är man inne på en alldeles ny metod, som jag icke tror lämpar sig för det proportionella valsättet. Nu har herr statsrådet sagt, att den proportionella valordningen nog aldrig kommer att tillämpas, utan att man nog ändå tar hänsyn till minoriteten. Jag tror, att man gjort så hittills, och jag tror, att det vore lyckligt, om man sluppe att få in den proportionella valmetoden i hushållningssällskapen, som, det påminner jag ännu en gång om, äro rent ekonomiska sammanslutningar. För att icke vidare förlänga debatten ber jag få hemställa, att sista stycket av vad utskottet anfört under § 11 måtte utgå och i stället insättas följande: »I likhet med motionärerna finner utskottet, att den proportionella valmetoden för hushållningssällskapens vidkommande ej bör införas. I detta stycke förekommande bestämmelser i dylikt avseende anser utskottet följaktligen böra utgå.»

Chefen för jordbruksdepartementet, herr statsrådet *L i n d e r s*: Herr talman! Då den senaste talaren angav, att hushållningssällskapen äro frivilliga ekonomiska sammanslutningar, är därmed icke hela sanningen sagd, ty hushållningssällskapen äro av den natur, att de i ganska stor utsträckning utgöra allmänna institutioner, som taga emot stora anslag och förvalta dem i det allmännas intresse.

Friherre Hermelin gjorde också gällande, att det icke fick lov att bli politiska val, men han förtog udden av sin anmärkning genom att förklara, att man å andra sidan hade sagt, att det icke skulle vara någon politik, utan att det i fråga om befrämjandet av skogs-skötsel, hästavel, kreatursuppfödning och fiske var gällande det enkla förhållandet, att herrar representanter inom hushållningssällskapen tillhörde olika intressegrupper, som var för sig hade anspråk på att bli representerade. Vad är då naturligare än att de var för sig skulle få representation i förvaltningsutskottet? Det är just för att de olika näringsgrupperna var för sig skola ha möjlighet att bli representerade, som man ansett det var en synnerligen viktig sak att få in den rätten att bli proportionellt representerad. Och blott man får ett sådant stadgande, är det en garanti för att hushåll-

ningssällskapen tillåta de olika grenar av verksamheten, som det vilja, att bli proportionellt representerade.

Ang. omorganisation av hushållningssällskapen.

(Forts.)

Herr förste vice talmannen *H a m i l t o n*: Jag har alltid varit motsståndare till proportionella val, då det gällt riksdagsmannaval, och det kan därför synas litet egendomligt, att jag nu står upp och försvarar de proportionella valen i detta fall. Men vi ha nu kommit så långt, att den proportionella valmetoden införts överallt, i lands- ting och andra korporationer, och jag kan därför icke inse, varför ej proportionella val lika väl borde kunna tillämpas i hushållningssällskapen. Det kan ju hända, att intressena där bryta sig emot varandra, varför det kan vara lämpligt, att i förvaltningsutskottet sitta representanter för olika meningsriktningar ej blott inom jordbruket utan även inom fiskeri- och andra näringar. I nu förevarande paragraf, 11 §, är fråga om val av sådana beredningar, som hushållningssällskap kan finna nödvändigt tillsätta för vissa ärendens förberedande behandling, och nästa paragraf, 12 §, handlar om val av ledamöter och suppleanter i hushållningssällskaps förvaltningsutskott. Konsekvensen av riksdagens förut fattade beslut rörande tillämpning av proportionellt valsätt vid utseende av ledamöter i olika institutioner på andra områden, synes mig hjuda att vi även, när det gäller hushållningssällskapen, bereda möjlighet att, där så äskas enligt här meddelade bestämmelser, proportionella val må kunna äga rum.

Jag ber därför få ansluta mig till utskottets förslag, som är lika med Kungl. Maj:ts förslag.

Herr *A n d e r s s o n* i Grimbo: Herr talman! Som vi alla veta, äro hushållningssällskapen fullt fristående institutioner, som till sin främsta uppgift ha att främja jordbruket och dess binäringar. Om vi, såsom nu ifrågasättes, här skulle föra in det proportionella valsättet, ligger det nära till hands, att det blir partibildningar och att ledamöterna vid de olika sakfrågornas behandling låta bestämma sig av politiska hänsyn. Hittills ha vi inom hushållningssällskapen gått om varandra oavsett partifärg, och jag anser icke lyckligt, om vi nu skulle få in politiska grupperingar där. Det kan visserligen anföras, att det proportionella valsättet endast skulle användas vid sällskapens möten och icke då det gäller utseende av ortsombud. Men det kommer nog att tränga sig ner även dit. Olika meningsgrupper komma att sammankoppla sig, och den uppgift hushållningssällskapen ha sig förelagd kommer att bli lidande därpå. Det är icke sakfrågorna, som bli avgörande vid valen utan de grupperingar, som komma att göra sig gällande, vilket jag anser olyckligt. Vidare tror jag, att det blir slut med husfriden inom hushållningssällskapen, och att det i stället uppstår brytningar. Nu har det sagts, att det visat sig, att vid landstingen det proportionella valsättet icke behövt komma till användning så ofta, men landstingsmännen utses ju efter rena politiska linjer, varför jämförelsen ej duger i detta fall.

Ang. omorga-
nisation av
hushållnings-
sällskapen.

(Forts.)

Ännu en anmärkning ber jag att få framställa i detta sammanhang, och den gäller frågan om vem som skall utföra sammanräkningen. Vem är så sakkunnig, att han kan utföra den och vem känner ansvaret härför? Vi veta ju, hur ofta det kränglas till vid uträkningen i de församlingar, där den proportionella valmetoden förekommer, såsom i stadsfullmäktige och landsting. Ordföranden är säkerligen ofta nog icke meriterad i detta stycke, åtminstone icke offentligt, och vad sekreteraren beträffar, så har icke heller han gått igenom någon kurs eller avlagt någon examen i det fallet, och då kan det bli många bakslag i det avseendet, såsom t. ex. överklagande hos Kungl. Maj:t av alla beslut och därav föranledd ytterligare prövning av desamma. Jag menar således, att det kan bli konsekvenser, som icke äro så trevliga för någon av parterna.

Då jag således ej kan se, att något kan vinnas med denna proportionella valmetod, så rödgas jag ställa mig avvisande mot densamma. Det säges visserligen, att ingen meningsgrupp skall undertryckas, men om det endast gäller en sakfråga, så kan det ju ej bli tal om att undertrycka någon särskild meningsriktning. Om däremot ett lokalt intresse vill göra sig gällande, så går det ej i längden att låta enbart detta komma till sin rätt, utan då vi fått representanter från olika bygder, så tror jag, att rättelse skall kunna vinnas, om det påvisas, att en viss orts intresse trängt sig fram och blivit otillbörligt gynnat framför andra orters berättigade anspråk.

När vi således ej vinna något med hela saken, utan därav säkerligen endast komme att uppstå olägenheter, så ber jag, herr talman, att får yrka bifall till reservationen.

Herr Hermelin: Herr talman! Endast en kort replik till herr statsrådet. Herr statsrådet nämnde, att jag bröt udden av min anmärkning mot det proportionella valsättet genom att hänvisa till, att anhängarna av denna valmetod förklarar, att valen icke skulle ske efter politiska linjer, men herr statsrådet sökte åter förgylla upp den saken genom att antyda just detta, att det skulle bli olika listor för slättbor och skogsbor m. fl., men det är detta jag ej tror! Jag hemställer därför till kammaren, om det under sådana förhållanden blir mycket vunnet med denna anordning. Jag ber få tillstyrka, att vi åtminstone i denna punkt gå samtliga hushållnings-sällskap till mötes och låta dem slippa den proportionella valmetoden!

Herr förste vice talmannen Hamilton: Herr Andersson i Grimbo måtte ha en låg tanke om de blivande ordförandena i hushållningssällskapen och deras sekreterare, då han icke tilltrorde dem att kunna göra en röstsammanräkning vid ett proportionellt val. Det är ju icke fråga om, att ombuden skola väljas proportionellt, utan det gäller blott, att ett och annat beredningsutskott eller förvaltningsutskott skall kunna utses proportionellt, och i de fallen torde vem som helst, som är kompetent att över huvud taget leda för-

handlingar, också kunna leda valförrättningen. Jag vill icke, att man skall lägga politiska synpunkter på hushållningssällskapens angelägenheter, men i hushållningssällskapen kunna finnas olika intressen, fiskeriintressen, jordbruksintressen och hemslöjdsintressen, och då är det berättigat, att de få bli företrädde i förvaltnings- och beredningsutskott.

Jag vidhåller mitt yrkande.

*Ang. omorga-
nisation av
hushållnings-
sällskapen.*

(Forts.)

Herr Andersson i Grimbo: Herr talman! Jag har blivit uppmärksamgjord på, att herr Hermelin gjort ett nytt yrkande under överläggningen, och jag skall då också be att få ändra det yrkande, jag redan gjort om bifall till reservationen, och i stället förena mig med herr Hermelin om det av honom senare framställda förslaget.

Efter härmed slutad överläggning gav herr talmannen propositioner först på godkännande av utskottets förslag till uttalande rörande ifrågavarande paragraf samt vidare på bifall till det av herr Hermelin under överläggningen framställda yrkandet; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övertvägande ja besvarad. Då votering emellertid begärdes av herr Andersson i Grimbo, blev nu uppsatt, justerad och anslagen en så lydande omröstningsproposition:

Den, som vill, att kammaren godkänner jordbruksutskottets uttalande i dess utlåtande nr 53 i fråga om 11 § i förevarande förslag till kungörelse med allmänna grunder för hushållningssällskaps organisation, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit det av herr Hermelin under överläggningen framställda yrkandet.

Voteringen utvisade 115 ja mot 63 nej, vadan kammaren godkänt utskottets uttalande i fråga om förevarande paragraf.

Som tiden nu var långt framskriden, beslöt kammaren på hemställan av herr talmannen att uppskjuta den vidare behandlingen av föreliggande utlåtande ävensom handläggningen av övriga å föredragningslistan upptagna ärenden till kl. 7 e. m., då enligt utfärdat anslag detta plenum komme att fortsättas.

§ 11.

Anmälades och godkändes första lagutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 199, till Konungen, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 93 §

i lagen den 12 augusti 1910 om aktiebolag, dels ock i anledning därom väckta motioner.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4,45 e. m.

In fidem
Per Cronvall.